

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
АГРОБІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра садово-паркового господарства**

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ
СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ФАХІВЦЯ З САДОВО-ПАРКОВОГО
БУДІВНИЦТВА І ЛАНДШАФТНОЇ
АРХІТЕКТУРИ**

Київ 2017

УДК : 712.3 (038)

ББК 85.118.7

Т 35

*Рекомендовано до друку вченою радою Білоцерківського НАУ
(Протокол №11 від 20 грудня 2016 р.)*

Рецензенти:

Стадник А. П., д-р с-г. наук, академік Лісівничої академії наук України, зав. кафедри лісівництва, ботаніки та фізіології рослин БНАУ

Кузнєцов С.І., д-р біол. наук, професор, провідний науковий співробітник відділу дендрології НБС ім. М. М. Гришка НАН України

С.В. Роговський

Т 35 Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури. Київ : КНТ, 2017. – 140 с.

ISBN-978-966-373-773-7

Навчальний посібник, призначений для студентів, які навчаються за спеціальністю 206 «садово-паркове господарство» та для фахівців з озеленення і ландшафтної архітектури, а також тих хто цікавляться питаннями садово-паркового будівництва.

УДК : 712.3 (038)

ББК 85.118.7

ISBN 978-966-373-773-7

© БНАУ, 2017

© ТОВ «КНТ», 2017

Вступ

У сучасному світі знання досить швидко старіють, термінологія уточнюється і змінюється. Проте без знань термінології будь-яка галузь знань, так само і практична діяльність, не в змозі обійтися, не виключення – ландшафтна архітектура і садово-паркове будівництво.

Сучасне ландшафтне будівництво має досить широкий понятійний апарат, вироблений за багато століть науки і практики в різних країнах світу. Окремі терміни уточнюються, поглиблюються і не мають однозначного загальновищого визначення, але практична і наукова діяльність, навчання студентів потребують знань термінології, тому словники термінів постійно вдосконалюються. В останні роки завдяки Інтернету та Вікіпедії термінологія стала більш доступною для широкого загалу, проте навіть у сучасних засобах комунікації не завжди вдається знайти певні терміни та визначення, а іноді в цих джерелах термінологія викладена не зовсім точно. Ось чому, на нашу думку, термінологічний словник-довідник фахівця садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури буде корисним як для студентів, так і для фахівців садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури.

До нині в Україні як в друкованому, так і в електронному вигляді подібного видання не було. Але як свідчить досвід навчальної роботи у вищому навчальному закладі з підготовки фахівців садово-паркового господарства освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр такий словник вкрай необхідний. Немає сумніву, що словник стане в нагоді практикуючим фахівцям з ландшафтного дизайну та зеленого будівництва.

Під час написання словника ми користувалися існуючими термінологічними словниками з різних галузей знань, нормативними документами, Великою радянською енциклопедією, підручниками, довідниками та рядом електронних версій ландшафтних термінів російською мовою, іншими Інтернет ресурсами у тому числі Вікіпедією. З усіх відомих формулювань термінів вибиралися найбільш повні і точні, окремі редагувалися автором.

В довіднику терміни наводяться в алфавітному порядку.

Словник-довідник буде корисним не лише студентам, а і фахівцям садово-паркового будівництва, ландшафтним дизайнерам і архітекторам.

Автор буде вдячний всім, хто висловить критичні зауваження та пропозиції щодо удосконалення термінологічного словника-довідника, редагування окремих термінів та внесення до списку нових термінів.

А

Аблокіровка – щеплення (привичка) дерев та кущів завдяки штучному зближенню та зрошенню їх стовбурів або пагонів. Після завершення зрошення підщепи і прищепи прирощений пагін прищепи відокремлюють від стовбура материнської рослини та, обмежуючи ріст підщепи сприяють росту щепленої рослини. Застосовується під час розмноження видів та форм і сортів деревних рослин, які важко розмножуються щепленням, а також з метою створення безперервного живоплоту, іноді для курйозу.

Аборигенні види – види рослин, які споконвічно зростають на певній території.

Абразія (від лат. *abrasio* – зіскоблювання) – руйнація хвилями берегів озер, водосховищ і морів, внаслідок якої утворюється абразійна тераса і крутий абразійний уступ – кліфт. Інтенсивність абразії залежить від геологічної будови берегів та сили прибою. Для зменшення та повного усунення цих процесів застосовують захисне лісорозведення вздовж берегів та хвилебійні гідротехнічні споруди.

Абрис (від нім. *Abris* – креслення) – 1) у знімальних і обмірювальних роботах означає схематичний план, зроблений від руки, із позначенням польових вимірів, необхідних для побудови точного плану або профілю; 2) лінійне окреслювання предмету, контур дерева або куща.

Абсолютна вага насіння (лат.) – вага 1000 шт. насінин у повітряно-сухому стані (гірकोкаштан кінський – 6,5 кг; у берези – 0,17 г).

Авангард – передовий напрям в мистецтві (або той, що вважає себе передовим).

Авангардизм (від фр. *Avant* – попереду та *garde* – охорона) – термін на означення так званих «лівих течій» у мистецтві, більш радикальних, ніж модернізм. Комплекс явищ у мистецтві 1-ї третини ХХ ст., якому притаманне прагнення до радикального оновлення змістовних та формальних принципів творчості, і як наслідок, відмова від канонів мистецтва попередніх епох. Авангардистські тенденції з'явилися у мистецтві Західної Європи, США, Росії, Латинської Америки, хоча в кожному регіоні мали свої специфічні найхарактерніші особливості (наприклад, російський авангардизм початку століття). Авангардизм проявився у цілій низці течій та шкіл: фовізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, експресіонізм, конструктивізм, імажизм) – торкнувся різних царин мистецтва (живопис, скульптура, архітектура, література, музика, кіно). Мистецтво авангардизму складне і суперечливе, воно містить у собі продуктивні пошуки нових художніх форм і бачення світу. Серед його експериментів є невдалі «одноденки», данина швидкоплинній моді, але залишається й те, що визначило нові імпульси в культурі нашого часу.

Авангардний сад – сад в плануванні якого присутні ознаки, властиві стилю хай-тек. Характеризується поєднанням сучасних матеріалів та контрастних за кольором рослин. Наприклад контраст білокам'яного мощення із зеленим забарвленням сосни гірської. Не менш чіткою ознакою цих садів є використання декоративних елементів із «неживих» матеріалів: скла, металу, каменю, декоративного бетону, кераміки. Іноді будинок у таких садах приховують у схилі або ховають у землі. Прикладом авангардних садів є сади номінації «шикарні» (*chick*) на виставці в Челсі.

Аварійне дерево – це дерево, яке може становити загрозу для життя і здоров'я пішоходів, транспортних засобів, пошкодити лінії електропередач, будівлі, споруди або перебуває у пошкодженому стані внаслідок вітролому, урагану та інших стихійних природних явищ, чи за наявності гнилої серцевини стовбура, значної суховершинності, досягнення вікової межі.

Авеню – широка вулиця, що обсаджена з обох боків деревами (іноді у вигляді бульвару). Термін використовується у Франції та англомовних країнах.

Автогамія (від лат. – *авто...* і грец. – *шлюб*) – самозапилення й самозпліднення у вищих рослин. Відбувається під час потрапляння пилку на приймочку тієї самої квітки з наступним злиттям статевих клітин — гамет, що належать одній і тій самій особині. Автогамія властива багатьом злаковим, бобовим, хрестоцвітим та ін.

Автоматичне зрошення. (Автополів) – система зрошення газонів і зелених насаджень, яка забезпечує: рівномірне зрошення, дозовану витрату води; забезпечення запланованого графіку зрошення; полив великих площ без ручної праці в автоматичному режимі.

Автоматична система зрошення (далі АСЗ) – інженерно-технічний комплекс, що забезпечує автоматичне зрошення певної території відповідно до заданого режиму. Полив рослин виконується, як правило, вночі. Це забезпечує рослини від сонячних опіків, дозволяє волозі ефективно поглинатися ґрунтом, а не випаровуватися з верхніх горизонтів, зменшується контраст між температурою повітря і води. Зрошення проводять, коли вологи в ґрунті недостатньо, а норма поливу відповідає потребам рослин. АСЗ складається із декількох функціональних елементів:

- програматора (контролера) – мінікомп'ютера, який забезпечує управління системою зрошення в автоматичному режимі;
- насоса – який забезпечує подачу води в систему із заданими параметрами тиску;
- фільтрів, які забезпечують очистку води;
- джерела водопостачання – природної або штучної водойми, накопичувальної ємності для води або свердловини.
- електромагнітних клапанів (ЕМК), які за командою контролера включають або виключають подачу води в певному секторі ділянки зрошення;

- дощувачів – форсунок, які забезпечують розбризкування води у своєму секторі;
- крапельниць та шлангів для крапельного зрошення – забезпечують дозовану подачу крапель води до кореневої системи рослини (живоплотів, міксбортерів, квіткових клумб);
- системи трубопроводів, по яких вода подається від джерела водопостачання до дощувачів;
- додаткових приладів і обладнання – датчика погоди, термометрів, манометрів тощо.

Дощувачі (розприскувачі, зрошувачі, спринклери, головки для поливу) поділяють на дві великі групи:

1 – роторні розприскувачі з механізмом кругового обертання, вони ефективні для зрошення газонів на великих площах;

2 – статичні розприскувачі (зонтичні, секторальні або віялоподібні), розетки (гідранти) для поливу, вони забезпечують зрошення в певному фіксованому секторі або сектора з регульованою віддалю, зазвичай не більше 6 м.

Під час проектування системи автоматичного зрошення враховують:

- технічні характеристики джерела водопостачання;
- площу території, яка буде зрошуватися;
- специфіку об'єкта зрошення (газони, квітники, дерева, кущі, альпінарії тощо) та потреби певних видів і груп рослин у волозі;
- розташування існуючих та запроектованих будівель та споруд, включаючи доріжки і майданчики.

Авторський нагляд – контроль проектних організацій або проектантів за проведенням будівництва, реконструкції, чи озеленення об'єктів ландшафтної архітектури; авторський нагляд передбачає окрему оплату згідно чинного законодавства і нормативних вимог.

Агмеробні біоценози – це природні комплекси, що не охоплені господарською діяльністю – первісні ліси, болота, степи. В урбанізованих територіях практично не трапляються. До цього типу біоценозів умовно можна віднести заповідники, наприклад Асконія Нова.

Агломерація – скупчення населених пунктів (переважно міст), які становлять соціально-економічну та екологічну спільноту. Характеризуються переважанням індустріальних ландшафтів, інтенсивною урбанізацією територій, підвищеним антропогенним впливом на оточуюче середовище і його перетворення, у тому числі більш інтенсивним його забрудненням.

Агора (грец. *Αγορά* – площа) – у давніх греків назва міської площі, на якій відбувалися народні збори. Зазвичай це ринкова площа. В архаїчні часи агора розташовувалася біля палаців basiliv (царів), пізніше біля підніжжя укріплених пагорбів – акрополів. Відомо, що в давньогрецьких містах та грець-

ких колоніях існувала державна посада агронома – особи, яка слідувала за порядком у межах агори.

Аграф – стилізований рослинний мотив в оформленні садових партерів в XVII-XVIII ст. Зазвичай мав вигляд пучка квітів або листків.

Агробіоценоз – (від грец. *аgрос* – поле, *βίος* – життя, *κοίηος* – загальний) – штучно створене угруповання живих організмів з метою отримання продовольчої, технічної чи іншої продукції, необхідної для задоволення життєвих потреб суспільства.

Аголандшафти – 1) антропогенні ландшафти з переважанням у них біотичної частини угруповань живих організмів, штучно сформованих людиною, що замінили природні фіто і зооценози на переважаючій території. У більш вузькому розумінні – ландшафти на яких природна рослинність замінена посівами та посадками сільськогосподарських рослин. 2) пейзаж сільської місцевості.

Агротехніка – комплекс технологічних заходів щодо вирощування зелених насаджень для максимального підвищення їх фітомеліоративної ефективності і біологічної стійкості. Вона має суттєві регіональні відмінності.

Агротехнічна підготовка території – етап садово-паркового будівництва метою якого є підготовка ділянки для проведення озеленувальних робіт, ґрунту під посів газонних трав. Передбачає внесення органічних та мінеральних добрив, за необхідності завезення родючих ґрунтів, знищення кореневищних та коренепаросткових бур'янів, посів сидератів тощо.

Агротехнічні роботи в садово-парковому будівництві – комплекс заходів із садіння деревних рослин, влаштування газонів, квітників, догляду за рослинами, формування насаджень. Агротехнічні роботи виконуються за умови виконання інженерної підготовки ділянки.

Адаптація – пристосування окремих організмів або популяцій, угруповань до особливостей середовища, зокрема до розвитку у певних біогеоценозах (екосистемах). Може бути морфологічною, фізіологічною, а також пристосуванням поведінки.

Адаптація кольорова – процес пристосування або кінцевий стан пристосування зору до кольорового світла.

Адвентивна рослина – рослина, що занесена людиною в нову область, що завдяки повній адаптації і самосійному розповсюдженню, увійшла до складу місцевої природної флори.

Адресне проектування – проектування садово-паркового будівництва, яке враховує реальні потреби та запити різних демографічних і соціокультурних груп населення.

Аерація газону – це процедура очищення газону від залишків сміття, розпушення ґрунту та насичення газону повітрям. На відміну від вертикуляції це більш делікатна процедура, яку можна проводити в будь-яку пору року.

Аерація проводять після скошування газону в суху, але не засушливу погоду. Дернину проколюють на глибину 8-10 см трубками, які закріплені на каткові, на один м² проколюють до 200 отворів, при цьому шматочки дернини у вигляді циліндричних пробок викидаються на поверхню газону і прибираються. Проколювання виконують і без застосування механізмів (вилами, за допомогою спеціального взуття із довгими шипами). Утворення отворів сприяє рихленню ґрунту, зменшенню його щільності і кращому проникненню повітря та води. У дощову погоду це забезпечує кореневу систему від загнивання та дозволяє волозі та повітрю проникати до кореневих систем.

Аерація ґрунту – природне або штучне проникнення повітря в ґрунт. Аерація необхідна для успішного росту та розвитку рослин, є одним із показників родючості ґрунту. Під час аерації ґрунтове повітря збагачується на кисень, необхідний для дихання коренів рослин та мікроорганізмів, а приземний шар повітря на вуглекислоту, яка використовується в процесі фотосинтезу. Аерація зумовлена коливанням температури ґрунту і атмосфери, газовою дифузією, зміною атмосферного тиску, дією вітру, періодичним зволоженням і осушенням, а також рихленням ґрунту.

Аеросоларій – майданчик, обладнаний для прийняття повітряних і сонячних ванн.

Аерофітомодулі – рослинні композиції призначені для очищення повітря. Вони були розроблені ще фахівцями ВНДІ лікарських і ароматичних рослин. Залежно від об'єму і характеру забруднення повітряного середовища моделюється певний склад композиції. Перевага таких модулів – широкий спектр лікувального впливу на організм, естетотерапія. До складу кожного з модулів входить до 20 рослин, у тому числі лаванда, драцена, меліса, ялівець, хлорофітум, роїцісус.

Ажурна конструкція крона (фр.) – наскрізна, прозора, світлопроникна конструкція крони дерева або куща в смузі насадження.

Ажурність – показник, що характеризує кількість просвітів у кронах окремих дерев, кущів та насаджень у цілому виражена у відсотках.

Ажурні крони – крони з великою кількістю просвітів, рослини з такими кронами утворюють легку тінь, під їх кронами можуть рости невеликі тіневитривалі кущі та трав'янисті рослини. Ажурну крону мають клен цукристий, клен пальчастий, робінія псевдоакація, гледичія триколючкова.

Азимут (від араб. **اِسْمُوت** *ас-сумут*, «напря́м»), позначається «Az» або «Az») – в геодезії кут між напрямом на північ і напрямом на будь який заданий предмет. Азимут зазвичай відраховують від північного меридіана у напрямку видимого руху небесної сфери (за годинниковою стрілкою на картах) від 0 до 360°. Магнітні азимуту вимірюють бусоллю під час орієнтування ліній планів, топографічних карт на місцевості та під час знімання різноманітних ділянок призначених для озеленення.

Маючи компас, можна легко визначити магнітний меридіан. Для переходу від магнітного меридіану до істинного необхідно знати магнітне відхилення в точці спостереження. Величина магнітного відхилення показана на багатьох картах.

Азотні добрива – органічні та мінеральні добрива, що містять озот у доступних для рослин формах – нітратних та аміачних. Норми внесення азотних добрив залежать від ґрунтово-кліматичних умов ба біологічних особливостей вирощуваних рослин.

Азотфіксація біологічна – процес засвоєння молекулярного азоту і побудови з нього органічних азотистих сполук мікроорганізмами. Головними азотфіксаторами є бактерії, що фіксують (поглинають) атмосферний азот у симбіозі з бобовими рослинами. Є також вільно поширені мікроорганізми: синьо-зелені водорості, азотобактер, численні представники клостридій та ін., які можуть фіксувати азот з повітря. Їх важливо використовувати під час реабілітації порушених та деградованих земель, лісомеліоративного освоєння невідь, створення садово-паркових об'єктів на бідних ґрунтах тощо.

Айван – відрита галерея навколо внутрішнього дворику (палацу, культової споруди, громадської будівлі). Цей прийом часто використовувався на Близькому Сході, у Середній Азії, а нині широко використовується в сучасному будівництві.

Академізм – стильовий напрям, заснований на наслідуванні зовнішніх форм класичного зодчества. Виник в Італії в кінці 16 ст., і тоді відіграв позитивну роль у становленні художньої освіти. Поступово, з перетворенням академій в державні заклади у XVII-XVIII ст., стає офіційним напрямом, що підтриманий королівськими династіями різних країн (Франція, Німеччина, Російська Імперія). В мистецтві Франції XIX століття академізм перейшов на оборонні і агресивні позиції щодо нових мистецьких течій – романтизму (вороже ставлення до Жерімо, Делакруа), реалізму (вороже ставлення до творчості Курде), імпресіонізму (вороже ставлення до творчості Едуарда Мане тощо). Подібний процес відбувався і в Російській Імперії, де академізм і його представники вороже сприйняли появу передвижників, представників критичного реалізму. В Російській імперії академізм особливо агресивно активувався в 40-50-х роках XIX ст. В більш ширшому трактуванні академізм – будь яка форма канонізації художніх ідеалів і принципів минулого.

Акант – архітектурно-декоративний елемент, що має вигляд листка зі звивисто-зубчастим краєм. Розміщують в капітелях, медальйонах.

Акарицид – хімічна речовина, що застосовується для боротьби з кліщами. Акарициди поділяють на овіциди, які знищують яйця кліщів, лярвіциди – знищують личинок кліщів, та імагоциди – знищують дорослі стадії кліщів. Для боротьби з павутинними кліщами, які найчастіше шкодять декоративним рослинам використовують специфічні акарициди – актелік, тедіон, кельтан, хлорбензид, хлорбензилат.

Аквонарк – парк розваг, головним чином, на основі водних атракціонів. Зазвичай розміщується під скляним переkritтям, що дає можливість функціонувати у будь яку погоду.

Акваріум (лат.) – водойма, спеціальна посудина з водою, яка має прозорі стінки і призначена для утримання тварин і рослин. Невеликі акваріуми, зазвичай переносні, влаштовуються в інтер'єрах шкіл, установ, у квартирах, дитячих садах тощо. Застосовуються також в садах і парках. Акваріуми спеціального призначення встановлюються в зоопарках, садах-океанаріях.

Акваторія (від лат. *Aqua* – вода, рос. *акваторія*; англ. – *water area*; нім. *Wasserbecken, Wasserfläche*): 1. Ділянка водної поверхні певної водойми у визначених межах. 2. Ділянка водної поверхні порту, затоки, моря, океану у визначених місцях. Акваторія порту охоплює рейд, внутрішню гавань, підходить до порту і причалів.

Акведук (лат.) – міст для переведення каналу або трубопроводу через яр, ущелину. Елемент оформлення садово-паркового простору з використанням витких рослин. Використовувався в романтичних садах другої половини 18 ст. Перші акведуки були збудовані у Стародавньому Римі в 4 ст. до н.е. і являли собою грандіозні споруди з кількома ярусами кам'яних аркад.

Акліматизація – процес пристосування організму до змін в навколишньому середовищі, часто включаючи температуру або клімат. Акліматизація звичайно відбувається за короткий час в межах тривалості життя одного організму (порівняйте з адаптацією). Антропогенна акліматизація буває поступова, ступінчаста та адаптивна.

Аксесуар – допоміжна деталь: часто об'єкт нерослинного походження, який включають в композицію або розміщують біля нього. Аксесуар може бути функціональним (наприклад, свічка) або декоративним (наприклад, статуетка).

Акумуляція стоку – накопичення вологи в штучних чи природних водосховищах. Здійснюється з метою попередження ерозії ґрунту, а також для використання води для поливу сільгоспкультур у посушливі періоди року.

Акультурний ландшафт – виникає в результаті нераціональної діяльності або несприятливих впливів суміжних ландшафтів, що втратили функції здорового середовища.

Акустичні системи – спеціальне музикальне обладнання для садів і парків, яке забезпечує музикальне супроводження в паркових ландшафтах. Виготовляється у вигляді ліхтариків, мініатюрних квіткових клумб, каменів тощо. Ландшафтні акустичні системи *Pavarocci, Punk Rock, Hill Side, Planter, Omnipanter, Rocquite, Time Stone* стійкі до коливань температури та вологи опадів.

Акцент (лат.) – в садово-парковому мистецтві підкреслювання деталей (солітер, групи дерев або кущів в загальній пейзажній картині), елемент який приваблює увагу своїм силуетом, забарвленням, освітленням).

Алегорія (грец. *αλληγορία*, *allegoria*) – зображення (вираз) абстрактної ідеї (поняття) за допомогою конкретного образу. Значення алегорії, на відміну від багатозначного символу, однозначне і відділене від образу; зв'язок між значенням і образом встановлюється за подібністю (наприклад, лев – сила, влада чи царювання). Алегорія часто використовувалася в садово-парковому мистецтві минулого. Особливе значення мали пейзажні алегорії (старе дерево в оточенні молоді порості – неминучість зміни поколінь, два дерева дуба, що ростуть поруч – дружба, дерева берези і дуба, гілля яких переплелось, – любов).

Алелопатія (від грець. *ἀλλήλων* – взаємно та *πάτιος* – страждання) – взаємний (часто шкідливий) вплив рослин, що входять до складу фітоценозу, зумовлений виділенням у навколишнє середовище біологічно активних речовин (екзометаболітів). Термін запропонований Х. Молішем (1937). Розрізняють породи-активатори (лат. *activus* – діяльний), які позитивно впливають на інші породи у насадженні та породи-інгібітори (лат. *ingibeo*- стримую), які негативно впливають на породи за їх сумісного зростання. Наприклад, на дуб звичайний позитивно впливають гледичія, жимолость татарська, клени гостролистий і польовий, липа дрібнолиста тощо, а негативно – біла акація, береза повисла, в'язи звичайний та пірчасто-гіллястий, клен ясенелистий та ін. Для сосни звичайної, відповідно, модрина сибірська, скупія та акація жовта, береза повисла, дуб звичайний, жимолость татарська. Значний внесок в розвиток алелопатичних досліджень вніс український вчений академік А.Д. Гродзінський, який тривалий час очолював ботанічний сад в Києві.

Алея – лінійне насадження вздовж паркової дороги або вулиці, яке складається з дерев або дерев та кущів, які розміщені симетрично відносно вісі дороги та відносно одне одного. В барокових садах алеї вказували напрямки, акцентували поділ садового простору, слугували місцем прогулянок. Існувало кілька типів алеї. *Замкнуті* алеї, які утворювали дуже тіністі тунелі за рахунок переплетіння над дорогою крон дерев, часто такі алеї звершуються видом на скульптуру, фонтан, квітник або солітер. *Відкриті алеї* – сформовані густими рядковими насадженнями у вигляді шпалер на партерах, або ж не формованих стрижкою дерев, крони яких не змикаються. *Прості дворянські алеї* – утворені рядами дерев, що самотньо стоять з обох боків алеї. *Складні (багаторядні) алеї*, які, на відміну від простих, мають по чотири або шість рядів дерев з алеєю посередині. *Білі алеї* – покриті білим річковим піском. *Зелені алеї* – покриті дерном, іноді з вузькою стежкою посередині. За призначенням алеї бувають головні, другорядні, під'їзді, прогулянкові.

Алохолі – рослини, насіння, плоди або спори яких поширюються вітром (анемохори), водою (гідрохори), тваринами (зоохори) або людиною (антропохори).

Алювії (від лат. *alluvio* – нанесення) – відкладення різного уламкового матеріалу (галька, гравій, пісок, суглинок, глина), що утворюється у вигляді прошарків різної товщини стікаючими та стоячими паводковими водами. Як наслідок,

утворюються заплави, тераси, дельти рік. Розрізняють русловий алювій, який утворився із крупних уламків (валуни, галька), та заплавної алювій – з більш дрібного матеріалу. З нього формуються досить високородючі заплавні ґрунти.

Алюзія – (*фр. allusion* – натяк) – стилістична фігура, форма, вираз тощо, що є натяком на широковідому історичну подію або твір мистецтва.

Альbedo (*лат.*) – показник відбитої здатності поверхні предметів. Альbedo вимірюється відношенням кількості відбитої променевої енергії до кількості енергії, що надходить (чим сильніше поверхня відбиває радіаційну енергію, тим менше нагрівається предмет, тим більше його альbedo). А. для крон дерев становить 10-15 %, травостану – 20-25 %, поверхні ґрунту – близько 40 %.

Альпінарій (*альпійський сад, альпінетум*) – 1) частина парку або саду відведена під декоративну композицію із природного каменю і спеціально підібраних високогірних рослин, що імітує гірський ландшафт. Справжні альпінарії створюють із рослин альпійського і субальпійського поясів гір. Для високогірних рослин характерний низький ріст.

2) кам'янистий сад, який відображає красоту гірського ландшафту і його флору (поєднання низькорослих і подушкоподібних альпійських рослин зі скелями, водою). Зазвичай створюється штучно. Вперше з'явився в англійських пейзажних садах в XVIII ст. *Див.* кам'янисті гірки.

Альтанка (італ. *alt* – високий; пол. *Altanka* – «відкрита тераса») – спочатку так називали великі балкони, потім так почали називати майданчики, виступи та бесідки, звідки можна насолоджуватися навколишнім краєвидом, пейзажем.

Американські сади – різновид етнографічних садів. За особливостями формування їх відносять до пейзажних, природних садів у стилі натургарден. Вони максимально наближені до оточуючої природи, особливо за підбором рослин. Американський сад потребує мінімального догляду. Газон зазвичай відсутній, до будинку примикає невеликий майданчик із твердим покриттям, де розташований «куточок для відпочинку» із садовими меблями, басейн або спа, барбекю. Обов'язковий атрибут американського саду – дитячий майданчик. Характерною деталлю цього типу садів є ділянки садів-прерій або садів-лугів, де домінуючими рослинами є злаки, між якими зустрічаються представники родин бобові, складноцвіті. Регель в якості обов'язкового елемента американського саду називає килимові клумби. Нерідко на периферії саду влаштовують «ліс» із дерев та кущів. Розрізняють два варіанти американського історичного саду: колоніальний, або Май Флауер, та вікторіанський. У першому, який зазвичай має форму квадрату, висаджують переважно лікарські рослини. За вікторіанського стилю насадження віддалені від вишуканого будинку з еркерами, терасами та використанням прикрас вирізаних із дерева. Веранди та тераси у цьому саду прикрашені ампельними та виткими рослинами, головний вхід – хвойними рослинами у діжковій культурі. Клумби сформовані із красиво-квітучих барвистих видів та сортів.

Чудовим зразком садів у американському стилі є сади нідерландського дизайнера Піта Одольфа. Строкаті барвисті квітники із ехінацеї (*Echinaceae*), ваточника (*Asclepias*), багаторічний айстр (*Aster*), ліатріса (*Liatris*), монарди (*Monarda*), солідаго (*Solidago*), камасії (*Camassia*) та різних видів цибулі утворюють райдужне багатобарв'я в оточенні злаків ковили (*Stipa*), міскантуса китайського (*Miscanthus sinensis*), проса прутовидного (*Panicum virgatum*), соргаструма (*Sorghastrum*), кортадерії (*Cortaderia*). Одольф відмовився від ярусного розташування рослин, в його квітнику немає бордюрів, а рослини об'єднані в групи із 3-5 екземплярів, які утворюють самостійні композиції в середині квітника.

Ампельні рослини – звисаючі або виткі декоративні рослини, які висаджують у кашпо, балконні ящики, горщики і використовують для озеленення балконів, внутрішніх інтер'єрів, а також у зовнішньому озелененні. Найбільш поширеними є петунія, суфінія, вербена, пеларгонія, фуксія, традесканція.

Ампір – художній стиль епохи Наполеона I, який характеризувався стремлінням до монументальності і порядку художніх форм. Спирався на класицизм XVIII ст.

Амфітеатр – (грец.) у древньоримській архітектурі видовищна споруда у формі еліпса зі ступінчасто розташованими рядами сидінь, в кінці XVII-XVIII ст. появився в парках у вигляді декоративної споруди для видовищних заходів, яка завершувала, обмежувала площу в барокових садах, розташовуючись на півколом навпроти вілли або палацу. В садах ландшафтного типу використовувався як мала архітектурна форма.

Амфора (грец., лат.) – глиняний глечик з вузьким горлом і двома ручками. Як і багато інших виробів з кераміки використовується нині для прикраси окремих ділянок в парках, садах, скверах.

Аналіз (грец. – розклад, розчленування) – метод дослідження, що полягає в уважному чи практичному розчленуванні цілого на складові частини. Протилежне – синтез.

Аналог (грец. – відповідний) – 1) явище, предмет, що відповідає будь-яким властивостям іншого явища, поняття; 2) виріб, об'єкт схожий на інший за функціональним призначенням, принципом дії, умовами застосування, зовнішнім виглядом.

Аналогія – схожість (до певної міри) деяких предметів, подібність явищ, ситуацій, які загалом відмінні.

Аналогічне проектування – проектування за аналогією, прототипом. Невизначена ситуація зводиться до відомого розв'язання схожих задач, при цьому результат мінімально трансформує знайоме рішення.

Анахронізм (грец. *ana* – назад, *chronos* – час) – пережиток минулого, щось застаріле, в ландшафті якийсь елемент, що не узгоджується з сучасним оточенням. У садово-парковому мистецтві явище анахронізму іноді свідомо вводять

в загальну картину з метою надання їй історичної тимчасової «глибини», для створення ефекту «переклички» епох. Наприклад, руїни, старе дерево, корч тощо.

Анімалізм (лат. *Animal* – тварина) – зображення тварин в мистецтві. В садово-парковому мистецтві прикладами анімалізму можуть бути топіари – рослини підстрижені у вигляді тварин, або модулі, що імітують форми певних тварин. Яскраві приклади таких тварин були представлені на Ехро 2016 в м Анталія в Туреччині.

Англійський парк – див. Пейзажний парк.

Ансамбль (франц. *ensemble* – разом) – в садово-парковому мистецтві функціонально і просторово пов'язана сукупність споруд, рослинності та інших елементів ландшафту, яка виглядає як єдине ціле і має певний художній вигляд. Композиційна цілісність та архітектурно просторова єдність є основною рисою ансамблю. Найбільш відомі паркові ансамблі в Україні Софіївка, Лівадія, Воронцовський парк в Криму; в Росії – палацово-паркові комплекси Петергофа, Павловська, Царицино, Останкіно; в Молдові – вілла Миндик; в Італії – вілли Ланте, д'Есте, Альдобрандіні, сади Боболі; у Іспанії – Альгамбра, Генераліф; у Франції Версаль, в Німеччині – Сан-Сусі.

Антаблемент (фр. *Entablement*, від лат. *Tabula* – стіл, дошка) – верхня горизонтальна частина споруди, звичайно спирається на колони, – складовий елемент класичного архітектурного ордеру. А. виник на основі дерев'яного балкового перекриття на дерев'яних колонах і в своїх формах відображає його структуру. В класичному зодчестві А. складається з трьох основних частин: 1. *Архітрав* – несуча частина у вигляді балки, що спирається на колони. 2. *Фриз* – зі скульптурними прикрасами, що спирається на архітраву. 3. *Карниз* – спирається на архітраву і вінчає колону.

Антагонізм – тип взаємовідносин між мікроорганізмами, за якого один з них затримує ріст, пригнічує розвиток або спричиняє загибель іншого (однобічний), або чиниться взаємне гноблення партнерів (двосторонній). Один з ефективних способів управління чисельністю шкідливих небажаних представників мікрофлори в ландшафтах парків завдяки створенню сприятливих умов для існування їх антагоністів.

Антик – скульптура, керамічна ваза або інший художній виріб, що належить до античності. Антик – один із засобів семантичного збагачення паркового ландшафту в XVII-XIX ст.

Антисеметрія – симетрія протилежностей, наприклад чорне – біле, плесо – водоспад.

Антисептики – спеціальні хімічні речовини, що використовуються для обробки дерев'яних поверхонь з метою їх захисту від гниття, атмосферних опадів, шкідливих комах, сприяють збереженню декоративних якостей.

Антитранспіранти – речовини, які попереджують (затримують) надмірну транспірацію води рослинами. Зазвичай застосовують під час літнього пересаджування рослин в облиствленому стані.

Антропогенні ландшафти – ландшафти, які виникли в результаті ненавмисного впливу людини на природне середовище. Розрізняють антропогенні ландшафти створені людиною цілеспрямовано (власне антропогенні) і такі, що виникли в результаті ненавмисного впливу людини на природу (атропні ландшафти). За переважанням соціально-економічних функцій розрізняють антропогенні ландшафти сільськогосподарські, лісгосподарські, промислові (індустріальні), міські, рекреаційні, заповідні, середовище захисні; за ступенем змінення – сильно змінені, змінені, слабо змінені; за характером наслідків перетворення – культурні, акультурні та деградовані (девастовані).

Антропогенний ландшафт – це ландшафт, створений людиною в процесі її життєдіяльності.

Антропогенне навантаження – величина прямого і опосередкованого антропогенного впливу на природне середовище загалом або на окремі його компоненти.

Антропогенний рельєф – рельєф сформований в результаті господарської діяльності людини, як результат свідомого перетворення природних ландшафтів.

Антропогенне середовище – абіотичне і біотичне природне середовище, прямо чи опосередковано, свідомо чи несвідомо змінене людьми.

Антропогенні фактори – це фактори впливу, що пов'язані з господарською діяльністю людини. Розрізняють: механічні (вирубка лісів, оранка, прокладання доріг, трубопроводів каналів); фізичні (тепло, світло, електричне та електрохвильове поле, звукові коливання); хімічні (гіпсування, удобрення, вапнування, обробіток отрутохімікатами, засобами захисту рослин) та ландшафтні (штучні водостоки, рельєф).

Антропогенні форми рельєфу – техногенні форми рельєфу, що утворились в результаті діяльності людини. За походженням розрізняють форми, що утворені прямим та непрямим впливом людини на земну поверхню. До першої групи належать вироблені та насипні форми рельєфу, що підлягають рекультивації, до другої групи – діючі яри, карстово-суфозійні просідання, зсуви тощо. Як правило, вони є об'єктами плюсових меліорацій, оскільки відзначаються нестійкою екологічною рівновагою та піддаються ерозії.

Антураж – оточення, зовнішнє середовище, фон. Рослинні композиції в садах та парках часто є антуражем відносно архітектурних споруд, монументів.

Анфілада (грец.) – ряд залів, кімнат. В ландшафтній архітектурі – 1) ряд дворів, окремих зелених замкнутих просторів, з'єднаних один з одним проходами, розташованими на одній вісі. 2) чергування великих і малих галявин у парку аналогічно до залів палацу; 3) чергування зелених воріт із

рослин (анфілада воріт із туї в Генераліфі). Принцип анфіладності застосував Рафаель під час планування парку-вілли Мадама в Римі.

Апикальне домінування – переважаючий розвиток верхівкової бруньки, характерний для дерев і кущів, що сповільнює ріст бічних пагонів. Ця закономірність використовується під час формувальних обрізок деревних рослин.

Аплікація (лат. *applicatio* – прикладання) – спосіб створення орнаментів, художніх зображень, планів способом накладання на основу (картон, тканину тощо) різнокольорових шматочків паперу, фрагментів фотозйомки. Використовується на стадії ескізування, під час виготовлення макетів.

Аполлон – Бог сонця, покровитель мистецтв. Згідно з древньогрецькою міфологією його обитель знаходилася на горі Парнас і він був покровителем муз. В садово-парковому мистецтві зображення Аполлона іноді супроводжується подібними до Парнасу ландшафтами (скульптуру розміщують на краю прибережного крутосхилу, біля «джерела», серед «скель»).

Апофеоз (грец. *apotheosis* – боготворіння) – урочисте завершення події, в ландшафтному мистецтві – заключна «картина» пейзажу в кінці проходження по спеціально розробленому видовому маршруту-сценарію.

Аптека́рський город – огорожений сад, де вирощували лікарські рослини (духмяні квіти, кущі). Зазвичай розташовувався в закритих для північних вітрів місцях: біля стін монастиря, на південних схилах берега річки. Відомий з часів середньовіччя, коли такі городи створювалися в монастирях. В Росії аптекарський город був створений за наказом Петра I у 1706 році, це перший ботанічний сад на теренах російської імперії, має статус пам'ятки садово-паркового мистецтва. В Україні перший аптекарський город був створений на Полтавщині, в Лубнах.

Арабе́ска (італ. *Arabesco* – арабський) – 1) складний орнамент з геометричних фігур і рослинних мотивів, куди часом включаються каліграфічні східні написи арабською мовою. Арабески набули поширення в мистецтві арабів та інших народів Близького і Середнього Сходу. Їх розміщували на стінах палаців (Альхамбра в Іспанії), або використовували під час оформлення партерів, вони естетично взаємодіють з реальною рослинністю, що їх оточує.

2) невеликі за площею посадки килимових рослин на відкритих майданчиках, які мають форму листків, квітів, віночків тощо. Площину такого квітника дещо піднімають над загальним фоном.

Аранжування – мистецтво створення букетів, композицій із квітів, листя, пагонів та інших природних, переважно рослинних елементів.

Арборетум – земельна ділянка, на якій у відкритому ґрунті росте колекція дерев'янистих рослин: дерев, кущів, ліан, напівкущів. Має велике значення для випробування інтродукованих порід в місцевих умовах та вивчення можливості впровадження їх у насадження.

Арборицид – (від лат. *arbor* – дерево і *caedo* – убиваю) – хімічна речовина – гербіцид, що використовується для знищення небажаних дерев і чагарників у лісових культурах, на пасовищах, розсадниках, у смугах відведення шляхів тощо.

Ареал – територія поширення виду, роду, родини рослин чи тварин. Розрізняють ареали основних лісотвірних порід, що важливо у процесі добору порід для лісомеліоративних насаджень в агроландшафтах, під час лісовідновлення та створення лісопарків. Вони бувають суцільні та острівні. Розрізняють: залежно від часу, умов і факторів формування ареалу: первинний, вторинний, природний, штучний; залежно від тенденції зміни: сучасний, реліктовий, що розширюється і що скорочується, відновлений; залежно від характеру форм ареалу: суцільний, стрічковий, диз'юнктивний (розірваний), плямистий тощо.

Ареал едафічний – 1) сукупність місцезростань, в яких ґрунтові умови сприятливі для існування виду, типу угруповання, біогеоценозу; 2) лісотипологи школи Алексєєва-Погребняка-Воробйова. Під цим терміном розуміють також зображення фігури на едафічній сітці, у межах якої зустрічається той чи інший вид рослин.

Ареал екологічний – сукупність місцезростань, в яких абіотичні умови середовища сприятливі для існування певного виду або угруповання біогеоценозу.

Аридні умови – засушливі умови, коли сумарна кількість опадів не перевищує 250 мм на рік.

Арка – споруда, яку відносять до малих архітектурних форм (МАФ), верхня частина арки має напівкруглу, двоскатну або стрілчасту готичну форму. Арки використовують для обрамлення входу в сад, для відокремлення функціональних зон, розташовують в місцях відпочинку над усамітненими садовими лавами. Матеріалом для виготовлення арок може бути дерево, метал, камінь, пластик. Прикрашають арки ампельними та виткими рослинами.

Аркада (архітектура) – непереривний ряд рівновисоких дугоподібних арок, які спираються на колони або стовпи, утворюючи переривисту галерею.

Аркадія – грецька провінція, поетичний образ земного раю; в садово-парковому мистецтві – місце, зв'язане зі спокоєм, умиротворенням і музикою. Велика увага приділялася звукам: співу птахів, шуму води, шелесту листя. В Польщі один з кращих ландшафтних парків створених у XVIII ст. носить ім'я Аркадія.

Арматура (лат. *armature* – спорядження): 1) елементи з більш міцного матеріалу, які включені в менш міцний матеріал конструкції для його посилення, наприклад сталні прутки в бетоні; 2) комплекс предметів та матеріалів для електроосвітлення; 3) сукупність пристосувань для чого-не будь, наприклад, каркас для встановлення квіткової композиції.

Ароматичний сад – сад або його частина створена на відкритому місці із рослин, що містять ефірні олії. Це можуть бути трав'янисті і деревні

рослини. Леткі речовини, що виділяються ними мають приємний запах і фітонцидну дію. Види, які рекомендують для ароматичного саду: гвоздика периста та тянь-шанська, цмин лимонний, шавлія лікарська і мускатна, котяча м'ята справжня, меліса лікарська, конвалія травнева, душиця звичайна, лілія білосніжна, монандра двійчаста і трубчаста, полини: лікарський, Шмідта, Стеллера, фіалка духмяна, іпомея, гісоп лікарський, м'ята перцева та інші. Серед кущів для створення ароматичного саду використовують жасмин садовий, троянди, клематиси італійський та пекучий, актинідію агуртта тощо.

Архаїзація – наслідування прийомів, стилю і форм майстрів минулих епох (в літературі та мистецтві).

Архітектоніка – структура крони деревної рослини, яка визначається її розмірами, формою, характером гілкування, красою та особливостями їх взаємного розташування. У декоративній дендрології – художнє вираження закономірностей побудови крони притаманне певній породі, виду чи декоративній формі рослин.

Архітектура (грец. *Архιτεκτονικη* – будівництво) – зодчество, мистецтво проектування і будівництва будинків, споруд, створення художньо виразних ансамблів. Архітектура тісно пов'язана з ландшафтним дизайном. Сади та інші об'єкти підкреслюють і виявляють художні достоїнства архітектурних споруд, їх інтер'єрів і комплексів.

Архітектурна графіка – особливий вид графічного мистецтва, за допомогою якого зображується об'єкт проектування або реконструкції. За допомогою прийомів архітектурної графіки виявляють художні якості об'єкта і його деталей (наприклад, паркової перспективи, зображення архітектурних форм тощо).

Архітектурно-планувальне завдання (АПЗ) – це комплекс містобудівних та архітектурних вимог, особливих умов проектування і будівництва об'єкта архітектури, що випливають з положень затвердженої містобудівної документації, державних будівельних норм, місцевих правил забудови населених пунктів, відповідних рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоуправління, включаючи вимоги і умови щодо охорони пам'яток історії і культури, довкілля, законних інтересів фізичних і юридичних осіб під час розташування об'єкта архітектури на конкретній земельній ділянці. АПЗ видається на проектування об'єктів архітектури (будинків, споруд житлово-комунального, промислового та іншого призначення, їх комплексів, об'єктів благоустрою, садово-паркової та ландшафтної архітектури, монументального та монументально-декоративного мистецтва) для нового будівництва, розширення, реконструкції, реставрації (крім пам'яток історії і культури), капітального ремонту.

Архітектурний сад – тип саду, в якому переважають штучні споруди. **Асиметрія** – поєднання та розподілення об'ємно-просторових елементів в композиції, коли вісі симетрії відсутні. Асиметричні рослинні композиції властиві садам і паркам ландшафтного стилю.

Архітектурні елементи парку – бесідки, арки, підпірні стінки, садові східці, балюстради, будинки і споруди, які гармонійно поєднуються з природними елементами ландшафту.

Архітектурні ордери, порядки (лат. *ordo*, фр. *ordre* – порядок) – певна структура й художня обробка складових частин стійко-балкової конструкції будівлі. Архітектурні ордери своєрідних систем були ще в єгипетській, асиро-вавилонській і староперській архітектурі. З давніх часів існує відомий китайський ордер «доу-гун». У 7-4 століття до н. е. створено грецькі архітектурні ордери – *доричний, іонічний і коринфський*, які завдяки своїй досконалості стали класичними. У епоху Відродження класичні архітектурні ордери вивчено і теоретично обґрунтовано в трактатах італійського архітектора Вітрувія, Альберті, Віньйоли, Палладіо тощо; їх було покладено в основу архітектури Відродження. *Римські* архітектурні ордери відрізняються від грецьких декоративним характером — вони нечасто виконують функції підтримувальні конструкції, а здебільшого прикрашають будівлю, розчленовуючи стіну по горизонталі. З'являються багатоярусні ордери, напр. у Колізеї (75—80 н. е.), де поєднано доричний, іонічний та коринфський архітектурні ордери.

Архітектурно-планувальна організація саду і парку – порядок розміщення основних центрів, функціональних зон, пішохідних і транспортних комунікацій; композиційна схема, яка відображає взаємозв'язок штучних і природних компонентів ансамблю (будов, насаджень, водойм, скульптури тощо).

Архітектурно-планувальне завдання – перша стадія проектування важливого великого об'єкта озеленення (меморіальний комплекс, міський парк), в ході якої розробляється основна планувальна ідея і задум; складається із ситуаційного плану і схеми озеленення міста (району), генерального плану об'єкта, схеми інженерного благоустрою, пояснювальної записки і попереднього зведеного кошторисно-фінансового звіту на всі види робіт.

Асиміляція – процес утворення органічної речовини листям рослин на сонячному світлі.

Асиметрія – (від др.-грец. *ασυμμετρία* «нерозмірність») – відсутність або різке порушення симетрії. Найчастіше термін вживається відносно візуальних об'єктів. У художній творчості асиметрія може виступати (і дуже часто виступає) як один з основних засобів формоутворення (або композиції). В ландшафтній архітектурі асиметрія – один із прийомів, який будується за законом динамічної рівноваги різнорідних частин, що передбачає їх контрастне поєднання за формою, висотою, колоритом, освітленням.

Асортимент – добір видів деревних, чагарникових порід та багаторічних та однорічних декоративних рослин для створення визначеного виду насаджень, виходячи з їх призначення і ґрунтово-кліматичних умов. Визначається дендро-декоративним районуванням і композиційними особливостями об'єкта озеленення.

Асортиментна відомість – перелік видів та культиварів рослин, який додається до експлікації генерального плану, дендроплану, садивного креслення.

Асоціація рослинна – основна таксономічна одиниця класифікації рослинності (рослинного покриву); тип рослинних угруповань відносно однорідних за видовим складом, фітоценотичною структурою, екологічним факторами середовища та еколого-фітоценотичними взаємовідносинами між компонентами угруповання. Різними школами класифікації фітоценозів асоціація трактується по-різному. За В.М. Сукачовим (Сукачов, Зонн, 1961): «Рослинна асоціація (тип фітоценозу) характеризується в основному однорідним видовим складом, однорідною синузальною структурою та однорідним складом факторів середовища, які впливають на фітоценотичний процес». За визначенням Брюсельського ботанічного конгресу (1910): «Асоціація – це рослинне угруповання з певним флористичним складом, однорідними умовами місцезростання та однаковою фізіономією (зовнішністю)». За умовами формування, будови і сукцесіями, що відбуваються, розрізняються різні види асоціацій: вікова, дигресивна, корінна, похідна тощо.

Аспект – зовнішній вигляд рослинного угруповання, який змінюється впродовж року відповідно до чергуванням фаз розвитку рослин.

Атріум – закритий внутрішній двірник в середині древньоримського або древньоіталійського житла, оточений арками і колонадою, з невеликим декоративним басейном в центрі. В атріумі висаджували теплолюбні рослини та прикрашували його скульптурами. Створення атріуму практикують в сучасних готелях Туреччини та Кіпру.

Ауксини – фітогормони, які стимулюють ризогенез – утворення та ріст коренів, використовуються під час розмноження живцями. Синтетичні аналоги ауксинів індолилцетова кислота (ІОК), нафтилоцетова кислота (НОК), індолилмасляна кислота (ІМК). Продається під торговими назвами «гетероауксин», «корневін».

Аха, Ах-Ах (застаріле) – прихована в заглибленні зовнішня огорожа парку – прийом поширений в XVII-XVIII ст., який дозволяв розкрити види з парку на зовнішнє ландшафтне оточення (долину річки, сільську місцевість) та візуально включити їх в пейзажні картини парку. Термін означає також просвіти в зеленому масиві, які раптово відкриваються з кільцевої алеї, що розташована на межі саду або парку, відкриваючи несподівані перспективи на далекі краєвиди.

Ахроматичні кольори – білий, відтінки сірого, чорний.

Ацидофільні рослини – це особливий тип рослин, які пристосовані до життєдіяльності в середовищі з підвищеним рівнем кислотності. Такі рослини досить невибагливі і спокійно ростуть і розмножуються в кислому ґрунті, на відміну від інших типів рослин. До ацидофільних рослин відносять хвощ, верес, рододендрони.

Б

Багаторічні насадження – категорія земель у державному обліку земельного фонду, які використовуються під штучно створеними деревними, чагарниковими або трав'янистими багаторічними насадженнями, призначеними для отримання врожаю плодово-ягідних, технічних, лікарських культур, а також для декоративного оформлення територій. До цих земель належать також землі під деревною та чагарниковою рослинністю, яку вирощують для реалізації квітів (троянд, жасмину тощо), а також розсадники (за винятком лісових).

Балансоутримувачі – спеціально вповноважені на конкурсних засадах державними чи місцевими органами влади підприємства, організації, які відповідають за утримання та збереження зелених насаджень на територіях зеленого господарства.

Баланс території – кількісне співвідношення площі елементів планування садово-паркового об'єкта – зелених насаджень, водойм, доріг, майданчиків, будівель виражене в абсолютних (м²) та відносних (%) одиницях.

Бакова суміш – суміш гербіцидів та інших хімічних засобів захисту (інсектицидів, фунгіцидів) розчинених у воді до певної концентрації, яка поєднує високу ефективність з низькою токсичністю для людини, тварин і корисних комах.

Балюстрада (фр. *Balustrade*, італ. *balaustrata*) – огорожа (зазвичай невисока) одного маршруту паркових східців, балкону, тераси тощо. Складається з ряду фігурних стовпчиків (балясин), з'єднаних зверху перилами або горизонтальною балкою; перила із фігурних стовпчиків. Огорожа ескалатора також називається балюстрадою, хоча й не має ряду фігурних стовпчиків. Виняток балюстради приписують асирійцям, які використовували їх у фасадному декорі палаців для огороження віконних прийомів. В Європі балюстрадні системи почали активно застосовуватися з кінця XV століття як альтернатива мініатюрним аркадам з балясінами у вигляді маленьких колон. Пізніше були запропоновані звичні види балясин – з перетяжкою кільцем посередині і класичною формою у вигляді вазона. Традиційні матеріали для виготовлення балюстрад – дерево, гіпс, камінь і бетон. З розвитком нових технологій і матеріалів з початку 1970-х років почали використовуватися балюстради з литого поліуретану високої щільності.

Балясіна (стіжка перил) – вертикальний елемент огорожі паркових східців.

Бароко (італ. *Barocco* – вибагливий, химерний) – стиль у європейському мистецтві у XVI-XVIII ст. Батьківщина бароко – Італія, де у визначних мистецьких центрах (Римі, Мантуї, найменше у Венеції і Флоренції) виробили перші зразки бароко в архітектурі, скульптурі, живописі. За висновками науковців, бароко – кризовий стиль, що виникає на хвилі кризи гуманізму і народження маньєризму. Бароко виникло і набуло великого розвитку,

замінивши прості і ясні форми мистецтва Раннього і Високого Відродження. Пов'язане з дворянською культурою часів розквіту абсолютизму, бароко було покликане прославляти знать і церкву. Але в ньому відбилися і прогресивні ідеї, зумовлені тогочасною боротьбою за національну єдність в різних країнах Європи. Засновником бароко вважають Мікеланджело Буонаротті (1475-1564 рр.). Саме він підсилив архітектуру велетенським ордером, широко використовував карнизи, подвоєння пілястр та колон, тісняву архітектурних елементів та надлюдський розмір. Скульптурні та архітектурні твори генія й досі справляють враження скорботи, напруги, нервовості, хоча зберігають чітку побудову, симетрію і потойбічну, майже неможливу красу. Характерною для бароко є пишнота, парадність, яскравість кольорів, контрастність, екстравагантність орнаменту, асиметрія конструкцій. В бароковій архітектурі панують сильні контрасти об'ємів, перебільшена пластика фасадів, ефекти світлотіні та кольору. Живопис і скульптура відзначаються декоративно-театральними композиціями, тонкою розробкою колориту і ефектів освітлення, ускладненою пластикою, парадністю. Поряд з цим, бароко відкрило нові можливості для мистецтва, що особливо яскраво виявилось в синтезі мистецтв, у створенні грандіозних міських і паркових ансамблів.

Бароко в садово-парковому мистецтві характеризується регулярним плануванням, симетрією, використанням стрижених дерев та кущів у вигляді боскетів, шпалер, алей, влаштуванням різноманітних партерів. Сади бароко мали дивувати і вражати, відображати багатство, смак і ерудицію власників. Для них були характерні перетворення ландшафту – створення терас; «гра» з водою – влаштування фонтанів, каскадів; використання великої кількості кам'яних скульптур, павільйонів, алегоричних фігур, ніш, балюстрад, садових театрів. Синтез мистецтв, вплив на уяву, жартівливий характер композицій і влаштувань (курйози, обманки, потішні фонтани) надавали садам театральності та музейності. Вони використовувалися для маскарадів і театральних постановок, були музеями скульптури, рідкісних, екзотичних рослин і плодів. Домінантою парку був палац до якого сходилися алеї і доріжки. Бароко в садово-парковому мистецтві мало чіткі національні риси. Для нідерландського барокового саду характерне включення в загальну композицію ровів та каналів оборонного призначення, де вони стають декоративним елементом. Збільшення декоративності садово-паркових композицій відбувається за рахунок групування квітів і трав за сортами, видами, за кольором у великі яскраві групи; створення складних орнаментів у квіткових партерах і використання тюльпанів, крокусів та гіацинтів для оформлення композицій весняного цвітіння; використання позолоти для паркових скульптур; топіарне мистецтво – створення з рослинного матеріалу не лише геометричних фігур, а і фігур тварин і людей. Прикладами барокових ансамблів є Шенбрунн у Відні (Австрія), Петергоф в Росії.

Басейн – штучна водна споруда, що використовується 1) для занять водними видами спорту – спортивний басейн; 2) для експозиції декоративних водних рослин – декоративний басейн.

Бед-бїлдінг – від англ. *bed-bilding* – рослина, бутони якої розкриваються поступово і послїдовно, а їх кількість сягає кількох десятків. Наприклад у сортових лїлійників за сезон розкриваються 30-40 квіток, що утворюються на бокових пагонах.

Бельведер – спочатку так називали вишку, надбудову над спорудою звїдки відкривався гарний краєвид: пізніше – окрему споруду на підвищенні, наприклад альтанку, бесїдку призначену для любування оточуючими краєвидами. Вона мала строго геометричну форму: круглу, квадрату, шестикутну, з колонами або без них зазвичай без купола.

Берегоукріплювальні насадження – смуги деревної, чагарникової або трав'янистої рослинності збережені або створені заново на берегах водойм з метою запобїгання або припинення процесів берегової ерозії та абразії. Вони закрїплюють ґрунт, затримують змивання в ріки та водойми родючого шару ґрунту та добрив, покращують умови для існування корисних тварин і комах, підвищують санітарно-оздоровчі і рекреаційні якості прилеглих до водойми територій і власне водних об'єктів. Залежно від рельєфу ширина берегоукріплювальних насаджень може складати від 50 до 300 м.

Берма – горизонтальний майданчик, що влаштовується по всїй довжинї відкосів, з влаштуванням виїмок та насипів за для збільшення їх стїйкості до ерозії ґрунту.

Берсо́, (Бїндаж) (*фр. berceau*) — крита галерея із перекладин, встановлених на опори, вдовж алеї або садової дорїжки. На її сторонах висаджують рослини, гїлки яких прикрїплюють до каркасу із решітчастих стїнок. Розростаючись, вони утворюють суцїльний зелений тунель. Зелені тунелї садів пізнього середньовїччя і епохи Відродження, часто створювались з гнучких вербових пагонів – молодї пагони верби або лїщини переплїтали разом в районї верхївок, створюючи таким чином ряд арок, потїм з'єднували їх довгими дощечками, по яких росли виткї рослини. Таким чином, створювались прохолоднї переходи, затемненї від яскравих променїв сонця і вїдносно сухї в дощову погоду. Б. схоже на перголу, але масивнїше, довше і має густе зелене покриття з витких рослин. На виходах із берсо часто влаштовують бесїдки.

Бесїдка – легка архїтектурна споруда рїзної форми: восьмигранник, шестигранник, квадрат, коло, що розміщена серед зелених насаджень і призначена для тихого, спокїйного, короткочасного вїдпочинку. Невїд'ємний елемент китайських і японських садів. Простїр перед входом до бесїдки обов'язково має бути вїдкритим.

Бїлий сад – один із типів монохромних садів. Для його влаштування вїдбирають рослини, якї мають квіти бїлого кольору, сріблясто-бїле листя, або

строкате листя з білими плямами, крапками чи облямуванням. Один з найбільш відомих білих садів знаходиться в Англії в маєтку Сісінхерст, що в графстві Кент. Це частина маєтку в якому знаходиться кілька невеликих садів: трояндовий – *Rose*, трав'янистий – *Herb*, котеджний – *Cottage* і чудовий білий – *White*.

Бінарна номенклатура – наукова назва рослин латинською мовою, яка складається із двох слів: перше слово означає рід, друге – вид. Наприклад *Betula pendula* L.– береза повисла. Застосовується для позначення асортименту рослин в експлікації дендроплану та в наукових статтях і каталогах рослин.

Біодизайн меліорованих територій – проектування естетичного вигляду агролісоландшафтів на основі поєднання господарсько-економічних, екологічних та соціальних потреб суспільства. Б. передбачає художнє конструювання агролісоландшафтів за допомогою використання різних видів захисних насаджень, їх багатоцільових властивостей під час створення культурного ландшафту із формуванням середовища високої якості життя (за С.С. Павловським).

Біологічна стійкість (дерев і кущів) – спроможність дерев і кущів протистояти впливу екстремальних чинників середовища виконувати основні екологічні функції та, після послаблення збурювальних факторів (грунтова та повітряна посуха, засолення ґрунтів, аномальний температурний режим, шкідливі промислові викиди тощо), відновлювати свою біологічну продуктивність.

Біогрупа – див *група*

Біонічні мотиви – різноманітні архітектурні споруди, садове обладнання, які нагадують загальний план будови або зовнішній вигляд рослин. Наприклад світильник у вигляді тюльпана.

Біоплато – штучна гідротехнічна споруда замкнутого циклу, призначена для біологічного очищення води завдяки діяльності мікроорганізмів, моллюсків, ракоподібних та вищих водних рослин. Конструктивно це дві або три водойми з'єднані між собою – мілка, глибиною до 40 см, вузька видовжена водойма заповнена щебенем фракції 20-40 мм на 35 см, який слугує субстратом для коренів вищих водних рослин-оксигенаторів та мікроорганізмів і моллюсків, та велика глибока водойма, що використовується для купання або утримання риби. Принцип дії біоплато: з великої водойми в меншу, мілку водойму, де вода краще прогрівається, а активність біологічних процесів вища, перекачується вода, яка повільно перетікає між щебенем, де проходить осадження твердих частин та розкладання органіки мікроорганізмами, поглинання нітратів та інших неорганічних солей вищими водними рослинами, завдяки чому вода поступово очищується. Завдяки розміщенню верхнього біоплато на кілька сантиметрів вище водойми, очищена вода самопливом переливається назад у велику водойму. Крім верхнього біоплато іноді влаштовують нижнє біоплато в яке вода з великої водойми стікає самопливом, а після поступового біологічного очищення закачується назад у басейн.

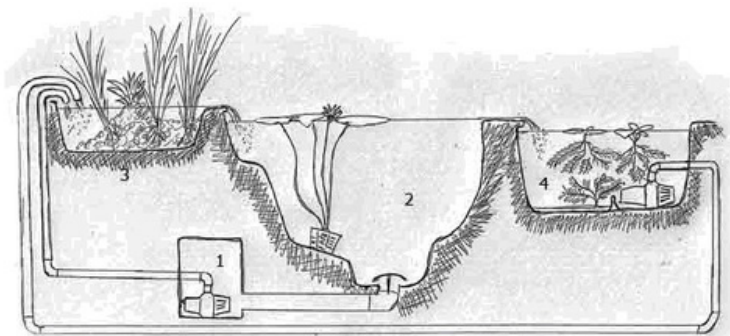

Рис. Конструкція біоплпто. 1 насосна камера, 2 основна водойма, 3 верхнє біоплато, 4. нижнє біоплато

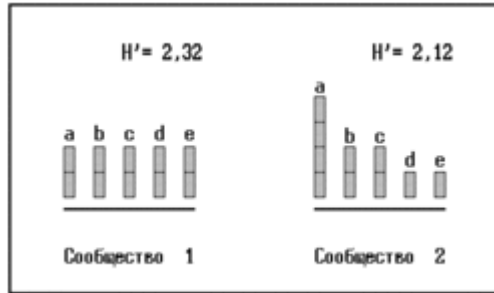
Біорізноманіття, або **біологічне різноманіття** є розмаїттям живої природи. Існує декілька визначень та способів оцінки біорізноманіття. Біорізноманіття – неологізм. Термін *біологічне різноманіття* запропонований Томасом Лавджоем (Thomas Lovejoy) у 1980, *біорізноманіття* – Едвардом Вілсоном (Edward Wilson) у 1986, у доповіді на першому Американському форумі з біологічного різноманіття, організованому Національною Радою Досліджень (NRC, National Research Council). Відтоді це слово одержало значне поширення. Питаннями і проблемами оцінки, шляхів і механізмів формування та еволюції біорізноманіття займається диверсикологія.

Термін «Біорізноманіття» стандартного визначення не має. Найбільш розповсюдженим є «варіативність життя на всіх рівнях біологічної організації», але він є дещо занадто узагальненим з точки зору конкретного тлумачення. Згідно з іншим визначенням, біорізноманіття — це міра відносного різноманіття серед сукупності організмів, що входять до деякої екосистеми. «Різноманіття» в даному разі позначає як відмінності всередині видів, так і між видами, а також порівняльні відмінності між екосистемами.

Ще одне визначення, що найбільш часто використовується екологами, звучить як «Сукупність генів, видів та екосистем в регіоні». Це визначення дозволяє використовувати уніфікований підхід до різних рівнів організації живих біоти.

У 1992 році саміт ООН з питань довкілля в Ріо-де-Жанейро прийняв визначення біорізноманіття як «мінливості серед живих організмів із будь-яких ареалів, включаючи, зокрема, суходільні, морські та інші водні, та серед екологічних комплексів, частинами яких вони є: це включає мінливість всередині видів, між видами, та між екосистемами».

Останнє визначення, фактично, є найближчим до єдиного офіційного визначення поняття «біорізноманіття», позаяк воно затверджено ООН в Конвенції щодо біорізноманіття.

Графічний приклад відмінностей показників різноманіття для різної вирівненості однакових за багатством сукупностей (оцінка за індексом Шеннона-Уївера) (за: Смелянов та ін., 1999)

Поняття «різноманіття» часто плутають з «багатством», проте це різні терміни.

Багатство (наприклад, видове багатство) означає кількість об'єктів певного класу (наприклад, кількість видів в угрупованні або у складі певної родини). Натомість різноманіття означає не тільки кількість об'єктів, але й розподіл їх ряснотою (наприклад, за частотою трапляння, за часткою).

Різноманіття дорівнює багатству тільки у випадку повної вирівненості елементів різноманіття за частотою або часткою. Цей стан носить назву «ноєва ковчега» (всіх складових порівну). У арифметичному виразі максимальна вирівняність досягається за умови $p_i = 1/S$, де S — число елементів (наприклад, коли в угрупованні з $S=5$ видів частка кожного з них становить $p_i = 1/5$, або 20%). Відповідно, будь-яке зміщення розподілу елементів у бік домінування одного з них означає зниження показника різноманіття, незалежно від способу його обчислення.

Високе біорізноманіття забезпечує стабільність та продуктивність екосистем. Різні види, займаючи відповідні екологічні ніші, забезпечуючи повніше використання ресурсів. Повніше використання ресурсів протидіє біологічному вторгненню. Конкуренція за ресурси між видами сприяє ефективнішому природному добору.

Біоритми — циклічні (добові, сезонні та ін.) коливання інтенсивності та характеру певних біологічних процесів і явищ, які дають організмам можливість пристосовуватися до циклічних змін зовнішнього середовища. В ландшафтній архітектурі ритми сезонної зміни забарвлення листя, гілкування та розташування листя, силуетів дерев та кущів враховують під час створення рослинних композицій.

Благоустрій населених пунктів — комплекс робіт з інженерного захисту, розчищення, осушення та озеленення території, а також соціально-економіч-

них, організаційно-правових та екологічних заходів з покращання мікроклімату, санітарного очищення, зниження рівня шуму та інше, що здійснюються на території населеного пункту з метою її раціонального використання, належного утримання та охорони, створення умов щодо захисту і відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля.

Бонсай (яп. 盆栽 – рослина на таці) – мистецтво вирощування карликових дерев у невеликих ємностях. Авторство ідеї «бонсай» належить Китаю. Існують різні думки із приводу дати започаткування цього мистецтва, за різними твердженнями початок своєї історії воно отримало близько 4000 років тому. Японські традиціоналісти обмежують список видів рослин, придатних для створення бонсай: сосна, ялина, ялівець, клен, азалія, рододендрон. Спочатку бонсай прикрашали японські будинки і сади. В період Едо (XVII-XVIII ст. н. е.) парковий дизайн отримав новий поштовх: вирощування азалій та кленів стало дозвіллям багатих людей. Карликове рослинництво (хаті-но-кі – «дерево в горщику») теж розвивалось, але бонсаї того часу були дуже великими. Зараз для бонсай використовуються звичайні дерева, маленькими вони стають завдяки постійним підрізування і різним іншим методам. При цьому співвідношення розмірів кореневої системи, обмеженої об'ємом миски, і наземної частини бонсай відповідає пропорціям дорослого дерева в природі.

Бонсаї поділяють на три групи: карликові – заввишки до 15 см; дрібні – до 30 см, середні – від 30 до 70 см. Найкрупніші бонсаї можуть доростати до 90-180 см – це переважно дуже старі дерева віком до 100 років.

Бордюр: 1) спосіб садіння рослин у вигляді вузької невисокої (до 40 см) смуги і вузької смуги шириною до 30-60 см, яка обрамлює доріжки, квітники, малі архітектурні форми;

2) бортовий камінь – гранітні бруски, що мають форму паралелепіпеда довжиною 50-100 см і перерізом 10×20, 15×30, 20×30 см, лицева грань шліфувана вертикальна або нахилена; використовують для поєднання доріжок і майданчиків з газоном.

Бордюрні ножиці – садові ножиці призначені для підстригання живоплотів і бордюрів, залежно від приводу: механічні, електричні, пневматичні, ручні.

Бордюрні рослини – рослини придатні для створення бордюрів. Вони повинні мати компактну форму невеликого куща, з добре розвинутою кореневою системою, довго зберігати декоративність та протистояти бур'янам. Як бордюрні рослини можуть використовуватися низькі кущі, багаторічні трав'янисті рослини, однорічники тощо декоративні завдяки цвітінню або декоративному листю.

Боскет (фр. *bosquet*, від італ. *boschetto* – лісок, гайок) – замкнутий, геометрично окреслений простір, обрамлений з усіх сторін щільно посадженими деревами або кущами, які піддаються спеціальній стрижці. Вистрижені у вигляді рівних стінок боскети з деревних порід – основний мотив у композиції регулярних

парків XVI-XVII ст. В середні боскетів розташовували павільйони, фонтани, водні дзеркала, скульптури, партери і навіть кабінети і театри. Б., як правило, презентують відкриту частину композиції, створюючи фон для декоративних деталей. Французький боскет – щільний масив дерев та кущів, охоплених живоplotом. Ці масивні об'єми були своєрідною протигагою партерам і буленгринам. Боскети могли бути повними, коли вони повністю були зайняті деревами та кущами, і неповними, коли всередині створювалися кабінети, театри, лабіринти. Їх часто перетинали алеї. Залежно від особливостей їх формування вирізняли звичайні, відкриті, шахівницеподібні, вічнозелені боскети. В Україні боскети застосовані в Алупкінському і Лівадійському палацово-паркових комплексах.

Для влаштування боскетів використовують дерева та кущі, які мають щільну крону і тонке гілля та добре переносять стрижку. З хвойних дерев це – туя західна, широкогілочник східний, ялівець звичайний, ялина звичайна, ялина колюча, кипарисовики. З листяних дерев для формування боскетів придатні: бук лісовий, граб звичайний, липа серцелиста, клен польовий, різні види глоду, а також кущі: карагана деревоподібна, барбарис звичайний, пухироплідник калинолистий, кизильник блискучий, смородина золотиста, піроканта шарлахова тощо. Найкращі боскети були сформовані із тису ягідного, самшиту вічнозеленого та лавра благородного.

Ботанічні сади – науково-дослідницькі та культурно-просвітницькі заклади, призначені для вивчення рослинного світу, виведення та впровадження в народне господарство нових перспективних видів, форм і сортів рослин, одночасно вони є місцем для відпочинку місцевого населення. В Україні функціонує 17 ботанічних садів загальнодержавного значення, загальна площа яких складає 1912, 1 га.

Ботанічні пам'ятки природи – окремі об'єкти рослинного покриву та флори (унікальні дерева, види, рослинні угруповання), які мають особливе наукове, історичне, культурне, пізнавальне чи естетичне значення і охороняються державою. Режим охорони таких об'єктів передбачає їх збереження в природному вигляді, збереження умов місцезростання та створення навколо них охоронних зон.

Боулінгрін (англ.) – спеціальний газон спортивного типу для гри в кеглі, середня частина якого знижена у формі плоского котловану правильної геометричної форми. Б. використовується для посилення враження просторовості парків і садів, використовувався французькими садівниками в садах бароко та класицизму.

Брекчія – гірська порода, яка складається з із зцементованих обломків різних порід. Брекчію за походженням поділяють на вулканічну, осадову, тектонічну.

Бродери (гаптовані партери) – елемент регулярного саду, що влаштовувались перед головною будівлею, могли складатися з однієї або кількох частин, їх малюнок не призначався для розглядання з близької відстані. Узори орнаменту запозичалися зі східних килимів, ніколи не повторювались і були,

як правило, асиметричними. Оздоблювальний малюнок утворювався низько підстриженим самшитом на фоні кольорового піску, товченої цегли чи деревного вугілля. Домінуючими в орнаменті були стилізовані рослинні форми: гілки, листя, квіти, іноді використовували фауністичні елементи: пера птахів, зуби вовка, дельфіни. Огляд композиції здійснювався з визначених оглядових точок, що знаходилися на певній відстані.

Бруківка – колотий камінь, що має форму, близьку до паралелепіпеда, бокові сторони скошені (скіс – до 5 см); застосовується для влаштування доріжок і майданчиків у поєднанні із плиткою, а також для закріплення схилів, влаштування бордюрів по межах майданчиків, будівництва відкритих лотків уздовж доріжок.

Будівельна ділянка – територія, відведена для будівництва того або іншого об'єкта (наприклад, територія під будівництво саду або парку).

Букетні насадження – прийом формування ландшафту за допомогою садіння кількох саджанців в одне гніздо.

Буленгрін – регулярна ділянка в парку, яка є різновидом партеру, дещо понижена відносно рівня доріжки, що його оточує. Центральна частина буленгрину, а також його схили, оздоблюють газоном.

Бульвар – озеленена територія вздовж проспекту, транспортної магістралі або набережної з алеями і доріжками, виділена для пішохідного руху з облаштованими для короткотривалого відпочинку місцями. Залежно від місця розташування у місті, їх призначення і планових характеристик виділяють прямолінійні, та кільцеві бульвари, прогулянкові, транзитні, прибережні. Перший бульвар був створений у Парижі у 1670 році архітектором Вобаном на місці колишніх оборонних валів і протягнувся від воріт Сен-Дені до Бастилії. В XIX столітті бульвари з'являються в багатьох європейських містах і стають невід'ємною частиною міського озеленення та тимчасового відпочинку міського населення.

Бусоль – геодезичний прилад, що використовується для вимірювання магнітних азимутів (румбів), використовується під час знімання земельних ділянок відведених для озеленення та прив'язки існуючих будівель споруд, дерев тощо.

Бутовий камінь – шматки гірської породи третього класу міцності довжиною 30-50 см і масою 10-20 кг; використовується для будівництва підпірних стінок, закріплення схилів, влаштування рокаріїв; може бути використаний для отримання шашки, бруківки, щебеню.

Бутонізація – фаза розвитку рослин, що передує цвітінню, триває від набубнявіння квіткових бруньок до розкриття бутонів.

Буферна зона – спеціальна територія, що прилягає до меж історичного парку, меморіалу, заповідника, зазвичай окраїнна частина парку або додатково виділена і освоєна сусідня територія, що використовується для масового відпочинку населення з метою зменшення рекреаційного навантаження на культурно-історичну або заповідну зону.

В

Валун – грубо обкатана льодовиком або тривалим вивітрюванням осадова порода III класу міцності. Розміри валунів 10-30 см і більше, зустрічаються на Поліссі України на полях і в лісах, куди були занесені льодовиком. Великі камені використовуються в рокаріях, для закріплення берегів водойм, малі 10-20 см для закріплення схилів, влаштування сухих струмків, відкритих лотків.

Вапнування ґрунту – спосіб хімічної меліорації кислих ґрунтів з метою заміни в поглинальному комплексі обмінних іонів водню та алюмінію на іони кальцію. Використовується з метою поліпшення умов місцезростання на кислих ґрунтах. Для вапнування використовують негашене вапно, а також інші мінерали до складу яких входить кальцій: крейда, мегрель. Вапно разом з органічними і мінеральними добривами вносять під глибоку оранку.

Вар садовий – спеціальна замазка, якою обробляють рани дере під час обрізки або щеплення, захищає пошкоджені місця від висихання потрапляння вологи, хвороботворних бактерій, спор грибів тощо. Він не розтріскується під час змін температури протягом року, не змивається водою, не розтоплюється в спеку, добре намазується і прилипає до дерева.

Вегетативне розмноження – спосіб розмноження поділом куща, або окремими органами чи їх частинами, за якого рослини зберігають біологічні, екологічні властивості і декоративні та господарські якості материнської рослини. У декоративному садівництві використовуються досить широко під час розмноження сортів плодкових, ягідних та декоративних дерев та кущів, декоративних форм і гібридів. Розрізняють наступні форми вегетативного розмноження: живцювання, відводками і відсадками, щепленням, бульбами, цибулинами, бульбоцибулинами, кореневищами.

Вегетаційний період (від лат. *vegetation* – збудження) – час, протягом якого рослинність активно росте та розвивається. Для рослин певної місцевості він є періодом року, протягом якого за метеорологічними умовами можлива активна вегетація рослин. Тривалість вегетаційного періоду залежить від кліматичних умов і біологічних особливостей виду, сорту чи декоративної форми, в меншій мірі від ґрунтових умов та рівня освітлення і є показником наскільки зовнішні умови відповідають біологічним особливостям рослин.

Ведути – пейзажне зображення місцевості, міста, центральної площі, приморської набережної, паркового ансамблю тощо, відрізняється топографічною точністю зображення, виконується у вигляді гравюри, живописного полотна, малюнка.

Веранда – припіднята тераса, влаштована біля стіни будинку або розташована окремо. Для озеленення веранди найчастіше використовують вертикальне озеленення, висаджуючи ліани, та ампельні рослини. В закритих верандах часто влаштовують зимові сади.

Вересовий сад – один із видів монокультурного саду для влаштування якого використовують рослини двох родів верес (*Calluna*) і еріка (*Erica*). Окультурювання цих видів розпочалося в Англії в XVII ст., де були створені перші вересові сади. Для вирощування вересів необхідні кислі піщані малородючі ґрунти, а еріки можуть зростати і на ґрунтах з нейтральною кислотністю. Ці види погано переносять високу температуру і низьку вологість повітря. Дуже гарно виглядають *модульні сади* із вересів і ерік. У напів-культурних квітниках вони прекрасно поєднуються з хвойними карликовими рослинами, кострицею сизою, чебрецем повзучим, крокусами, мускарі, нарцисами, гвоздикою трав'яною тощо.

Вертикальне озеленення – один із прийомів озеленення. Використовується для декорування фасадів будівель, паркових споруд, спеціальних ажурних влаштувань, вертикальних зелених стін та інших об'єктів з використанням деревоподібних ліан та інших витких та ампельних рослин. Розрізняють наступні типи вертикального озеленення: підвісні корзини, пристінні контейнери, різноманітні трельяжі, решітки, каркаси, перголи, на яких розміщують виткі або ампельні рослини. Крім створення декоративного ефекту за допомогою вертикального озеленення будівлі захищають від перегріву, шуму і пилу. Створення зелених стін дозволяє ізолювати закриті, замкнуті, призначені для усамітнення куточки. Використовуючи вертикальне озеленення, можна підкреслити вигравні елементи архітектурної споруди і приховати невдалі. Завдяки чергуванню декоративно-листяних та красивоквітуючих рослин створюють вертикальні і горизонтальні композиції.

Вертикальне планування – комплекс заходів спрямованих на перетворення поверхні ділянки з метою регулювання рельєфу і пристосування його для потреб садово-паркового будівництва і організації стоку та відведення з території поверхневих вод, збереження цінної існуючої рослинності, ґрунтового покриву. Включає влаштування терас, східців, підпірних стінок, насипку ярів, риття виїмок під водойми тощо.

Вертикуляція – очищення газону способом вертикального вичісування ранньою весною або пізно восени з метою видалення залишків рослин, моху та бур'янів. Покращує доступ повітря, поживних речовин і води до корневих систем газонних трав. Завдяки видаленню хворих та заселених шкідниками і мікроорганізмами рослин сприяє оздоровленню газону, а видалення проростків бур'янів зменшує забур'яненість і сприяє підвищенню декоративності. Прочісування поверхні газону проводять металевими граблями або спеціальними ротаційними щітками, які мають привід від електродвигуна або двигуна внутрішнього згорання. Інтенсивність вертикуляції в цьому випадку залежить від висоти розміщення шпильок ротаційного барабана та швидкості, з якою він обертається. Вертикуляцію проводять один-два рази за вегетацію. Ефект від цього агроприйому зростає, якщо він поєднується з землювання, підживленням органічними і мінеральними добривами і підсівом газонних трав.

Вертогаден – штучне невисоке до 80 см плоске підвищення правильної геометричної форми, обмежене з одного боку стриженою живою стіною. В садах французького бароко та класицизму, влаштовувалося з метою урізноманітнення рівнинного рельєфу, часто прикрашався скульптурою.

Вертоград – давньоруська назва саду, старовина назва огороженого або плодового саду, який може включати в себе квітник. На зламі XVII-XVIII ст. під В. розуміли регулярний французький парк, що оточувався підстриженими деревами, боскетами. У церковному ужитку – образ Небесного Граду, Нового Єрусалима.

Вибагливість до вологості ґрунту – біологічна властивість рослин щодо вологості ґрунту під час створення декоративних насаджень. Поділяють (за О.Л. Бельгардом) на шість груп порід: ксерофіти (від грец. *ξηρός* – сухий) – сосна звичайна, гледичія триколючкова, біла акація, маслина вузьколиста, айлант найвищий, дуб пухнастий, сосна кримська, ялівець віргінський; мезоксерофіти (від грецьк. *Μέσοξ* – середній) – берест, шипшина, жостір; ксеромезофіти – дуб звичайний, груша лісова, ясен звичайний, яблуня лісова; мезофіти – граб, ліщина, липа дрібнолиста, клен гостролистий, калина гордовина, сосна веймутова, модрина сибірська; мезогігрофіти (від грец. *μέσοξ* – середній та *ήγρο* – волога) – тополі чорна та біла, осика, бузина, в'яз, калина); гігрофіти – верба, вільха чорна, черемха, ясен звичайний (болотний екотип).

Вибагливість до родючості ґрунту – біологічна властивість деревних порід щодо родючості ґрунту, враховується під час створення насаджень. Розрізняють (за П.С. Погребняком): оліготрофи (від грец. *ολίος* – малий та *τροφή* – їжа) – рослини невибагливі до родючості ґрунту: ялівець звичайний, сосни гірська та звичайна, береза повисла, біла акація, сосна чорна; мезотрофи (від грец. *μέσοξ* – середній) – береза пухнаста, осика, сосна веймутова, модрина сибірська, горобина звичайна, дуб червоний, дуб звичайний, вільха чорна; мегатрофи (від грец. *μεγάλος* – величезний) – рослини, що потребують багатих на поживні речовини ґрунтів – клен гостролистий, клен явір, граб, бук, ялиця, осокір, бархат амурський, верба біла, в'яз, горіх волоський.

Вивержені породи – породи, що утворилися в результаті повільного охолодження розплавленої магми в середині земної кори або швидкого охолодження на поверхні землі. У першому випадку утворилися кристалічні породи – граніт, сієніт, діоніт; у другому випадку склоподібні породи – ліпарит, трахіт, андезит, базальт, діабаз.

Вигонка рослин – процес, зв'язаний зі штучним зміщенням періоду спокою рослин в умовах закритого ґрунту, завдяки регулюванню режимів освітлення та температурного, з метою швидкого отримання ефекту цвітіння (бузків, калл, глідюлусів, тюльпанів, гіацинтів, крокусів тощо) в зимовий період.

Вид – основна одиниця класифікації рослин і тварин. 1) група особин, що має схожі ознаки, спільне походження і високу ступінь генетичної близькості та легко схрещується між собою. За бінарною номенклатурою перше слово

означає рід рослини а друге – власне вид; 2) термін, що широко застосовується під час проектування садово-паркових об'єктів. Означає кадр – вид на садово-паркову композицію з певної точки під певним ракурсом. Уміле розкриття окремих художньо виразних видів у пейзажі складає суть мистецтва проектування об'єктів озеленення.

Видова точка – місце на парковій території, з якого найкраще сприймаються пейзажі. В.т. – певне місце на території парку, саду, лісо-парку найбільш зручне для сприйняття виду, що відкривається; зазвичай намічають під час художнього аналізу для ескізної проробки об'єкта озеленення.

Видове різноманіття – середня кількість видів рослин на певній території, характерна для конкретних екологічних умов. Для садово-паркових об'єктів видове різноманіття характеризує наявну кількість видів, що зростають на цій території.

Вилка вимірювальна – таксаційний інструмент для вимірювання товщини стовбура дерев на висоті 1,3 м під час інвентаризації насаджень та перед-проектних дослідженнях..

Висота дерева – відстань від кореневої шийки до верхівки. Таксаційний показник, що використовується для визначення об'єму стовбура. Древа вищі 25 м умовно називають деревами першої величини, від 20 до 25 м – другої величини, 10 до 20 м – третьої величини.

Висота кроку сходинки – вертикальна висота між верхніми площинами двох сусідніх сходинок.

Висота перетину рельєфу – різниця між висотою двох суміжних горизонталей на карті, що використовуються під час проектування та розміщення насаджень на місцевості. Залежить від кута нахилу поверхні землекористування (α) та величини закладення (d) визначається за формулою:

$$H = d \operatorname{tg} \alpha$$

Висотомір – прилад для вимірювання висоти зростаючих дерев під час інвентаризації та ландшафтній таксації насаджень. Конструктивно поділяються на механічні, оптичні, оптик-механічні. Сучасні висотоміри переважно внутрішньо базисні і оснащені лазерними дальномірами.

Висячий сад – невеликий сад, що розташований на даху, галереї, спеціальних кам'яних опорах. Має насипний шар ґрунту для зростання трав, квітів, декоративних кущів, іноді дерев. Замість суцільного ґрунтового шару використовуються також особливі переносні ємності для рослинного ґрунту, невеликі басейни для водних рослин. Прообраз сучасних висячих садів – сади Семираміди в древньому Вавилоні, які розташовувалися на багатоступінчастих кам'яних терасах. Відомі висячі сади в Московському Кремлі в XVII ст., на терасах Єкатерининського палацу в Царському Селі, у Камероновій галереї, в Зимовому палаці. Древньоруський синонім терміну – «Верховий сад».

Віадук – влаштування для переведення дороги через ущелину або глибокий яр, над поперечною дорогою. На відміну від естакади, в якій всі прольоти однакові, найбільший проліт віадука відповідає його найбільш високій частині.

Відновлювальна вартість зелених насаджень – вартість окремих чи разом взятих деревних рослин, яка визначає їх грошову цінність включаючи затрати на відновлення.

Відновлювальне обрізування – різновид омоложувального обрізування, що проводиться з метою постійного отримання молодих пагонів на дереві чи кущі, використовується іноді для підтримання інтенсивного цвітіння.

Відновлювальний ремонт насаджень лісових, декоративних – комплекс робіт із відновлення декоративних властивостей лісових насаджень, ушкоджених зовнішніми стихійними (сніжні і піщані заноси, ожеледь, лавини, селі тощо) або антропогенними (випас худоби, ушкодження гербіцидами) негативними впливами.

Відновна вартість зелених насаджень – це вартість, яка визначає їхню цінність, включаючи витрати на відновлення.

Відносна вологість повітря – процентне відношення наявної водяної пари до максимально можливої її кількості за певної температури та атмосферного тиску. Паркові насадження впливають на підвищення вологості приземного шару повітря завдяки позитивній зміні гідротермічного режиму територій їх дислокації і поза зазначеними межами. Таким чином, створюються більш сприятливі умови для флори та фауни та відпочинку людей на озеленованих територіях.

Відродження – епоха з XIV по XVII ст. відрізняється активізацією суспільного життя, послабленням ролі церкви, зростанням ролі світської держави. Раннє Відродження розпочалося в Італії і знайшло відображення в різних видах мистецтв: живописові, скульптурі, літературі, а також у садово-парковому мистецтві. Італійські сади епохи Відродження характеризуються регулярним плануванням і у зв'язку з особливостями рельєфу розташуванням на схилах пагорба, терасуванням.

Вік насадження – один з основних таксаційних показників, що характеризує насадження. За таксації парку або лісопарку розрізняють переважаючий і середній вік насадження. Переважаючим називається вік, який мають більшість дерев, що утворюють насадження. Середній вік насадження (А серед.) визначають за віком окремих вікових груп дерев та їх частки в запасі насадження. Для переважної більшості лісопаркових насаджень показники переважаючого та середнього віку співпадають, оскільки дерева в них є одновіковими.

Вікова структура населення жилого району – необхідний показник під час проектування плану озеленення і благоустрою жилої території, розташування майданчиків різного призначення залежно від віку жителів. Вимірюється в абсолютних (на 1000 людей) і відносних (%) величинах.

Вірдарий – озеленений дворик, невеликий сад в перистильному дворі монастиря або житлового будинку. Зазвичай мав геометричне планування з невеликим фонтаном або басейном в центрі і клумбами квітів. Стіни будинку, що оточував дворик, покривалися фресками, на яких були зображені перспективи фантастичних садів. Декоративний сад-рай був відкритий лише до неба, використовувався для усамітненого відпочинку, роздумів, прогулянок.

Віста (італ.) – 1) візуальний прорив з відкриттям перспективи на ландшафт вздовж головної вісі огляду або з тераси; 2) вид, вузька перспектива, направлена обрамляючими площинами в сторону видатного елемента ландшафту – фокусу перспективи. Включає: точку огляду (місце, звідки сприйняття краєвиду є найбільш оптимальним), обрамлення (пейзажна рамка, яка фіксує вид), середній план (зазвичай це куліси з рослин, які не повинні відвертати увагу від головного) і кульмінаційний об'єкт огляду, що завершує вісту. Фокусом огляду може бути, наприклад, архітектурна споруда, монумент, озеро, незвичне за формою і кольором дерево, освітлена сонцем галявина в кінці просіки або затіненої алеї тощо.

Вітровал – дерева або деревостани, які звалені вітром із виворотом кореневої системи з ґрунту. Здебільшого спостерігається за швидкості вітру понад 20-25 м/с, коли сила тиску вітру на крону дерева перевищує силу зчеплення його коренів з ґрунтом.

Вітролом – дерева або деревостани, які зламані вітром, зазвичай нижче крони.

Вітростійкі породи – деревні рослини, здатні протистояти впливу вітру. Характеризуються потужною, глибокою, розгалуженою кореневою системою і міцним стовбуром. До зазначених порід належать: бук, в'яз, граб, дуб, сосна та інші.

Вічко – ростова брунька з невеликою частиною кори і тонким шаром деревини під нею, призначена для щеплення окулірочною (вікуванням) сортів плодкових і декоративних форм дерев, винограду, троянд, бузку. Вічком називають також зимуючу ростову бруньку.

Вічнозелені рослини – рослини, вкриті зеленим листям протягом усього року в областях з помірним і холодним кліматом. До них належать хвойні породи (крім модрина, метасеквої), багаторічні чагарники (в основному, з родин вересових, бруслинових, самшитових), багаторічні трав'яні рослини (копитняк, грушанка, барвінок).

Вкорінення – 1) приживлюваність рослини після пересадки 2) прийом отримання нових рослин завдяки стимулюванню утворення коренів у зелених напів-здерев'янілих, зимових здерев'янілих живців, відводків (Див. *Калюс*).

Власники земельних ділянок – це юридичні та фізичні особи, які мають документ на право власності на земельну ділянку.

Внутрішньоквартальні сади – насадження призначені для періодичного відпочинку в природному оточенні населення даного району. Планувальна

організація такого саду повинна задовольняти потреби населення в різних видах відпочинку, забезпечувати пішохідний зв'язок найкоротшим шляхом з громадським центром та зупинками транспорту, місцями праці, торговими і побутовими підприємствами. Пішохідна доступність саду 0,75-1,2 км (залежно від кліматичного району). Площа саду має становити не менше 3 га, з розрахунку 5-7 м² на одного жителя.

Вовчок – переважно сильний вертикальний пагін з надмірним ростом, що виникає із сплячих бруньок на старих гілках дерев, ознака старіння дерева.

Водна ерозія – руйнування поверхні та нижніх горизонтів ґрунтів під дією потоків води, що збігають зі схилів внаслідок інтенсивних дощів чи сніготанення. Виділяють природну та прискорені види ерозії, площинну та лінійну – залежно від характеру стікання води. Природна ерозія ґрунту це – процес втрати та відновлення верхнього шару ґрунту за рахунок процесів ґрунтоутворення й ґрунтовідновлення. Площинна – коли відбувається змивання ґрунту рівномірно по всій площі. Лінійна ерозія – коли на поверхні ґрунту утворюються розмиви з формуванням вертикальної стінки (струменевий розмив), що є початковою стадією яругоутворення. В Україні площі еродованих водою земель постійно зростають (на 80-100 тис. га щорічно) за відсутності комплексу протиерозійних заходів на водозборах різних рангів. Зараз їх налічується близько 12 млн. га .

Водний партер – у вигляді прямокутних водних дзеркал, оточених скульптурами й рослинами (Версаль, Бленхейм).

Водний режим ґрунту – сукупність явищ і процесів, що визначають надходження вологи до ґрунту, її переміщення, зміни фізичного стану і втрат з ґрунту; один із найважливіших факторів ґрунтоутворення і продуктивності ґрунту. Лементами водного режиму є всмоктування, фільтрація, капілярне підняття, стік поверхневий, низхідний і бічний, випаровування, замерзання, розмерзання, конденсація пари.

Водні рослини – (гідрофіти), поділяють на вільноплаваючі – ряски, водяний горіх; прикріплені до дна водойми з плаваючими листками – німфея біла, викторія, папірус, лотос, стрілолист, глечики жовті. Використовуються для озеленення ставків, озер, басейнів, акваріумів тощо.

Водні устрої – природні або штучні водяні елементи ландшафту, включення яких в композицію суттєво підсилює декоративний ефект. Водойми правильної геометричної форми зазвичай створюють в садах регулярного планування, в пейзажних садах водойми мають вільні обриси. Сфокусувати увагу відвідувача на водоймі можна використовуючи підсвічування, відділяючи її газоном, висаджуючи рослини поблизу берега. Розрізняють:

- статичні водойми різної конструкції і форми, вода в яких нерухома: басейн, став, озерце, купальня, болітце;

- динамічні – з рухомою водою: водоспади, каскади, канали, джерела, протоки, струмки, фонтани;
- водні декоративні елементи малої форми (міні водойми) в стаціонарних або переносних ємкостях.

Щоб водойма не промерзала взимку її глибина має бути не менше 1,5 м.

Водовипуск трубчастий – один із пристроїв для відводу води із ставочків. Складається із вертикального стояка (труби) з отворами у нижній частині та лежача. Верхня частина стояка знаходиться у воді, а нижня – біля лежача, що слугує для безпечного приймання транзитної води. Стояк з'єднують з лежачком за допомогою трійника, який забивають чопом та відкривають його за необхідності ремонту чи очищення отвору.

Водойма – природний або штучний елемент ландшафту або об'єкту озеленення (озеро, ставок, потік тощо), включення якого в паркову композицію суттєво посилює її естетичний ефект; велика водойма є паркоутворюючим фактором, що збагачує пейзаж, відтінює рослинність і благотворно впливає на мікроклімат і навколишнього середовища. Водойми підрозділяються на басейни, ставки, струмки, джерела тощо.

Водопоглинення – здатність матеріалу поглинати воду за нормального атмосферного тиску. Важливий показник, що характеризує властивості будівельних матеріалів, які використовуються для будівництва доріг, доріжок, майданчиків. Водопоглинвальна здатність гірських порід I класу становить 0,5-1%; II класу – 1,5-3,0%; III класу – 3,5-8%; IV та V класів – 9-15%. Матеріали, що мають високу водопоглинальну здатність в чистому вигляді для будівництва доріжок і майданчиків непридатні, їх стабілізують за допомогою просочення бітумом.

Водопостачання об'єкта озеленення – сукупність заходів, направлених на будівництво водопроводу для поливу насаджень, господарських потреб, наповнення водойм, а також забезпечення відвідувачів питною водою.

Водоспад – природно або штучно влаштований падаючий вниз потік води між двома водоймами, що знаходяться на різних рівнях. Влаштовується в садах і парках на перепадах рельєфу. Штучно влаштовані в. використовувались в будівництві садів Передньої Азії, італійських парків.

Водоспуски – переважно дерев'яні споруди, що складаються з обсмолених щитів із дощок для скидання води вниз з перепадом води 5-6 м. Термін їх експлуатації – близько п'яти років.

Вологоємність ґрунту – величина, яка кількісно характеризує здатність ґрунту утримувати воду. Залежно від умов утримання вологи розрізняють польову, загальну, капілярну, найменшу, повну, граничну, максимальну молекулярну, адсорбційну, молекулярну. З них основними для характеристики водо забезпечення рослин є найменша (польова), капілярна та повна.

Вольєр – клітка чи павільйон огорожений сіткою або ровом, що призначені для утримання птахів чи тварин.

Вузол кущіння – у газонних злакових трав – стеблові вузли з короткими міжвузлями, розміщені біля основи надземних пагонів. З них розвиваються додаткові (вузлові) корені, що утворюють основну масу кореневої системи. З пазушних брунок, розташованих на вузлах кущіння, виростають бічні пагони. На кожному новому пагоні в нижній частині розвиває свій вузол кущіння з новими коренями і пагонами. Така здатність злакових рослин до інтенсивного кущіння особливо важлива під час створення газонів різних типів.

Вулиця – один з основних планувальних елементів міста (селища), по якому здійснюється рух транспорту і пішоходів між різними його частинами, обмежується забудовою в межах червоних ліній; включає різноманітні наземні споруди і підземні комунікації, місця відпочинку пішоходів, озеленені смуги, газони, алеї, групи дерев і кущів тощо. Вулиці класифікують на магістральні, загальноміські і районні, жилі, промислові та пішохідні.

Вуличні насадження – дерева (іноді кущі), що висаджені вздовж магістральних та інших вулиць із автомобільним і пішохідним рухом і здатні витримувати сильне забруднення навколишнього середовища та виконувати екологічні, санітарно-гігієнічні, інженерно-захисні функції. Виділяють такі найтипівіші елементи вуличного озеленення: рядові посадки дерев на тротуарах, висаджені в лунки; рядові посадки дерев в смугах газонів чи квітників, зелені смуги перед будинками (між тротуаром і відміткою).

Вулично-дорожня мережа – мережа вулиць, доріг загального користування, внутрішньо-квартирних та інших проїздів, тротуарів, пішохідних і велосипедних доріжок, а також набережні, майдани, площі, вуличні автомобільні стоянки з інженерними та допоміжними спорудами, технічними засобами організації дорожнього руху, що призначена для руху транспортних засобів і пішоходів призначена для руху транспортних засобів і пішоходів

Вусик – орган, за допомогою якого виткі рослини (духмяний горошок, виноград, клематис та ін.) прикріплюються до опори. Є видозміненим стеблом або листком.

Г

Габітус – зовнішній вигляд, форма різних дерев та кущів, відіграє важливу роль під час дендропроєктування і компоновання рослинних угруповань.

Газон (від фр. – *gazon*) – штучне або природне дернове покриття певної ділянки однорідної території, яке створюється посівом і вирощуванням дерноутворювальних трав (переважно багаторічних злаків) або дернуванням. Газон може бути фоном для насаджень і паркових споруд, і самостійним елементом ландшафтної композиції. Газони поділяються на 1) *декоративні*: а) *партерні* – найбільш ефектні, з ідеально рівною поверхнею, б) *звичайні* – менш вибагливі ніж партерні, допускаються незначні нерівності та невелика кількість бур'янів; 2) *дикі* – газони із природного травостану, який регулярно підстригається та підживлюється і має задовільні якісні показники; 3) *мавританські* – з декоративним трав'яним покриттям, в складі якого крім злакових трав присутні польові квіти; 4) *спортивні* – зі щільним стійким до витоптування дерновим покриттям; 5) *газони спеціального призначення* – влаштовуються на схилах, відкосах доріг та гідротехнічних споруд.

Газон мавританський – газоні із суміші багаторічних злакових трав (80%) і красивих польових квітів (20%): ромашок, незабудок, волошок, маку, календули, гвоздики, а також льону і конюшини червоної, які відрізняються як строками, так і терміном цвітіння. Мавританський газон закладають на берегах водойм, під кронами дерев, біля живоplotів. Для цієї мети використовують ділянки з не дуже родючого ґрунтом, який непридатний для вибагливих рослин. Рослини підбираються так, щоб вони квітнули з ранньої весни до пізньої осені. Бажано, щоб до складу травосуміші входило не менше 10 найменувань квітучих рослин: волошки, нагідки, ромашки, гвоздика китайська, примула, маргаритки, первоцвіти, вероніка, купальниця, немезія, водозбір, смольовка, золотарник та інші. Це створює враження постійно квітучого луку. Існують однорічні і багаторічні мавританські газони. Першу стрижку однорічного газону проводять після того, як з'явилися сходи злакових трав, але до появи перших сходів квіткових рослин. Друга стрижка – після відцвітання і утворення насіння однорічниками (у вересні-жовтні). Якщо на газоні ростуть цибулинні рослини, то осіннє скошування проводять тільки після повного відмирання їх листя. Багаторічні газони в наступні роки стрижуть до відрощування багаторічників, коли відквітнуть весняноквітучі рослини (у червні-липні), а осінньоквітучі рослини – в кінці жовтня. Щоб наступного року насіння проросло, їм дають дозріти і обсіпатися. З метою збереження видового складу рослин скошену траву на декілька днів залишають на газоні, щоб насіння проросло на землю і давало сходи наступного року.

Газон рулонний – спеціально вирощена на промисловій основі дернина, нарізана спеціальною машиною на шматки стандартних розмірів, призначена

для створення спортивних, звичайних паркових або партерних газонів, закріплення схилів або відкосів. Рулонний газон дозволяє в стислі строки створювати дернове покриття. Його якість і довговічність залежать від родючості та якості підготовки підстилаючого ґрунту, його потужності, а також системи зрошення та організації якісного агротехнічного догляду.

Газон спортивний – характеризується щільним еластичним дерновим покриттям і переважанням в травостані стійких до витоптування злакових. Створюють спортивний газон для футбольних полів, тенісних кортів, гольф-полів та інших спортивних майданчиків. Дернина спортивного газону відрізняється еластичністю і міцністю, стійкістю до витоптування і розривання.

Газонний партер – найскромніший і найдешевший з усіх партерів. У його основі – газон з геометрично спланованими доріжками, які утворювали різноманітні візерунки.

Газонні рослини – трави партерних газонів мають бути багаторічними й із весни до пізньої осені утворювати низький, густий, рівномірно зімкнутий травостан однорідного яскраво-зеленого забарвлення. Цим вимогам відповідають багаторічні, низькорослі злакові трави з тонкими стеблами, відносно вузьким листям, високою інтенсивністю кушіння – костриця червона, тонконіг лучний, мітлиця звичайна. Меншою мірою підходять для цього райграс пасовищний, костриця лучна, мітлиця біла. Для звичайних садово-паркових газонів підбирають злакові трави з міцною дерниною, що могла б протистояти проколам і продавлюванням, розривам, горизонтальним зрушенням та іншим ушкодженням. Міцність дернини залежить від механічного складу ґрунту і видів трав, що виростають для створення газону, типу їхнього кушіння, потужності розвитку кореневої системи, густоти травостою. Щоб ґрунт пронизувався коріннями, для спільного виростання підбирають трави з різними типами кушіння (кореневищними, рихлокущовими й кореневищно-рихлокущовими, а також в окремих випадках щільно-кущовими й стрижньокореневими). Трави з кореневищним типом кушіння (тонконіг лучний, костриця червона) утворюють більш міцну дернину, ніж рихлокущові. Для влаштування садово-паркових газонів придатні ті ж види трав, що й для партерних газонів. Крім того, залежно від конкретних ґрунтово-кліматичних умов, можуть використовуватися тонконіг звичайний і лісовий, костриця овеча, борозниста, східна та ін., райграс багатоквітковий і однорічний, пирій безкореневищний, житняк гребінчастий, пустельний і сибірський, гребенник звичайний тощо. Лучні газони можуть бути представлені різнотрав'ям, що складається із трав багатьох родин. До складу травосумішей доцільно включати такі бобові трави, як лядвенець рогатий, конюшина червона, конюшина біла й гібридна; люцерна синя, жовта й хмелеподібна; еспарцет посівний та інші. Це дає можливість отримувати красиво квітучі галявини. Найчастіше для створення мавританських газонів використовують мак, волошку, гіпсофілу, немезію, нагідки, льон, ешольцію й інші рослини.

Газонокосарка – механічний пристрій для скошування трави на газонах. Сучасні газонокосарки поділяють на електричні та із бензиновими двигунами внутрішнього згорання. Загалом принцип роботи у них однаковий: двигун приводить вдію металевий ніж, встановлений під корпусом косарки, який рівно, на заданій висоті, скошує траву. Більшість газонокосарок обладнані спеціальним кошиком для збору трави.

Газостійкість рослин – біологічна властивість деяких деревних та чагарникових порід витримувати певну забрудненість повітря шкідливими газоподібними речовинами. Розрізняють стійкі: маслинка вузьколиста, дуб звичайний, тополя канадська, верба, яблуня, скумпія, обліпіха, ялівець козацький та віргінський; відносно стійкі: ясен ланцетний, айлант, софора японська, бузок звичайний, вишня магалебська, тополя біла, жимолость татарська, смородина золотиста, клен польовий; слабостійкі: тополі пірамідальна та чорна, ясен пухнастий, клен ясенелистий, сосна звичайна, свидина, аморфа; нестійкі: ясен звичайний, клени явір і гостролистий, липа дрібнолиста, катальпа, каштан кіньський, ліщина, ялина європейська, береза повисла.

Гай – великий елемент садово-паркового пейзажу площею 1,0-1,5 га, що складається переважно з однієї деревної породи і проглядається майже наскрізь між деревами; невелика, часто відокремлена від основного лісового масиву ділянка, із переважанням у складі деревостану листяної породи одного віку (березовий, дубовий, липовий гай).

Галерея (фр. *galerie*) — комунікаційний простір у вигляді критої аркади, колониади, антресолі або подовженого балкону, що з'єднує приміщення чи частини одного будинку; може бути глухою, заклоною чи не бути огороженою (крім перил).

Галофіти – рослини, що пристосовані до існування на засолених ґрунтах, як правило, зустрічаються в степовій і пустельній зонах (виняток – деякі приморські рослини). Вони відрізняються спеціальними фізіологічними пристосуваннями для життя в умовах засолених ґрунтів. Рослини можуть підвищувати осмотичний тиск клітинного соку, щоб «затягувати» воду з розчину з високою концентрацією солей (полин), чи зменшувати споживання води за рахунок сукулентності (тобто нагромадження вологи в соковитих листах і стеблах, наприклад солерос), виділяти надлишок солі на поверхню листя через спеціальні залозки (кермек). Деякі їх види використовуються як індикатори процесу засолення ґрунтів, що може бути викликане поливом чорнозему у степовій зоні чи регулярним використанням солі для прискорення танення снігу на дорогах.

Галявина (галява, прогалина) – 1) відкритий простір у парку або невелика ділянка лісових земель, яка позбавлена дерев, але зберегла інші елементи лісової рослинності. Утворюється внаслідок випадання груп дерев (вітровал, пожежа, вогнища кореневої губки тощо); ділянка парку вільна від дерев та

кущів іноді з поодинокими розміщеними деревами і кущами. Галіяни поділяють на малі (0,25 га), середні (до 1 га) і крупні (понад 2 га), ширина їх складає відповідно 1,5-2, 2-4, 4-6 висоти оточуючої деревної рослинності на узліссі.

Галька – обвітрені та обкатані водою уламки гірських порід розміром до 7-10 см, зустрічаються в долинах річок, на берегах озер і морів, в місцях льодовикових відкладень, де зустрічаються гравійно-піщані відкладення. Цей матеріал використовують для різних видів дорожніх робіт, а також для влаштування декоративної відсіпки в альпінаріях, декорування дна струмків і каскадів.

Гамма кольорів (*грец.*) – послідовний ряд кольорів, що використовуються під час створення художнього твору. Як назва, так і умовне розділення спектру на сім частин виникло за аналогією з музикальною гамою.

Гармонія (*гр.*) – у садово-парковому мистецтві розмірність або пропорційність, окремих елементів композиції, специфічна єдність у різноманітності, наприклад гармонія у пропорційності, кольорі тощо.

Геліофіти (від грец. *ἑλῶς* – болото) – болотяні трав'янисті рослини, що ростуть на ґрунтах насичених водою. Застосовуються під час фітомеліорації торф'яно-болотних ґрунтів для попередження їх дефляції та з метою охорони природи.

Генезис ландшафту – сукупність процесів, що зумовлюють виникнення ландшафту та його сучасний динамічний стан.

Генеральний план – основне креслення планування об'єкта, виконане, як правило, у масштабі 1:500, являє собою рисунок, на якому зображений об'єкт у запроєктованих межах. На кресленні показані існуючі і запроєктовані споруди, малі архітектурні форми, входи, водойми, майданчики, доріжньо-стежкова мережа, насадження з позначенням типів посадок (дерева, кущі, квітники, трави), відкриті газонні простори. На плані зазначають ширину доріг, габарити майданчиків, будинків, горизонталі рельєфу. На полях креслення наводять експлікацію, умовні позначення, орієнтацію за сторонами світу. До генплану може додаватися схема функціонального зонування території, поперечні розрізи або профілі характерних ділянок у масштабі 1:200-500, перспективи, фрагменти генплану якось частини об'єкта.

Генеративні органи – репродуктивні органи, органи статевого розмноження у рослин, до яких у покритонасінних рослин відносять квіти, плоди (ягоди) та насіння.

Геоботаніка – розділ ботаніки, що досліджує рослинний покрив Землі та його структурні елементи – фітоценози, в тому числі питання їх трансформації під впливом антропогенних факторів та пов'язаних з цим заходів з охорони природи.

Геодезія – наука, що вивчає форми і розміри Землі та розробляє методи створення координатної планової і висотної основи для зображення фізичної

поверхні Землі на площині. Геодезичні вимірювання є невід’ємною частиною пошукових та передпроектних робіт у ландшафтному дизайні.

Геопластика – вертикальне планування територій, що підлягають озелененню з метою архітектурного перетворення рельєфу з урахуванням естетичних та функціональних вимог об’єкта.

Геофіти (грец.) – трав’янисті рослини, бруньки поновлення у яких розташовані у ґрунті. Виділені Раункієром як життєва форма. Наприклад, цибулькові рослини (тюльпан, цибуля, лілії).

Гербіциди (лат.) – хімічні речовини, які застосовують для знищення бур’янів, у тому числі на газоні. Діляться на Г. контактної дії, які вражають надземні частини рослин і Г. системної дії, які проникаючи в рослину через листя або корінь, викликають повну загибель рослини. В якості Г. використовують різні солі (хлористої, фенолоксиоцітової; 2,4Д, кислот тощо.). Гербіциди селективної (вибіркової) дії знищують окремі групи рослин. Селективність проявляється в тому, що гербіцид, застосований у відносно малій дозі, знищує бур’яни, але не впливає негативно на культурні рослини, наприклад знищує дводольні бур’яни і не впливає на однодольні злакові трави. В разі зростання концентрації селективні гербіциди знищують майже всі рослини.

Герма – чотиригранний стовп, який завершується скульптурною головою або бюстом.

Героон – меморіальний (священний) гай зі статуями, «пам’ятними» деревами, ландшафтна ділянка в романтичних садах та парках. В Древній Греції – священний сад зі статуями, присвячений героям, його виникнення пов’язано з іменем видатного математика і механіка античного світу Герона Олександрійського.

Гібереліни (лат.) – речовини, які мають високу фізіологічну активність і використовуються для регулювання росту, розвитку та обміну речовин у рослин. Г. є природними регуляторами росту вищих рослин. Отримують із гриба *Gibberelus*.

Гібрид (грец.) – рослина, отримана в результаті статевого запліднення зазвичай між різними видами роду або підвидами одного виду (бузок, спірея, троянда, жоржина, гладіолус).

Гібридизація (грец.) – біологічний метод отримання нових рослин завдяки заплідненню двох різних сортів, форм, різновидностей або видів (родів), які несуть змішані ознаки вихідних батьківських форм. Гібридами є, наприклад: тополя берлінська, петровська, канадська, радянська тощо. Гібридизація з наступним відбором – потужний важіль у виведенні нових сортів декоративних рослин.

Гідробетон – спеціальний бетон, призначений для створення конструктивних елементів споруд, що знаходяться у воді у воді.

Гідрологія ділянки – дослідження рівня і особливостей залягання ґрунтових вод та її якісних показників.

Гідропарк – благоустроєний водноспортивний комплекс. Оптимальне співвідношення площ водойм, насаджень та луків 2:1:1.

Гідропоніка (*грец.*) – спосіб вирощування рослин без застосування ґрунту – на гравії, піску, воді з розчиненими в ній поживними речовинами, використовується для вигонки квітів, овочів.

Гіпсування ґрунтів – агротехнічний прийом, який полягає у внесенні в ґрунт гіпсу для знищення шкідливої лужності і поліпшення фізичних, фізично-хімічних та біологічних властивостей ґрунтів, які містять увібраний натрій. Після внесення гіпсу увібраний натрій цих ґрунтів заміщується увібраним кальцієм, а шкідливий натрій переходить у розчинну у воді сіль N_2SO_4 , яка легко вимивається з ґрунту.

Гірлянди (*фр.*) – ланцюг з гілок, квіток або насадження з витких рослин, прикріплених до опори вздовж тротуарів вулиць (заважають виходу на проїзну частину вулиці).

Глибинно-просторова композиція – одна з найбільш використовуваних у садово-парковому мистецтві, дає можливість поступово розкривати глибину простору, сприйняття якого значною мірою визначається законами лінійної і повітряної перспективи.

Глина – осадова порода, яка містить 40-100% глини фізичної, сукупність частинок з діаметром менше 0,01 мм. Поділяється на Г. легку (від 40-60 до 50-75% г.ф.), Г. середню (от 50-75 до 65-85% г.ф.) і Г. важку (більше 65-85% г.ф.).

Глорієтта (*фр.*) – невелика паркова споруда у вигляді відкритого колонного павільйону, розташованого зазвичай на підвищенні або у фокусі перспективи, з'явилася в другій половині XVII ст. у Франції.

Гніздові посадки – групи з 3-5 дерев, висаджені на віддалі 0,5-1,0 м одне від одного, які з часом утворюють спільну крону у вигляді букета.

Горбистий сад – тип японського саду (японською мовою звучить «цукія-ма сансю»), що буквально означає «горбок і вода», сад являє собою насипної горбок (часом досить високий), який доповнює ставок і струмок, що збігає схилом, пробиваючи собі дорогу серед каміння.

Горизонт гумусовий – горизонт «А», де відбувається накопичення гумусових речовин у верхній частині мінерального ґрунтового профілю.

Гравій – елементарна, обкатана кам'яниста ґрунтова частинка, крупніша за 2 мм (за Охотним) або розміром 1-3 мм (за Н.А. Качинським). (див. Ґрунт). Зустрічається в долинах річок, на берегах озер і морів, в місцях льодовикових відкладень, де зустрічаються гравійно-піщані відкладення; гравій може бути дуже дрібним – до 1 см, дрібним – 1,0-1,5 см, середнім – 2-4 см, великим 4-7 см і дуже крупним 7-10 см (галька). Ці матеріали використовують для різних видів дорожніх робіт, а також для влаштування декоративної відсіпки в альпінаріях, декорування дна струмків і каскадів.

Градiєнт (температурний) висотний (лат.) – кількісна характеристика зміни температури (її зниження) з підйомом в гори на кожні 100 м, зазвичай на 0,5°C. Важлива для визначення строків настання фенофаз, які з підйомом на 100 м у висоту запізнюються на 2-3 дні.

Грецький архітектурний ордер складається з трьох основних частин: колони, її підніжжя — стилобата й антаблемента, що спирається на колону й підтримує дах.

Грот – штучна паркова споруда, що імітує природний грот в скелях і призначена для усамітненого відпочинку в затінку, традиційний елемент для садів романтизму.

Грунтопокривні рослини – велика група витких, низькорослих, трав'яних і кущових рослин, що володіють вегетативною рухомістю, здатні до активного захоплення нових площ і утримання їх за собою (плющ звичайний, виноград дівочий, кизильник Дамера, очиток їдкий, флокс шилевидний, молодило тощо). Характеризуються швидким ростом. Використовуються під час створення альпінаріїв, рокаріїв, міксбордерів, клумб, а також для озеленення відкосів, захисту ґрунту від ерозії.

Група – вид зелених насаджень, що складається з трьох і більше (до десяти) деревних рослин, що утворюють рослинну композицію, яка використовується під час зеленого будівництва в скверах, садах, парках, під час озеленення об'єктів обмеженого користування. Розрізняють прості і складні групи. Перші складаються з одного виду рослин, складні включають кілька видів чи форм дерев і кущів. Як правило, в групі висаджують непарну кількість рослин. Виділяють головну, домінуючу породу або рослину, яка виступає як центр композиції, інші рослини мають бути підлеглими і підкреслювати декоративність домінуючої групи (рослини).

Грядка – вузька полоса оброблюваної землі з обривистими краями або відкосами, закріпленими дерниною, дошками, жердинами, камінням або цеглою, призначена для вирощування овочів, лікарських рослин або квітів: в умовах надлишкового зволоження будують Г. високі (припідняті над рівнем ґрунту), а заглиблені (розташовані нижче рівня ґрунту) – в посушливих умовах.

Гумус (лат.) – розкладені або частково розкладені органічні залишки в ґрунті, головним чином, в горизонті «А». Характеризується темним забарвленням.

Густота або щільність насаджень дерев і кущів – показник, який характеризує кількість рослин на 1 га озеленюваної території. Г.н. залежить від кліматичних і природних особливостей місцевості. Зазвичай в садах та парках Г. н. має складати дерев – 100-200 шт. на 1 га, кущів – 1000-1500 шт. на 1 га.

Д

Дворічники – рослини з дворічним циклом розвитку. В перший рік утворюють розетку листя, на другий цвітуть, плодоносять і відмирають (гвоздика турецька, фіалка Вітрока).

Девастовані ландшафти – ландшафти, порушені внаслідок господарської діяльності людини. Найчастіше представлені кар’єрними виїмками і відвалами в зоні видобування будівельних матеріалів (каменю, піску, глини) та корисних копалин (залізної руди, сірки, вугілля) відкритим способом. Часто займають значні території.

Декоративна дендрологія – наука про декоративні дерева та кущі, що вивчає морфологію, систематику, декоративні якості деревних рослин, їх біологічні та екологічні особливості з метою їх використання в зеленому будівництві.

Декоративна рослинність – використовувані в зеленому будівництві у певних поєднаннях дерева, кущі, трави, які володіють декоративними, захисними і санітарно-гігієнічними властивостями.

Декоративне садівництво – це підгалузь зеленого господарства, яка включає: зелене будівництво, утримання зелених насаджень, формування ландшафтів, квіткове оформлення територій, вирощування садового та посівного матеріалу, квіткових та декоративних культур та утримання їх до віку знесення.

Декоративні деревні розсадники – господарства, або їх підрозділи, що займаються розмноженням і вирощуванням садового матеріалу (декоративних деревних та кущів, садових щеплених і стрижених форм) для зеленого будівництва. Передбачаються перспективним планом розвитку озеленення міст. Площа розсадника має складати не менше 10% від території, що підлягає озелененню. Організуються з врахуванням особливостей ґрунтово-кліматичних зон та дендро-декоративних районів. За площею та підпорядкуванням діляться на республіканські (площею понад 150-300 га), міські (50-150 га), районні (до 50 га). В останні роки в Україні Д.р. створюють переважно за кошти приватного капіталу з метою вирощування і реалізації садового матеріалу і отримання прибутку. Спостерігається тенденція до розширення асортименту вирощуваних рослин і спеціалізації виробництва: вирощування певних видів садового матеріалу, розмноження рослин.

Декоративні квіткові рослини – рослини, які використовують на зріз і для квіткового оформлення садів, парків, обсаджування работок, клумб, поділяються на однорічники, дворічники, багаторічники.

Декоративні рослини – рослини, що використовуються в зеленому будівництві, дерева, кущі, трави, які мають декоративні і захисні властивості.

Декоративні якості рослин – якісні і кількісні характеристики рослин, постійні в період формування листя, квіток, суцвіть або мінливі впродовж

року життя (розмір, вигляд, колір, архітектоніка крони тощо). Д. я. р. враховують під час проектування об'єкта озеленення: підбір асортименту, розміщення рослин, формування груп, куртин, масивів.

Декоративність – показник естетичних якостей окремих рослин, груп, масивів, що характеризується багатьма ознаками. Д. визначається на основі вивчення декоративних якостей рослин.

Декоративно-листяні форми рослини – форми дерев, кущів і трав з яскраво забарвленим листям або хвоєю, яке відрізняється від забарвлення характерного для певного виду (сизе, золотисте, пурпурне, строкате тощо), їх використання надає ландшафтам екзотичності, підвищує його декоративність.

Дендрарій – самостійний об'єкт озеленення або колекційна ділянка в ботанічному саду, парку або дендропарку чи розсаднику, що призначений для колекціонування деревних рослин і проведення наукових досліджень з інтродукції та акліматизації різних видів дерев та кущів. Д. використовують для широкого показу рослин з метою пропаганди та освіти, короткотривалого відпочинку і як маточник для заготівлі насіння, живців. Організація експозиції дендрарію за географічним, систематичним або екологічним принципом.

Дендрологічне районування (грец.) – поділ земної кулі або великих територій на більш дрібні одиниці, області, провінції, округи і райони, які характеризуються схожими умовами зростання для певних груп рослин (Див. Дендрологічний район).

Дендрологічний район (грец.) – елементарна одиниця районування деревних рослин; визначається однорідним видовим складом диких деревних і кущових рослин, приблизно однорідним комплексом фізико-географічних факторів і потенційно однорідними можливостями для введення нових видів (здатність поглинати певний асортимент інтродукованих порід).

Дерева-пам'ятки – окремі дерева або групи дерев, що охороняються державою як цінні культурно-історичні експонати або ботанічні пам'ятки природи. Охорона пам'ятних дерев включає паспортизацію, передачу землекористувачам під охоронні зобов'язання, мають суттєве науково-виховне значення.

Дерева прапороподібні – дерева, які мають прапороподібну форму крони, сформовану під впливом вітру, найчастіше зустрічаються на побережжі моря.

Деревні породи світлолюбні – дерева та кущі, які для росту потребують повного сонячного освітлення (дерева верхнього ярусу – сосна, дерева рідколісся – груша, каркас, ялівець тощо).

Деревні породи тіневитривалі – дерева та кущі, які добре переносять затінення (бук, липа, клен гостролистий, платан, тис, ялина, ялиця, самшит, падуб, жимолость татарська), зустрічаються в лісах у 2, 3, 4-х ярусах.

Дерево – велика, багаторічна, дерев'яниста рослина, яка має вторинні гілки, котрі ростуть на єдиному головному стеблі або стовбурі, з ясно вираженим

домінуванням стовбура над вторинними гілками (див. *Кущ* для порівняння). Порівняно з більшістю інших форм рослин, дерева довговічні. Декілька видів дерев можуть досягати понад 100 м заввишки і деякі можуть жити протягом кількох тисяч років. Деревя – необхідний компонент багатьох природних екосистем і важливий елемент у створенні штучних ландшафтів та сільському господарстві.

Деревице – невелике дерево, що утворює стовбур і досягає максимальної висоти до 7 м (дерево IV величини), наприклад, мигдаль, крушина проносна, глоди, деякі види груші.

Дернина – поверхневий шар ґрунту, переплетений живим і мертвим корінням, пагонами і кореневищами багаторічних трав. Містить підвищену кількість органічних речовин. Найбільш розвинена в цілинному степу і на луках, де слугує потужним засобом затримання і поглинання вологи. Її руйнування під час оранки і випасання худоби часто є причиною розвитку ерозії ґрунту. Дернина захищає відкоси земляних споруд від розмиву і вивітрювання. Вона є місцем життя і їжею великої і різноманітної кількості тварин і мікроорганізмів і забезпечує підземну ярусність життя у степах. Дернина є важливою умовою накопичення гумусу. Кращий спосіб обробки дернини на задернованих орних ґрунтах – оранка плугами з передплужниками, якість якої покращує попереднє дискування. Глибоко задерновані заболочені ґрунти обробляють фрезами або плугами з наступним боронуванням. В озелененні дернина – це верхній шар ґрунту, переплетений кореневищами злакових трав та надґрунтового покриву, який складається з газонної трави, яка періодично скошується, і дернової повсті товщиною 1-5 см, що складається з відмерлих органічних решток трави і коріння.

Дерниноутворювальні рослини – трави, що характеризуються кореневою системою, яка щільно обплітає ґрунт, утворюючи дернину, і належать переважно до родини злакових. За типом кущення Д. р. розрізняються на: кореневищні, кореневищно-кущові, рихлокущові, щільнокущові.

Дернова земля – вид садової землі, яка формується внаслідок вивітрювання і перегнивання в буртах протягом тривалого часу дернини заготовленої в луках.

Дернові лави – влаштування з дернини вздовж огорожі і доріжок у вигляді виступу для сидіння; улюблений прийом для середньовічних садів, зберігся в деяких місцях і в наш час.

Дернування – спосіб створення газону за рахунок укладання спеціально заготовлених шматків природної дернини або штучно вирощеного газону. Див. *Рулонний газон*.

Дизайн ландшафту – напрям творчої діяльності спрямований на оригінальне органічне поєднання існуючих матеріальних об'єктів (малих архітектурних форм (МАФ), інженерних споруд, садово-паркового обладнання

і меблів з рослинністю на основі методу компоновання, враховуючи ґрунтово-кліматичні умови і рельєф місцевості та біоекологічні особливості й декоративні якості рослин з метою надання результатам такого поєднання функціональної доцільності, естетичних властивостей і довговічності. Термін дизайн ландшафту означає як задум (проект), так і процес його реалізації та отриманий результат.

Дисонанс – невідповідність форми і змісту, зовнішнього вигляду предметів і явищ в зелених насадженнях, що невдало підбрані за розмірами, архітектонікою та кольором.

Дитячий садочок-ясла – дитяча установа в житловому мікрорайоні, один із об'єктів озеленення обмеженого (локального) користування. У склад його планувальної структури входять: сама будівля садочка, господарчий блок, дитячі ігрові майданчики з навісами, фізкультурні майданчики, вольєри, город, декоративні насаження. Площа озеленювальної території за сучасними нормами має складати не менше 1 га залежно від кількості дітей.

Дитячий майданчик – планувальний елемент парку, саду або житлової території, призначений для відпочинку і рухливих ігор дітей. Розрізняють майданчики для дітей до 3 років, від 4 до 6 років, від 7 до 14 років.

Діаметр стовбура – показник який характеризує товщину стовбура, вимірюється на висоті 1,3 м, використовується під час інвентаризації насаджень і такації дерев та визначення якісних показників стандарту саджанців.

Діброва – листопадний дубовий ліс, як правило, високостовбурний насінневого або порослевого походження.

Добрива – речовини, що використовуються для удобрення рослин і містять елементи живлення, необхідні для оптимального росту і розвитку рослин. Поділяються на органічні, мінеральні, органо-мінеральні, бактеріальні, меліоративні. Органічні – торф, гній, компости, сидерати тощо. Мінеральні добрива містять макро- та мікроелементи і поділяються на прості, що містять один макроелемент – азотні, фосфорні, калійні; складні – за участі двох чи більше елементів живлення, що входять до складу однієї молекули; комплексні – містять кілька елементів мінерального живлення, що входять до складу різних молекул; мікродобрива – містять мікроелементи (марганець, магній, сірку, бор тощо). Органо-мінеральні добрива – торф, компост тощо збагачені мінеральними добривами. Бактеріальні добрива – культура симбіотичних бактерій-нітрифікаторів, якими інокуюють насіння бобових перед посівом або коріння перед посадкою. Добрива меліоранти використовують для зниження кислотності ґрунту (вапно, крейда мегрель) або розсолення засолених ґрунтів – гіпс. Бактеріальні добрива і добрива меліоранти відносяться до добрив непрямої дії.

Довговічні рослини – рослини, як правило, деревні, вік яких становить більше 100 років.

Догляд за насадженнями – комплекс агротехнічних заходів, які проводяться на об'єктах озеленення протягом року. Включає просапування, внесення добрив, землювання і аерацію газону, зв'язування, утеплення та укриття теплолюбних рослин на зиму, зрошення, обрізки, прочистки. Розділяють на: 1) Д. післяпосадивний, який здійснюють безпосередньо після садіння дерев і кущів на упродовж перших 2-3 років до повної приживлюваності рослин; 2) Д. в процесі експлуатації, тобто протягом всього періоду існування насаджень.

Доменний шлак – побічний продукт виробництва металу, що утворюється під час виплавки чавуну та сталі у вигляді великих шматків, які подрібнюють на щєбін різних фракцій. Як будівельний матеріал має добрі теплоізоляційні властивості, сприяє меншому промерзанню ґрунту під дорогою. В дорожньому будівництві використовують шлаки з кислою реакцією, в яких мало вапна і які не розмиваються водою.

Домінанта (лат.) – в парковому пейзажі головний елемент за силою художньої виразності, якому підпорядковані інші елементи. Д. може виділятися за кольором, фактурою, розмірами тощо.

Доричний архітектурний ордер – класичний зразок єдності конструктивних і художнього елементів архітектурної форми. Його колона, оформлена канелюрами (поздовжніми жолобками), не має бази і спирається просто на стилобат (цокольну основу будинку). Капітель колони складається з квадратної плити – абака та її круглої основи (подушки) – ехіна. Фриз розчленовано на рівні прямокутні відрізки – метопи за тригліфів (архітектурних деталей, що імітують оздоблені кінці балок). Метопи трохи западають щодо тригліфів і часом прикрашені барельєфом. Найкращими є ордери храму Парфенон в Афінах (447–432 до н. е., арх. Іктін і Каллікрат), храму Зевса в Олімпії (468–460 до н. е., арх. Лібон) та ін.

Доріжки садові – елементи планування об'єктів озеленення, що слугують для організації руху відвідувачів, влаштовуються шириною не менше однієї смуги руху (0,75 м). Доріжки залежно від важливості і призначення розділяють на головні, другорядні і додаткові (з'єднувальні).

Дорога паркова – 1) автомобільна або 2) пішохідна для прогулянок, прокладена в живописних місцях парку.

Дорога пішохідна – слугує для руху пішоходів у середині жилих або промислових районів, а також між ними і місцями праці, відпочинку, зупинки транспорту, ізолюється від міського руху і, зазвичай, прокладається по озеленюваній території (сад, сквер), будучи невід'ємним планувальним елементом композиції останньої.

Дорожно-стежкова мережа – дозволяє відвідувачам зручним і найкоротшим шляхом дістатися до кожного елемента об'єкта; визначити прогулянкові маршрути, відвідати місця активного та тихого відпочинку, а також допомагає

загальному відводу з території поверхневих зливових і талих вод. У загальному балансі території об'єкта дорожньо-стежкова мережа може займати 5–25% його площі. Залежно від розподілення відвідувачів по території і навантажень від їх руху, дорожньо-стежкова мережа підрозділяється на п'ять класів.

Перший клас – головні магістральні дороги, алеї, по яких розподіляються основні потоки відвідувачів. Вони повинні бути в міру широкими (10–30 м) і мати малозношувані та довговічні конструкції покриття, як правило, з твердим верхнім покриттям.

Другий клас – другорядні дороги та доріжки, які з'єднують головні магістральні дороги і алеї та призначені для рівномірного розподілення відвідувачів по території об'єкта і підведення їх до певних паркових елементів, їх ширина сягає 4,5–10 м. Верхнє покриття може бути від твердого збірної плиточного до м'якого, яке складається зі спеціальної суміші матеріалів.

Третій клас – додаткові доріжки та алеї, завширшки 2,5–5 м, які з'єднують окремі елементи об'єкта. Верхнє покриття може бути м'яким або твердим збірним плитковим.

Четвертий клас – доріжки (стежки) для руху одного або двох відвідувачів. Мають м'яке або ґрунтове покриття і ширину від 0,75 до 1,5 м.

П'ятий клас – дороги господарського призначення з транспортним рухом для доставки будівельних матеріалів і обладнання для поточних та капітальних ремонтів, а також товарів для торгівлі. Мають, як правило, тверде покриття.

Для крупних садово-паркових об'єктів (парків, лісопарків, садів) використовують усі п'ять класів дорожніх покриттів. Для бульварів, скверів, невеликих садів характерні доріжки перших трьох класів.

На мікрорайонних територіях або за тимчасового характеру озеленення передбачають доріжки третього і четвертого класів (за винятком доріжок, які забезпечують основний рух пішоходів по магістралях).

Дошувач – складова частина автоматичної системи зрошення, функція якої полягає в рівномірному розбризкуванні води в заданому секторі зрошення. Залежно від конструктивних особливостей розрізняють стаціонарні дошувачі, які розбризкують воду рівномірно в усі боки та роторні, що розбризкують воду струменем води, що рухається по колу.

Дощування крон – агротехнічний прийом догляду за деревами у вуличних насадженнях суть якого – створення «штучного» дощу за допомогою поливних машин. Дощування проводять для змивання надмірного нашарування пилу, через який знижується інтенсивність біохімічних процесів в рослинах.

Дрена – частина дренажу, призначена для збору і відведення надлишкової води.

Дренаж – (рос. дренаж, англ. drainage, нім. Dränage f, Drainage f, Entwässerung f, Bodenentwässerung f): 1) У широкому розумінні – спосіб осу-

шення територій; 2) спосіб осушення територій родовищ корисних копалин шляхом збирання й відведення підземних гравітаційних вод у ріки, озера чи спеціальні гірничі виробки. У гірничій справі Д. застосовується для захисту шахт і кар'єрів від підземних вод методом перехоплення їх за допомогою дренажних пристроїв у період будівництва й експлуатації. Дренажні пристрої розділяються на поверхневі, підземні і комбіновані. До поверхневих належать: вертикальні водознижувальні і водовбирні свердловини, горизонтальні дренажні свердловини, голкофільтрові установки і випереджальні поверхневі траншеї, до підземних – дренажні штреки, наскрізні фільтри, піднімальні свердловини, водознижувальні колодязі, а також випереджуючі виробки (горизонтальні і похилі свердловини). За схемою розташування дренажні пристрої розділяють на кушові, лінійні, контурні, сітчасті, а в розрізі також на одно- і багатогоризонтні, колекторні і безколекторні; 3) інженерна споруда для осушування ґрунту за допомогою траншей, підземних труб, дрен, канав і каналів, а також система осушувальних траншей, підземних труб, канав і каналів. Застосовується під час будівництва садово-паркових об'єктів на заболочених місцях або в районах з надлишковим зволоженням або низьким заляганням ґрунтових вод.

Духмяні рослини – рослини, які виділяють ефірні олії (терпени, кумарини тощо). Наприклад, бузок, жасмин садовий, магнолія).

Дюни (нім.) – прибережні піщані наноси на морському березі (Балтійське побережжя та ін.), зазвичай зарослі сосною і нерідко вересом в чагарниковому пологі.

Е

Євтрофікація (від грецького *eutrophia* – добре харчування) – збагачення водойми біогенними елементами, що супроводжується підвищенням продуктивності водойми. Євтрофікація може бути наслідком природного старіння водойми, внесення добрив або забруднення стічними водами. До біогенних елементів, які спричиняють євтрофікацію, відносяться, насамперед, азот, фосфор та кальцій у різних сполуках. Найбільше значення мають фосфор та азот, що є обов'язковими елементами тканин будь-якого живого організму. Концентрація біогенних елементів та їхній режим залежать від інтенсивності біологічних та біохімічних процесів у водоймі та від кількості біогенів, що потрапляють у водойму зі стічними водами та поверхневим стоком на площі водозбору. Концентрації азоту та фосфору характеризують трофність («кормність») водойми. Режим біогенних елементів розглядають як вихідний показник потенціальної євтрофікації. Вважається, що надмірна євтрофікація водойм починається за вмісту в воді азоту в концентрації 0,2-0,3 мг/л, фосфору – 0,01-0,02 мг/л. Під час переходу від оліготрофних водойм до мезотрофних та євтрофних істотно зростає доля амонійного азоту в його загальній кількості.

За рівнем євтрофікації водойми поділяються на оліготрофні (слабко євтрофіковані), мезотрофні (середньоєвтрофіковані) та євтрофні (сильно євтрофіковані). Іноді також в окрему категорію виділяють гіперєвтрофні (надсильно євтрофіковані) водойми – такі, де євтрофікація спричинює масове відмирання біоти та різку зміну параметрів екосистеми. Для євтрофних водойм характерні багата та різноманітна літоральна та субліторальна рослинність, велика кількість планктону. Розбалансована євтрофікація може призводити до вибухового розвитку одноклітинних водоростей («цвітіння води»), дефіциту кисню та, як наслідок, загибелі вищої рослинності, риб та інших тварин. Механізм впливу гіперєвтрофікації на екосистеми водойм є таким: 1. Підвищення вмісту біогенних елементів в верхніх горизонтах води викликає бурхливий розвиток рослин в цій зоні (в першу чергу планктонних водоростей, а також водоростей-обростальників) та збільшення чисельності зоопланктону, що харчується фітопланктоном. Як наслідок, прозорість води різко знижується, глибина проникнення сонячних променів зменшується, що призводить до загибелі донних рослин від нестачі світла. Після загибелі донних рослин відбувається загибель організмів, чий життєвий цикл був з ними пов'язаний. 2. Водорості та бактерії, що сильно розмножилися у верхніх горизонтах водойми, мають набагато більшу сумарну поверхню тіла та біомасу, ніж нормальний рослинний комплекс за сталого рівня євтрофікації водойми. При цьому в нічні години фотосинтез в цих рослинах не відбувається, а процес дихання продовжується, що потребує затрат кисню. В результаті в передранішні години, особливо в теплі дні, кисень у верхніх горизонтах води опиняється

майже вичерпаним, і спостерігається загибель організмів, що мешкають у поверхневих водах, від нестачі кисню (так званий «літній замор»). 3. Велика кількість відмерлих організмів з верхніх шарів водойми опускається на дно, де проходить їхнє розкладення. Але, як вказано в п. 1, донна рослинність гине на ранніх стадіях евтрофікації, і виробництво кисню тут майже не відбувається. Якщо ж взяти до уваги, що біопродуктивність завдяки евтрофікації збільшується (див. п. 2), між виробництвом та споживанням кисню в придонних горизонтах спостерігається дисбаланс, кисень тут стрімко витрачається, і все це призводить до загибелі бентосних організмів, навіть не пов'язаних із придонною рослинністю. Аналогічне явище, що спостерігається у другій половині зими в замкнутих мілководних водоймах, відоме як «зимові замори».

4. В донному ґрунті, позбавленому кисню, проходить анаеробне розкладення відмерлих організмів з утворенням таких сильних отрут, як феноли та сірководень, які призводять до отруєння організмів у всіх ешелонах водойми, що спричинює ще більш масове відмирання, як наслідок – додаткове збільшення споживання кисню під час розкладення органіки і т. д. Як наслідок масованої та незбалансованої евтрофікації більша частина флори та фауни водойми може бути знищеною, а екосистема водойми — різко та катастрофічно зміненою.

Слід зауважити, що життя на Землі з моменту його появи супроводжувалось проявами евтрофікації, тобто це явище не характерне винятково для сучасної геологічної епохи. Саме грандіозним за масштабами евтрофікаційним явищем ми зобов'язані наявністю покладів вугілля, нафти, природного газу та інших корисних копалин біогенного походження (аж до деяких видів залізних руд).

Едатоп (тип лісо рослинних умов) – лісо типологічна класифікаційна одиниця, що об'єднує лісові і нелісові ділянки за ґрунтами (трофотоп) та гідрологічними (гідро топ) умовами. Від особливостей едатопу часто залежить підбір асортименту рослин для езеленення.

Екзот (*гр.*) – термін, що використовується відносно ввезених рослин (звичай субтропічних або тропічних), які не зростають у дикому стані в цій місцевості, як правило, відрізняються цінними якістьми (декоративні, плодови, технічні).

Еклектика – змішування різних стилів. Основоположний принцип в садово-парковому мистецтві ХІХ століття, що виник як наслідок синтезу різних культур. Зародився завдяки романтизму, основами якого є «вільне переміщення в історичному часі», відмова від жорстких правил у сфері мистецтва. Е. передбачає змішування регулярного і ландшафтного напрямів, введення окремих елементів японського, китайського, італійського, мавританського, французького стилів, захоплення екзотичними видами рослин та виразними декоративними формами дерев та кущів. Одне з головних правил створен-

ня садово-паркового об'єкта в еkleктичному стилі – це присутність якогось класичного елемента, який є з'єднувальною ланкою саду, на фоні якого інші елементи урізноманітнюють і збагачують ландшафт.

Екер (*фр*) – геодезичний прилад для побудови на місцевості прямих кутів (90°). Екери бувають оптичні і прості, дзеркальні, однопризмові та двопризмові. В ландшафтному дизайні використовуються під час розбивки на місцевості, майданчиків, доріжок, місць посадки рослин в алеях.

Екзотарій – невелика ділянка саду або парку на якій в літній період влаштовується відкрита експозиція тропічних екзотів з колекції оранжерей, вазони вкопуються чи заглиблюються в ґруни, що створює видимість ґрунтових посадок.

Екологія рослин (*грец.*) – наука про взаємозалежність і взаємний вплив між рослинами і середовищем, в якому вони існують. Е.р. вивчає вплив середовища на всі прояви життя рослин, а також на їх поширення.

Екологічна система природоохоронних територій – науково обґрунтована система забезпечення сприятливих екологічних умов для життя органічного світу, збереження рідкісних природних об'єктів, ресурсів або територіальних комплексів, задоволення наукових, культурних потреб суспільства. Використовується для забезпечення сталого функціонування пам'яток природи, садово-паркового мистецтва, ботанічних і зоологічних садів та інших цінних об'єктів природи.

Екологічний принцип підбору рослин – враховує вимоги рослин до екологічних умов місцевості та місця зростання – вологості і родючості ґрунту, режиму зволоження, освітлення, середніх та екстремальних температур, а також стійкості до забруднення навколишнього середовища.

Екологічний стиль садово-паркового мистецтва – виник у США в останній третій минулого століття. Нині популярний не лише в Америці, а і скандинавських країнах, Німеччині, Нідерландах і навіть Англії. Передбачає створення садово-паркових об'єктів, склад рослин в яких максимально наближений до природної флори, а садово-паркові біоценози виконують екологічну функцію, захищаючи ґрунти від ерозії, очищуючи воду від забруднення. Паркові фітоценози, в свою чергу, є місцем проживання місцевої фауни, а створені людиною біоценози виконують функцію збереження і підтримання біорізноманіття в межах населених пунктів.

Екологічні фактори – фактори середовища, їхня сукупність, що впливають на рослин, тварин, і біологічні асоціації загалом. Екологічні фактори визначають умови існування живих організмів (для рослин – світло, кисень, вода, вуглекислота, елементи мінерального живлення).

Експозиційні квітники – ділянки з окремими квітковими культурами (моносади: жоржинарій, іридарій, тюльпанарій, сирингарій, розарій, піонарій тощо). Або спеціальні сади сезонних ефектів, безперервного цвітіння тощо.

Електромагнітний клапан – складова частина автоматичної системи зрошення, пристрій, який вмикає та вимикає подачу води до зрошувачів на певній ділянці за електричним сигналом комп’ютера-контролера.

Електровітлокультура (грец.) – культура декоративних рослин у закритому ґрунті в умовах штучного електроосвітлення безперервного або такого яке періодично переривається.

Елементи озеленення – дерева, кущі, ліани (посаджені поодинокі, в групах, масивах, рядах), квітники, газони, угруповання різних трав’янистих рослин, каменисті квіткові ділянки, а також оранжерейні рослини в переносних вазах, контейнерах, горшках, ящиках, що використовуються для оформлення різних ділянок.

Епіфіти (грец.) – рослини, що поселяються в тріщинах кори стовбурів, на розвилках гілок дерев (можуть використовуватися під час влаштування зимових садів і як ампельні рослини, наприклад, папороті, орхідеї тощо).

Ермітаж (фр.) – садово-паркова споруда, характерна для епохи розвитку садово-паркового і палацового мистецтва XVII-XVIII ст. у Франції і Німеччині, являє собою вишукану архітектурну будівлю, яка призначена для усамітненого відпочинку, роздумів, а також зборів, демонстрування колекцій, організації концертів тощо.

Ескізний проект (ЕП) розробляється на підставі вихідних даних для принципового визначення вимог до містобудівних, архітектурних, художніх, екологічних та функціональних рішень, підтвердження можливості створення садово-паркового об’єкта, його кошторисної вартості, а також можуть виконуватися інженерно-технічні розробки, схеми інженерного забезпечення об’єкта. ЕП передається замовнику на паперовому (в чотирьох примірниках) та електронному носіях. Склад ЕП

1. Загальні положення

1. Вихідні дані для проектування.
2. Коротка характеристика об’єкта.
3. Дані інженерних вишукувань.
4. Відомості про черговість будівництва та пускові комплекси.
5. Визначення вимог до містобудівних рішень.
6. Доступність об’єкту для маломобільних груп населення.
7. Основні техніко-економічні показники.
8. Кошторисна документація, склад, обсяг та зміст якої визначається відповідно до ДСТУ Б Д.1.1-1.
9. Розрахунок класу наслідків (відповідальності) та категорії складності відповідно до ДСТУ-Н Б В.1.2-16.

2. Основні креслення

1. Ситуаційний план у масштабі 1:2 000 або 1:5 000.
2. Опорний план у масштабі 1:500 або 1:1 000.

3. Схема (схеми) генерального плану у масштабі 1:500 або 1:1 000.
3. Схема транспортно-пішохідних зв'язків.
4. Плани будинків, споруд, малих архітектурних форм.
5. За завданням замовника принципів схеми улаштування інженерного обладнання, технологічні компоновання, конструктивні рішення.

Еспланада (фр., ісп.) – широкий, незабудований простір перед великими громадськими будівлями на майданчиках (в давнину між фортецею і міською забудовою), призначений для створення газонів, алейних насаджень, дерев, що зв'язує воедино архітектурні ансамблі міської забудови.

Естетика (грец.) – наука, що вивчає загальні закономірності і принципи художньої творчості, сутність, походження і розвиток мистецтва (у том числі садово-паркового). Розкриває роль мистецтва в житті суспільства.

Естетична оцінка ландшафтів – відображає мальовничість та гармонійність поєднання усіх компонентів лісопаркової рослинності. Виділяють три класи естетичної оцінки ландшафтів

Клас	Характеристика лісопаркового ландшафту певного класу
1	Підвищені, добре дреновані умови зростання, насадження I-II класів бонітету. Проглядність і прохідність добрі, захарашеності і сухостою немає, живе травянисте покриття різноманітне, водойми доступні для відпочинку і купання, тип ландшафту відповідає запроектованому
2	Слабодреновані вологі умови зростання, III-IV класу бонітету. Проглядність і прохідність знижені, захарашеність і сухостій до 5 м ³ на га. Слід формувати інший тип ландшафту. На відкритих просторах трав'яний покрив однорідний, галявини на зволжених місцях з горбкуватою поверхнею необхідне планування поверхні, береги водойми низькі, але доступні, прилягаючі простори несприятливі для відпочинку.
3	Понижені заболочені місця, насадження IV-V бонітету. Потребують осушення і корінної реконструкції насаджень, Відкриті простори заболочені або власне болота, що потребують осушення. Водойми недоступні для відвідування і відпочинку.

Естетична оцінка паркового, лісопаркового фітоценозу – оцінка мальовничості рослинного угруповання, що включає таксаційно-фітоценотичні ознаки та емоційне сприйняття людини. За цими двома групами показників визначають три класи естетичної оцінки: I високий, II – середній, III – низький.

Етнографічний парк – парк-музей народної творчості, побуту, архітектури. Його завдання – забезпечити довговічність цінних етнографічних об'єктів, пропагувати народні традиції. Можуть бути розташовані в місті або на його околиці, у приміській або міжміській зоні. Перебування відвідувачів на

території парку може тривати від 1-2 годин до 2-3 діб. Для тривалого перебування в парку влаштовують кемпінги і готелі, об'єкти харчування, місця для відпочинку, естради. На території парку виділяють наступні зони: експозиційна – 40-70%, науково-методична – 2-5%, обслуговування – 10-20 %, відпочинкова – 10-20 %, адміністративно-господарська – 3-10 %.

Еугемеробні біогеоценози – культурні угруповання рослин керовані людиною. Така структурно функціональна організація характерна для екосистем типу розсадника, саду, газону, винограднику. Такі біогеоценози залежать від людини і управляються нею завдяки внесенню органічних і мінеральних добрив, води, здійсненню агротехнічних і хімічних заходів захисту від бур'янів, хвороб і шкідників. Латеральні речовинно-енергетичні потоки перебувають під сильним антропогенним впливом, а існування гетеротрофних блоків (травоїдні, хижаки, паразити) повністю залежить від діяльності людини (внесення гербіцидів, пестицидів, добрив, обробітку ґрунту тощо).

Є

Європейська ландшафтна конвенція – документ прийнятий у 2000 році у Флоренції і ратифікований парламентами європейських країн з метою сприяння охороні, регулюванню та плануванню ландшафтів та організації європейської співпраці з питань ландшафту. Конвенція охоплює природні, сільські, міські, та приміські території разом із землями, внутрішніми водами та морськими акваторіями. Це стосується ландшафтів, які можна вважати винятковими, а також звичайних або занедбаних ландшафтів.

Єдність форми і змісту – один із найважливіших законів художньої творчості, згідно яким форма органічно зв'язана зі змістом і визначається ним. Є специфічною для об'єктів садово-паркового мистецтва в умовах різних соціальних систем (наприклад парк культури і відпочинку).

Ємність саду або парку – показник, який характеризує здатність садово-паркового об'єкту обслуговувати певну кількість відвідувачів, розраховується виходячи з чисельності населення, яке проживає на території, що прилягає до об'єкта озеленення. Виражається в абсолютних (люд/га) і відносних (%) величинах, використовується під час розрахунків, зв'язаних зі складанням перспективного плану озеленення населеного місця.

Ж

Жанр (фр.) – рід художнього твору, форма його композиційної організації, яка виникає і розвивається залежно від різноманіття віддзеркалюваної в мистецтві дійсності. В садово-парковому мистецтві до жанрових різновидностей можна віднести озеленення шосейних доріг, житлових комплексів, районних садів і парків.

Жардиньєрка – етажерка, підставка для контейнерів з квітами, що вирощуються у внутрішніх приміщеннях, на балконах і терасах.

Жива стіна – вид вертикального озеленення зовнішніх стін будинків або внутрішніх інтер'єрів, розроблений порівняно недавно біологом декоратором Патріком Бланком. Його роботи прикрашають вулиці і будівлі на батьківщині у Франції, а також в Німеччині, Бельгії, Іспанії, США, Таїланді, Швейцарії, Індії, Японії, Кореї, Бразилії, Китаї. Для влаштування живої стіни будують спеціальний металевий каркас, забезпечують гідроізоляцію будівлі, крапельне зрошення та підживлення рослин висаджених в тонкий шар інертного субстрату, надлишок води, що подається насосами для зрошення збирають в спеціальну ємність і повторно використовують для зрошення. Підбір невибагливих, здатних до зростання в таких умовах рослин здійснюють залежно від конкретних фітоткліматичних умов, природних чи штучних в інтер'єрах. Суттєву роль в декоративному ефекті відіграє декоративне підсвічування.

Живець – відокремлена від рослини частина пагону з бруньками, яка здатна вкорінюватися і регенерувати нову рослину або прижитися в результаті щеплення на іншій рослині – підщепі, зберігши генетичні особливості тієї материнської рослини, з якої був узятий живець.

Живопліт (живий паркан) – різновид паркану, щільна вузька смуга кущів або дерев, яку вирощують із метою відгородити чи обгородити що-небудь, лінійне насадження із формованих чи вільно ростучих дерев або кущів з метою отримання зімкнутих непроникних насаджень, що використовуються для розмежування або огороження окремих частин садово-паркового об'єкта. Виконують декоративну, санітарно-гігієнічну, маскувальну, огороджувальну функцію. Влаштовуються у вигляді одно-, дво-, і трирядних посадок, іноді утворюючи яруси. Залежно від висоти живоплоти бувають низькі – бордюри (до 40 см), середні (до 80 см), високі (до 170 см). Створюють живоплоти із хвойних та листяних рослин, які мають щільну крону і добре переносять формувальну обрізку (тис ягідний, туя західна, самшит вічнозелений, бирючина звичайна, граб звичайний, пухироплідник калинолистий, кизильник блиску-чий тощо).

Живцювання – спосіб вегетативного розмноження – вкорінення з регенерацією із частин пагонів (коренів), що відокремлені від материнської особи, цілої рослини. За походженням розрізняють стеблові, кореневі і коре-

невищні живці, а за строками заготівлі – зимові (здерев'янілі), літні (зелені, напів-здерев'янілі) живці.

Житлова територія – частина жилого району (мікрорайону), житлові будинки, під'їзди, тротуари, траси пішохідного руху; є важливим об'єктом озеленення, який включає різноманітні майданчики: дитячі, спортивні, громадські, для відпочинку дорослого населення; ділянки насаджень; відкриті газонам галявини, що розташовані між будинками і спорудами.

Життєва форма – однорідна біологічна форма, для якої характерний спільний габітус, зв'язаний з біологією її розвитку і внутрішньою структурою органів, виникає за певних екологічних умов і відображає пристосованість до цих умов. Прийнята схема поділу на життєві форми за Раункієром: дерева–деревця–кущі–напівкущі–багаторічники–дворічники–однорічники.

Життєздатність декоративних рослин – здатність рослин підтримувати стійкість до впливу несприятливих умов (посуха, надлишкове зволоження, засолення ґрунту, низька температура тощо) впродовж тривалого періоду часу.

Життєздатність насіння – показник, що характеризує тривале збереження насінням здатності до схожості. Так, схожість насіння зберігається від кількох днів (верба, тополя) до року (в'язові, дуб, бук, гіркокаштан, горіх) і більше (липа, глід, шипшина, насіння багаторічних газонних трав). Визначення доброякісності насіння за життєздатністю часто застосовують для деревних порід, насіння яких для проростання потребує тривалої страгіфікації. Для визначення життєздатності зародки насіння і сім'ядолі обробляють за стандартом хімічними речовинами (йодистим калієм, індигокарміном, хлористим тетразолем) і за особливостями забарвлення визначають життєздатність насіння у %.

Життєвість – здатність до вегетації і відновлення без втрати життєвих якостей, проросту, зниження активності фізіологічних процесів в умовах впливу несприятливих факторів (посухи, нестачі зволоження, низьких температур, загазованості, запиленості, рекреаційного навантаження тощо).

Заболочений ґрунт – ґрунт з високим стоянням рівня ґрунтових вод, що періодично місцями виходять на поверхню, обумовлює анаеробні умови, погіршує агрономічні якості, заважає проникненню коренів у нижні горизонти ґрунту, викликає їх загнивання (Див. *Дренаж*).

Завдання на проектування. Визначає обґрунтовані вимоги замовника до планувальних, архітектурних, інженерних і технологічних рішень об'єкта будівництва, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва і складається з урахуванням технічних умов, містобудівних умов та обмежень. Завдання на проектування передбачає наступний перелік основних даних та вимог :

1. Назва та місцезнаходження об'єкта.
2. Підстава для проектування.
3. Вид будівництва.
4. Дані про інвестора.
5. Дані про замовника.
6. Джерело фінансування.
7. Необхідність розрахунків ефективності інвестицій.
8. Дані про генерального проектувальника.
9. Стадійність проектування з визначенням затверджуваної стадії (визначається спільно замовником та проектувальником).
10. Інженерні вишукування.
11. Дані про особливі умови будівництва (сейсмічність, просадні ґрунти, заболочені, підтоплені, ерозійно небезпечні території тощо).
12. Основні архітектурно-планувальні вимоги і характеристики запроєктованого об'єкта.
13. Черговість будівництва, необхідність виділення пускових комплексів.
14. Визначення класу (наслідків) відповідальності, категорії складності та устанавленого строку експлуатації;
15. Вказівки щодо необхідності: 1) розроблення індивідуальних технічних вимог; 2) розроблення окремих проектних рішень в декількох варіантах і на конкурсних засадах; 3) попередніх погоджень проектних рішень; 4) виконання демонстраційних матеріалів, макетів, креслень малих архітектурних форм, їх склад та форма; 5) ескізів окремих пейзажних картин
16. Пропускна здатність, рекреаційна ємність об'єкта, виробнича програма.
17. Вимоги до благоустрою майданчиків.
18. Вимоги до інженерного захисту територій.
19. Вимоги щодо розроблення розділу «Оцінка впливів на навколишнє середовище» відповідно до вимог ДБН А.2.2-3-2014 15
20. Вимоги з енергозбереження та енергоефективності.

21. Вимоги до режиму безпеки та охорони праці (за необхідності).
22. Вимоги щодо розроблення розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони).
23. Вимоги до систем зрошення на об'єкті.
24. Вимоги до розроблення спеціальних заходів.
26. Перелік будинків та споруд, що проектуються у складі комплексу.

Примітка 1. Завдання на проектування (або коригування проекту) затверджується замовником та погоджуються проектувальником.

Примітка 2. Склад завдання на проектування може змінюватися відповідно до особливостей об'єктів

Загущені посадки – прийом формування паркового пейзажу з метою прискореного створення компактних насаджень з прямими стовбурами. В майбутньому вимагають обов'язкового проріджування.

Задерніння ґрунту – ступінь покриття ґрунту травами (змикання надземних частин і кореневих систем). Наприклад, природна ділянка степу або штучно створений газон.

Заказник – ділянка території, в межах якої під охороною перебуває не весь природний комплекс, як у заповіднику, а лише окремі його елементи, рослинність, окремі види або деякі види тварин. Поширені мисливські, риболовні, ландшафтні, лісові, степові, болотні, геологічні, гідрологічні та інші заказники. Заказники місцевого і державного значення займають 40,5 % природно-заповідного фонду України.

Зали – внутрішні сади в садах бароко, які знаходились в середині боскетів і мали чимось нагадувати внутрішні зали палацу. Їх поділяли на одинарні та на багаточастинні.

Замовник – інвестор або інша юридична (фізична) особа, яка за дорученням інвестора видає замовлення на виконання проекту вишукувальних робіт, на будівництво чи реконструкцію об'єкта, укладання договору (контракту) контрольного хід будівництва, здійснює технічний нагляд, приймає закінчені роботи (послуги), проводить розрахунки та приймає об'єкт в експлуатацію.

Запади – спеціальні відступи для розташування садових лав вздовж пішохідних доріг та паркових доріжок.

Заповідник – територія або акваторія, на якій зберігається в природному стані весь її природний комплекс. Згідно з визначенням Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) класифікується як природоохоронна територія категорії Іа. Заповідниками можуть бути як унікальні пам'ятки історії і культури, живої і неживої природи, що охороняються з науковою метою, так і резервати тварин і рослин. В Україні заповідники перебувають під охороною держави. Головні функції українських заповідників – збереження генофонду флори і фауни, охорона непорушених чи малопорушених природних ділянок (еталонів природи), вивчення екології тварин і рослин, порівняння

біогеоценозів заповідника з природними комплексами суміжних територій, на яких дозволена господарська діяльність (для прогнозування можливих змін у природних екосистемах під впливом діяльності людини). Заповідники використовуються і як бази наукової пропаганди охорони природи.

Захисні насадження – (спеціального призначення) – передбачається у вигляді смуг і масивів в санітарно-захисних зонах між житловою та промисловими зонами, а також вздовж швидкісних доріг і магістралей, по межах житлових районів, відіграють роль захисту від шуму, шкідливих викидів, снігових заметів, несприятливих вітрів, ерозії ґрунту тощо.

Захист рослин – система заходів з боротьби зі шкідниками та хворобами рослин, що культивуються з господарською метою (лісових, лучних, декоративних, сільськогосподарських), передбачає, організаційні, агротехнічні, хімічні і біологічні заходи. До заходів із захисту рослин відносять також і охорону від шкідливого впливу забруднювачів, стихійних сил, надмірного антропогенного навантаження.

Заходи з благоустрою населених пунктів – роботи щодо відновлення, належного утримання та раціонального використання територій, охорони та організації упорядкування об'єктів благоустрою з урахуванням особливостей їх використання.

Звичайні (садово-паркові) **газони** – складають найбільшу частину деревного покриву садів, парків, бульварів, внутрішньоквартальних і міжквартальних територій, міжрайонних садів. Основні вимоги до звичайних газонів: стійкість до механічних пошкоджень, вигоптування, довговічність, тіневитривалість. Досягається використанням злакових трав з різними типами кущіння: кореневищних, рихлокущових, та кореневищно-кущових. До травосуміші включають три-пять видів трав, таких як тонконіг лучний, костицю червону, польовицю звичайну, райграс пасовищний, тонконіг дібровний.

Звіринці – створювалися при королівських і княжих замках для полювання. Розміщувалися неподалік в лісах. За огорожею утримувалися крупні звірі – олені, лосі, зубри, ведмеді, дикі кабани, сарни. На території звіринця будували звичайно павільйон чи альтанку, звідки можна було спостерігати за звірями.

Зелене будівництво – комплекс робіт зі створення нових міських зелених насаджень і реконструкції наявних (див *Озеленення*).

Зелений масив — найбільша одиниця паркового ландшафту. Оптимальна ширина, що забезпечує захист від шуму, пилу, а також створює візуальну ізоляцію, складає 100-150 м.

Зелені насадження – деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту.

Зелені насадження загального користування – насадження, які розташовані на території загальноміських і районних парків, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку; на територіях міських садів і садів житлових

районів, міжквартальних або при групі житлових будинків; скверів, бульварів, лісопарків, лугопарків, гідропарків та інших, насадження на схилах, набережних, які мають вільний доступ для відвідування і відпочинку.

Зелені насадження обмеженого користування – насадження на територіях громадських і житлових будинків, шкіл, дитячих установ, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, профтехучилищ, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств і складських зон, санаторіїв, культурно-освітніх і спортивно-оздоровчих установ, торгово-розважальних закладів тощо. Цими можуть користуватися лише люди, які постійно або тимчасово перебувають на цих територіях.

Зелені насадження спеціального призначення – насадження транспортних магістралей і вулиць; на ділянках санітарно-захисних зон довкола промислових підприємств; виставок, кладовищ і крематоріїв, ліній електропередач високої напруги; лісомеліоративні, водоохоронні, вітрозахисні, протигерозійні, насадження розсадників, квітникарських господарств, пришляхові насадження в межах населених пунктів, а також території ботанічних садів і дендропарків. Озеленені ділянки площею менше 0,02 га, що прилягають до транспортних магістралей у вигляді острівців газонів і квітників без доріжок і місць відпочинку, враховуються в складі вулиць як насадження спеціального призначення.

Зелені стіни – різновид живоплоту, висота якого сягає понад 2 м, влаштовується переважно із дерев (туя західна, ялина звичайна, граб звичайний, липа дрібнолиста, в'яз шорсткий) були популярними в епоху бароко. Нині використовують для маскування, огороження території.

Землювання – один із прийомів догляду за газонами, суть якого полягає в покритті поверхні газону тонким шаром родючого ґрунту, перегною, торфу, крупнозернистого піску. Землювання стимулює куціння злаків, покращує вологозабезпечення молодих пагонів, сприяє росту родючості ґрунту. Під час землювання попередньо скошений газон рівномірно покривають сумішшю добре перепрілих органічних добрив (перегній компости, що не містять насіння бур'янів) і крупнозернистого піску (до 30%) шаром 1-3 см. Землювання проводять на партерних газонах 1 раз за 3-4 роки, а спортивних газонів – 2-4 рази протягом вегетації. Норми витрати суміші – 800 г/м². Строки землювання – весна–початок літа (в період куціння злаків) і восени.

Земля садова – землесуміш, яка складається з кількох компонентів, що різняться механічним складом та вмістом поживних речовин, залежно від потреб тих чи інших культурних рослин. Землесуміші різного складу використовуються в парниках та оранжереях для посівів, пікірування, вирощування розсади, однорічних та багаторічних декоративних рослин відкритого ґрунту, а також під час вирощування контейнерних оранжерейних рослин.

Зимовий сад – це спеціально відведене під вирощування екзотичних рослин приміщення, в якому в умовах штучного мікроклімату розміщують

рослини у поєднанні з елементами малої архітектури та води і каменю. Це один з найбільш складних видів озеленення інтер'єрів, що вимагає знання декоративного садівництва, інженерної підготовки і архітектурного мистецтва. Основне призначення зимового саду – продовжити перебування людини серед зелених рослин, особливо взимку.

Зимостійкість – ступінь можливого перенесення рослиною максимальних від'ємних температур.

Зона відпочинку – функціональна зона саду, парку, лісоопруку чи іншого садово-паркового об'єкту, що впорядкована і обладнана для організації масового відпочинку. Зазвичай у цій зоні влаштовують дороги і доріжки з твердим покриттям і розташовують заклади відпочинку, часто її влаштовують на берегах водойм.

Зонування (функціональне) території – виділення в парку ділянок різних за функціональним призначенням, наприклад, спортивна, прогулянкова, тихого відпочинку, масових заходів тощо.

Зоологічні парки – науково-дослідні та культурно-освітні заклади, які ознайомлюють відвідувачів з тваринним світом, популяризують ідеї охорони природи, проводять експериментальні роботи з вивчення біології тварин їх охорони і збереження. Це важливі резервації диких тварин, що забезпечують збереження і розмноження диких тварин. Зоопарки розрізняють за розмірами та типами: від віварію з одним із видом тварин (акваріум, дельфінарії, Тераріум) до сафари парку з різноманітною колекцією тварин. На території парку виділяють експозиційну зону (45-70% загальної площі, паркову (15-35%), обслуговування (до 10%), господарську 0,5-3%, науковий центр (3%), ветеринарну (до 5%). На сьогодні в Україні функціонує 7 крупних зоопарків: Харківський, Миколаївський, Київський, Одеський, Черкаський, Рівненський, Менський (Чернігівська обл.). Крім того нині в Україні є ряд приватних зоопарків.

Зрошення – комплекс технічних агротехнічних і організаційно-господарських заходів з метою створення рослинам оптимальної вологості ґрунту і повітря шляхом нормованої штучної подачі води. Зрошувальна вода покращує водний режим ґрунту, збільшує обводнення рослинних тканин і тургор їх клітин, розчиняє поживні речовини і робить їх доступними для рослин. Зрошення впливає на тепловий режим, регулюючи температуру поверхні ґрунту і приземного шару повітря, дозволяє керувати ростом і розвитком рослин, посилювати ріст тих або інших органів. Розрізняють основні способи зрошення: поверхневе, дощування, крапельне, дрібнодисперсне, внутрішньогрунтове, підземне.

Зрощення – вегетативний процес зростання двох рослин, щеплених одна з одною. Відбувається під час усіх видів щеплень (окулірування, копулірування, аблокація тощо). Застосовується в декоративному розсадництві з метою розмноження і збереження сортів, особливо тих з них, які не утворюють насіння (глід ф. рожева махрова), або ж коли з насіння отримують нестійке потомство.

Ікебана (яп. 生け花, 活け花, いけばな, живі квіти) — традиційне мистецтво аранжування квітів у Японії. Ікебана зародилася в Китаї в VII столітті. Її винайшов священник-буддист. Спочатку вона використовувалася як підношення богам, Будді і створювалася тільки ченцями. У наш час цим займаються в основному жінки, але в давнину цим займалися виключно чоловіки-ченці. Згодом ікебану перейняли японці, і, як це часто бувало, вони переробили її на свій лад, і розвинули це мистецтво. Сьогодні японські й китайські ікебани значно відрізняються одна від одної.

Інвентаризація зелених насаджень – комплекс технічних заходів, що здійснюється з метою отримання достовірних даних щодо кількісних і якісних характеристик зелених насаджень на території населеного пункту, посилення відповідальності за збереження насаджень балансо-користувачами, власниками чи користувачами земельних ділянок, підприємствами, організаціями і установами на території яких розташовані зелені насадження. Інвентаризація сприяє створенню та формуванню високо декоративних і екологічно ефективних та стійких до несприятливих умов навколишнього середовища насаджень. Дані інвентаризації використовують під час розробки програм розвитку зеленого господарства, відновлення, реконструкції та експлуатації об'єктів зеленого господарства та проведення за необхідності профілактичних і лікувальних заходів, організації невиснажливого використання озелених територій, встановлення відповідності кількості зелених насаджень чинним будівельним нормам.

Інгібітори росту рослин – речовини, що гальмують ростові процеси у рослин. Їх поділяють на природні та синтетичні. На інтенсивність росту інгібітори впливають безпосередньо, зумовлюючи стан спокою бруньок, насіння, гальмуючи дихання, енергетичний, нуклеїновий та білковий обмін, підвищуючи чи знижуючи активність фітогормонів.

Індикаторні рослини, рослини-індикатори – види рослин, наявність, відсутність чи ступінь розвитку і зовнішній вигляд яких здатні прями або опосередковано вказувати на певні кількісні і якісні властивості ґрунту та екологічні умови оточуючого середовища (наприклад ступінь забруднення, розташування рівня ґрунтових вод, кислотності і родючості ґрунту тощо).

Інженер зеленого будівництва – спеціаліст з вищою освітою з зеленого будівництва, який проєктує і здійснює будівництво об'єктів озеленення, забезпечує вирощування садового матеріалу деревних і квітникових рослин, здійснює обслуговування садово-паркових об'єктів.

Інженерна підготовка території – сукупність заходів, які включають вертикальне планування, осушення, зрошення, закріплення берегів, водоєм і ярів, захист ґрунтового покриву від ерозії тощо.

Інсоляційний аналіз – дослідження ділянки залежно від освітленості різних її фрагментів в різний час доби.

Інтер'єр – архітектура і декоративне оздоблення, включаючи озеленення, внутрішніх приміщень будинку.

Інтродукція рослин (від латин. *introductio* – вступ, введення) – це цілеспрямована діяльність людини з введення в культуру в певному природно-історичному районі рослин (родів, видів, підвидів, сортів і форм), які раніше тут не зростали, або перенесення їх із місцевої флори в культурні фітоценози. Інтродукція рослин – це процес людської діяльності, необмежений в часі, але обмежений у просторі. Термін застосовується з 2-ої половини 19 ст. Теорія І. р. вперше була обґрунтована в 1855 А. Декан্দолом, а потім розвинена і поглиблена М. І. Вавіловим на основі створеної ним теорії центрів походження культурних рослин.

Інтродукційна оптимізація – завершальний етап процесу інтродукції рослин, головним завданням якого є впровадження у виробництво інтродуцентів та отримання економічного ефекту від використання цих видів. Передбачає розробку та використання методів масового розмноження відібраних та адаптованих до конкретних умов зростання сортів та форм інтродукованих видів, удосконалення агротехніки їх вирощування та використання в різних видах насаджень.

Іонічний (йонічний) архітектурний ордер характеризується своїми більш стрункими пропорціями. Його колона оздоблена канелюрами півкруглого перерізу і спирається на базу складного профілю, утвореного з архітектурних обломів — двох валів і викружки між ними та плінту. Капітель замість ехіна прикрашена двома красивого обрису завитками — волютами. Архітрав поділяється на 3 горизонтальні смуги — фасції, що трохи нависають одна над одною. Фриз іноді прикрашений стрічкою барельєфа. Найкращим зразком є ордери храму Нікі Аптерос (бл. 421 до н. е., арх. Каллікрат) і Пропілеїв (437—432 до н. е., арх. Мнесікл) в Афіньському акрополі та ін.

Італійський сад – тип саду, характерний для епохи Відродження феодальної Італії.

Італійський стиль садово-паркового мистецтва – стиль регулярного саду, що виник в Італії в епоху Відродження. Його характерними рисами є:

а) розміщення на терасованому схилі, у різних його частинах – на вершині, біля підніжжя чи в середній частині – розташовувався будинок, що був планувальною домінантою, на яку була зорієнтована головна композиційна вісь;

б) сад мав яскраво виражену осьову побудову, головна поздовжня вісь проходила поперек терас. Перпендикулярно до неї спрямовані поперечні вісі. Композиційні вузли – будинок, фонтан, партер та архітектурні споруди – розташовувались на цих вісях, на їх перетині або завершенні;

в) основна частина саду була зайнята насадженнями в боскетах, які давали тінь і обрамляли внутрішні перспективи й вузли, акцентували їх декоративні елементи;

г) партери розташовувались на головній осі, залежно від рельєфу, або безпосередньо перед будинком, або біля підніжжя схилу. Партер являв собою плоский сад (розвиток саду-квіста). Він планувався як продовження будинку, оформлявся квітниками, арабесками із стриженого самшиту, прикрашався фонтанами і скульптурою. Часто на партерах влаштовували альтанки, триляжі, перголи. Плоска частина саду часто замикалась напівкруглою стіною із каменю або рослин і звичайно закінчувалась ступінчато оформленим відкосом. Такий прийом одержав назву амфітеатру. Кам'яні стіни оздоблювалися скульптурами і завершувались балюстрадою;

д) типовий елемент – так званий „секретний сад” – ізольована ділянка для тихого відпочинку;

ж) кожний вузол композиційно завершений у загальному цілісному вирішенні. На сьогодні італійський стиль садово-паркового будівництва має згадані вище риси і використовується під час будівництва терасових архітектурних садів.

Історико-архітектурна оцінка території парку-пам'ятки – етап передпроектних досліджень, на якому відбувається ознайомлення з історією створення та формування об'єкта, встановлення існуючих меж та ступінь змін, що відбулися впродовж його існування. Дані історико-архітектурної оцінки є основою для складання оціночної картосхеми, на якій нанесені заповідні і меморіальні зони; зони цінного історичного планування і забудови різних періодів; композиційні райони, композиційні осі та інші елементи; споруди, ділянки та елемент ландшафту, що порушують першооснову архітектурно-планувального вирішення; нові споруди та елементи доржньо-стежкової мережі, що не порушують загального композиційного вирішення парку.

Історико-архітектурне зонування – зонування території пам'яток садово-паркового мистецтва, виявлення елементів історичного планування з метою відтворення первісного образу і розробка заходів з реконструкції об'єкта.

Історичний парк – парк основним змістом діяльності якого є ознайомлення відвідувачів з історичними пам'ятками ландшафтної архітектури, а збережені і відреставровані історичні будівлі використовують для музеїв, виставок.

К

Кабінет в боскеті (фр.) – замкнута зелена споруда з деревних рослин в садово-парковій композиції боскета (Див. *Боскет*), утворена стриженими стінами з липи або граба, характерна для французьких садів і парків, були поширені в Європі у XVII-XVIII ст.; більшість К. були прикрашені басейнами, скульптурами і навіть садово-парковими спорудами.

Календар озеленувальних робіт – план-графік розподілення робіт зі створення насаджень і догляду за ними відповідно до пори року, біологічних особливостей рослин і кліматичних умов місцевості. К. о. р. встановлює початок і кінець садово-паркового будівництва об'єкта озеленення. За допомогою цього документу здійснюється поточне планування садово-паркових робіт та розраховують щоденну потребу в робочій силі, матеріалах, механізмах тощо.

Календар цвітіння – підбір красиво квітучих рослин з метою забезпечення безперервного цвітіння різних видів та сортів на ландшафтній ділянці протягом вегетації, враховуючи їх цвітіння по місяцях залежно від їх фенології, біологічних особливостей і кліматичних умов місцевості. К. ц. складають під час проектування об'єктів озеленення і підбору асортименту порід для створення окремих композицій, цвітіння яких продовжується якомога довше.

Калійні добрива – розчинні у воді мінеральні речовини, що містять калій. Застосовують їх як джерело калійного живлення рослин. Калійні добрива, що випускаються промисловістю за способом виготовлення поділяють на сирі калійні солі (каїніт, сильвініт) та концентровані калійні добрива (хлористий калій (60% K_2O), калійна сіль 30-40%, калій сірчаноокислий, каліймагnezія). Калій у цих добривах перебуває в легкодоступних дл рослин формах.

Калюс (лат.) – новоутворення (наріст) на поверхні рослин (живців), забезпечує утворення і диференціацію тканин (коренів).

Кам'яниста гірка – зазвичай невеликий декоративний елемент на території об'єкта озеленення, влаштований із природного каміння та спеціально підібраних рослин, який імітує гірський ландшафт. К. г. може бути влаштована в палісадниках, прибудинкових смугах (Див. *Рокарій*).

Кам'янисті квіткові куточки – композиції з каменів, квітів, струмків. Влаштовують на добре освітлених місцях на осонні.

Камбій (лат.) – вторинна твірна тканина, яка залягає між лубом і деревиною у дводольних і хвойних видів деревних рослин, обумовлює приріст у товщину.

Канал парковий – водний елемент парку лінійного типу, що використовувався для постачання води до фонтанів чи каскадів та для сполучення

ставків та інших водойм. Доповнені видовими майданчиками, спусками до води, містками, декоративними елементами канали канали відіграють важливу роль для формування садово-паркових композицій та художніх якостей паркового ландшафту. Були поширеними в Італії в епоху Відродження, а також у Франції під час розквіту будівництва садів бароко і класицизму.

Капітальний ремонт – це комплекс робіт на об'єктах зеленого будівництва, спрямований на відновлення їхніх експлуатаційних характеристик, підвищення якості озеленення та благоустрою шляхом заміни окремих елементів на більш сучасні конструкції та матеріали, а також садіння нових більш декоративних дерев та кущів. Передбачає такі види робіт: видалення дерев, та чагарників; омолодження старих дерев та кущів; садіння нових дерев та кущів, у тому числі з грудкою землі та заміною рослинного ґрунту в садивних ямах повністю або частково; відновлення газонів, у тому числі з додаванням рослинного ґрунту; заміну і відновлення квітників, розаріїв. Виконуються роботи пов'язані з відновленням родючості ґрунту, влаштуванням нового або відновленням пошкодженого водопроводу, влаштуванням і ремонтом дорожнього покриття паркових доріг, алей, майданчиків, пішохідних і велосипедних доріжок. Відновлюють або замінюють застарілі малі архітектурні форми, відбудовують або ремонтують фундаменти пам'ятників, декоративних скульптур, а також фонтани, декоративні басейни, світильники тощо. Проводиться заміна чи ремонт підірних стінок, східців, інженерних мереж, відновлення огорож, закріплення схилів; очищення русел річок, водойм від завалів, розчищення і поглиблення ставків і каналів. Виконуються інші роботи передбачені проектною документацією.

Карта технологічна – плановий розрахунок, в якому чітко і послідовно визначено порядок, обсяг і строки проведення робіт, які потрібно виконати, щоб отримати завершений результат – створення конкретного елемента садово-паркового будівництва (вирощування садивного матеріалу, посадки дерев, кущів, живоплотів, квітників, газонів) або догляд за ними.

Картуш – орнамент у садовому партері XVII–XVIII ст., що за формою нагадує напіврозгорнутий згорток із завитками. В центрі картуша розміщується емблема власника саду.

Каскад – природний водоспад, що падає вниз по уступах або штучний водоспад – багатоступінчаста споруда з каменю чи бетону, яка слугує для спадання вниз струменів води; один із елементів паркової композиції, особливо в саду і парків на терасах.

Квінкунс – спосіб садіння дерев зсунутими рядами в шахматному порядку, із підстриженими на одній лінії кронами.

Квітка – репродуктивний орган квіткової рослини, являє собою видозмінений укорочений пагін, на якому знаходяться органи генеративного розмноження (тичинки, маточки). Останні можуть бути видозмінені в пелюстки

(калина бульденеж, мак махровий, глід махровий). Отримання високоякісних квітів є головним завданням квітниківів.

Квіткарки – спеціальні посудини виготовлені з різних матеріалів (дерево, кераміка, залізобетон), що використовуються для висаджування квітів, виставляються на вулицях, в інтер'єрах будинків, часто в місцях з обмеженою площею.

Квіткове оформлення – оформлення зовнішнього простору перед будинками і спорудами, уздовж пішохідних трас руху, а також окремих ділянок або експозицій в садах і парках засобами компоновання рослин, що організовані в певну планувальну композицію.

Квітковий газон – (Див. Мавританський газон).

Квіткові контейнери – (Див. Контейнери).

Квіткові луки – обширні природні квітучі газонні луки, оточені деревами і кущами, служать місцем для відпочинку, ігор, організації фізкультурних змагань. У середні віки на них влаштовували лицарські турніри.

Квіткові масиви – крупномасштабні квіткові композиції площею 80-150 м² і до 1000 м² на узліссях гаїв, біля груп дерев, створювані зазвичай із багаторічників. Найкращими є масиви, які виконані в одному тоні (вогняно-червоні, білі, золотисто-жовті) або контрастні поєднання 2-3 тонів. Широко практикуються К.м. у партерній частині парку, перед громадськими спорудами та в ін. місцях.

Квіткові угруповання – ефектний вид квіткового оформлення, що складається із комплексу ділянок різного розміру (діаметру): кругів, квадратів, неправильних геометричних фігур, заповнених насадженнями квітів (багаторічниками, дво- і однорічниками різних сортів, зазвичай одного виду).

Квітково-килимове оформлення – те ж, що і *Квіткове оформлення*, але за допомогою зазвичай низькорослих килимових рослин (очітки, флокс дернистий, чебрець карликовий тощо).

Квітникарство – наука, яка займається селекцією цінних у декоративному відношенні сортів, розробкою прийомів технології і агротехніки розмноження і вирощування трав'янистих квіткових і декоративно-листяних рослин в умовах закритого і відкритого ґрунту на основі використання біологічних особливостей росту і розвитку; галузь рослинництва, що займається вирощуванням квіткових рослин: для зрізування букетів, створення оранжерей і зелених насаджень відкритого ґрунту, а також для прикрашання інтер'єрів житлових і виробничих приміщень. Квітникарство – один з напрямів декоративного садівництва.

Квітникарство промислове – галузь народного господарства, що займається вирощуванням та вигонкою квіткових культур у промислових масштабах в умовах закритого і відкритого ґрунту, а також інтродукцію культурних рослин, призначених для інтер'єрів будинків.

Квітники – частина земельної ділянки, що має правильну геометричну або довільну форму (серед газонів або окрема), на якій вирощують одно-річні, дворічні чи багаторічні квіти в різноманітних композиціях, квітково-декоративні елементи оформлення парку, саду, скверу, вулиці, території заводу тощо. Під квітники відводять 3-5% озелененої території. Квітники слугують для відпочинку й прикраси і залежно від конфігурації ділянки, можуть бути різної форми – квадратні, овальні, округлі, прямокутні і т. п. Квітник включає певні елементи: квіткові насадження різної форми, доріжки, газон. Класичним вважається співвідношення цих елементів 3:5:8. Під час створення квітників використовують різні форми квіткових насаджень: клумби, рабатки, групи, бордюри, міксбордери і одиночні висаджування, а також квіткові гірлянди, вази.

Квітучі (мавританські) **газони** – тип травянистого покриття, яке влаштовують на галявинах, та луках великих парків та лісопарків, в насадженнях житлових районів. Вони бувають однорічними (з волошок, алісуму, іберіс, тагетісу) та багаторічними – із конюшини білої, ромашки, дзвоників, деревію, часто вводять дрібні цибулинні рослини: мускарі, тюльпани, нарциси, крокуси. Злакові трави у травосуміші складають 40-50%.

Квітучі рослини – дикорослі або культивовані рослини з великими красивими яскраво зафарбованими або духмяними квітками, вирощують з метою отримання квітів чи суцвіть на зріз або оформлення квіткових експозицій.

Кімнатні рослини – рослини здатні рости і розвиватися протягом тривалого часу в умовах приміщення за кімнатної температури, зниженої вологості повітря та слабкого освітлення. Вирішальним фактором у вирощуванні кімнатних рослин є рівень освітлення приміщення, особливо в зимовий час. За нестачі світла, навіть за наявності всіх інших сприятливих умов, рослина слабне і гине. Для окремих тропічних рослин слід підтримувати оптимальний рівень зволоження, систематично обприскуючи їх.

Кіоски – невеликі паркові споруди, призначені для надання відвідувачам торгових та побутових послуг: реалізація продовольчих товарів, сувенірів, періодичних видань, літератури, а також виконання дрібного ремонту.

Кладовище (колумбарій) – один із елементів насаджень спеціального призначення. Це своєрідний парк пам'яті, який являє собою відокремлену територію, що володіє сприятливими для поховання природними умовами, транспортними зв'язками. Кладовище – переважно загальноміська територія, і до її благоустрою, архітектури, ландшафту естетики пред'являють такі ж вимоги як і до інших елементів міста. Ділянка під кладовище відводять поза житловою територією не менше 300 м від житла і громадських споруд. Відстань від кладовища до місць водозабору, розташованих нижче по рельєфу має складати не менше 500 м. Розміри кладовищ визначаються

з розрахунку 4-5 м² на одне звичайне поховання і 8 м² на почесне поховання. Із врахуванням оточуючих насаджень, внутрішніх доріг та майданчиків розрахункову площу на одне поховання приймають 9-10 м². Власне місця поховань займають 65% площі кладовища.

Класицизм (лат.) - художній стиль в садово-парковому мистецтві, що виник у Франції в XVII ст. і згодом поширився а Європі. Розвинувся з бароко, базувався на ідеалізації античного мистецтва. Це стиль придворної аристократії та її культури в період утвердження абсолютизму. Своїй появі завдячує садівнику Андре Ленотру, який створив неперевершені палацово-паркові комплекси – Во-ле-Віконт та Версаль. За класицизму регулярне паркобудівництво досягло найбільшого розквіту. В Росії і Україні в парках регулярне і пейзажне планування поєднувалося.

Клумби – квітники правильної геометричної форми у вигляді кола, квадрата, прямокутника, овалу, трикутника тощо. Влаштувалися у найбільш парадних місцях парку: перед будівлями, біля скульптур, на майданчиках тощо. Їх відносять до регулярних композицій.

Колір – це суб'єктивна характеристика світла, яка відображає здатність людського зору розрізнати частоту електромагнітних коливань в області видимого світла. Сприйнятий колір (випромінювання від об'єкта) залежить від спектру та від психофізичного стану людини. Кольори поділяють на ахроматичні (чорний, білий, і всі відтінки сірого) та хроматичні (кольори спектру: червоний, оранжевий, жовтий, фіолетовий, пурпуровий, синій, зелений).

Колона – елемент архітектурного ордеру, яка (крім доричної) має базу й завершується капітеллю.

Колоната — ряд або ряди колон, об'єднаних горизонтальним перекриттям. У зовнішній композиції споруди колоната застосовується у вигляді портика або галереї. Колонати поєднують відокремлені об'єми (наприклад, вілли Палладіо) та візуально зв'язують периптер із простором двору (перистиль) або майдану (Казанський собор у Санкт-Петербурзі). Колонати також можуть являти собою самостійні споруди. Криті колонати називають стоа.

Колорит (італ. *colorito*, від лат. *color* – фарба, колір) – загальний характер забарвлення і поєднання кольорів і відтінків рослин в композиції та їх естетична оцінка. Відрізняють теплий колорит, коли переважають теплі тони (червоне, жовте, оранжеве забарвлення) і холодний колорит, за переважання холодних тонів (блакитне, синє, фіолетове забарвлення). Зовнішній вираз колориту – мальовничість і барвистість колоритних поєднань.

Компартимент – окрема садово-паркова композиція в садах і парках XVII-XVIII ст., із частин якої створювався весь ансамбль: наприклад, компартимент партерний, що складається з ідентичних квіткових килимів, які симетрично розміщені навколо скульптури або басейну.

Комплексна зелена зона – сукупність міських і приміських насаджень, межі якої наносяться на картографічні матеріали органами архітектури (на генеральні плани, схеми та проекти районного планування), лісогосподарськими органами (на плани лісонасаджень), місцевих органів самоврядування.

Композиція (від лат. *compositio* – складання, влаштування) – найважливіший, організуючий компонент художньої форми, який надає садово-парковому об'єкту єдності і цілісності, підпорядковуючи його окремі елементи частковому і цілому. В ландшафтному мистецтві під композицією розуміють розташування композиційних елементів в певному поєднанні, яке забезпечує гармонійну єдність організованого простору. До просторових рішень належить форма, величина, маса, фактура, розташування у просторі, колір і освітленість. Виділяють фронтальну, об'ємну, глибинно-просторову композиції.

Композиційне зонування території об'єкта – зонування за ознаками планувальної та архітектурно-художньої організації території парку.

Композиційний вузол – ділянка чи частина об'єкта, яка об'єднує в єдине ціле декілька вузлів або частин, що складають єдину композицію, наприклад водойма, що об'єднує кілька видових точок, галявина – об'єднує види в єдиний пейзаж.

Компоненти ландшафту – це його складові частини; до них відносяться рельєф, ґрунт, рослинний і тваринний світ, гідрологічні об'єкти, клімат. Переважання того чи іншого компонента суттєво впливає на зовнішній вигляд самого ландшафту.

Компостування – біологічний процес в результаті якого відбувається розкладання органічної речовини (рослинних решток, побутових відходів тощо), відбувається накопичення мінералізованих поживних речовин, а елементи мінерального живлення стають доступними для рослин.

Комунікаційно-стрічкові ландшафти – специфічна форма антропогенного ландшафту, що виникає в результаті будівництва, благоустрою і озеленення залізниць та шосейних доріг. Нині до цього типу ландшафтів висуваються вимоги рекреаційного характеру; підсилення мальовничості шляхом здійснення ландшафтної реконструкції монотонних рядових насаджень, відкриття мальовничих перспектив сусідніх сільськогосподарських або гігроморфних ландшафтів та маскування девастованих ділянок. Обов'язковою вимогою є зв'язок дороги з регіональним ландшафтом.

Конкурс – форма розміщення замовлення на проектування садово-паркового об'єкту на підставі висновків архітектурного конкурсу з метою вибору оптимального проектного рішення і проектувальника.

Консервація – комплекс заходів спрямованих на збереження садово-паркового об'єкта без змін у тому стані, в якому він знаходився на момент

обстеження. Термін «консервація» означає збереження і підтримання композицій садово-паркового об'єкту без внесення будь яких змін в планування і об'ємно-просторове вирішення, але при цьому в ньому буде продовжуватися ріст дерев і чагарників, що призведе до певних змін. Консервація особливо актуальна для історичних парків та інших пам'яток содово-паркового мистецтва.

Консервація ландшафтів – вилучення ландшафтів із господарського та інших видів користування з метою їх збереження в первісному, незміненому чи мало зміненому вигляді. Здійснюється завдяки розповсюдженню на ландшафти заповідного режиму.

Контраст — таке поєднання елементів, за якого відмінності за певною ознакою доведені до протиставлення. Ця ознака має легко визначатися і бути зрозумілою – наприклад, форма або ажурність крони, фактура поверхні, колір, ступінь замкнутості простору, характер освітленості ділянки. Із величезного різноманіття контрастів виділяють дві основні різновидності – одномоментний і послідовний контраст. Одномоментний – коли вся композиція охоплюється одним поглядом: це ажурна бесідка на фоні щільного масиву, клумба з контрастними за кольором квітами. Послідовний контраст сприймається під час руху як сума вражень, постійно змінюється: відкритий простір сонячної галявини змінюється контрастним за освітленням і вологістю тинистим куточком, замкнутий внутрішній двір будинку – відкритим майданчиком перед входом в будинок. Контрастну за кольором композицію отримують, підбираючи та розташовуючи поряд два взаємодоповнюючі кольори: червоний із зеленим, синій з оранжевим, жовтий із фіолетовим. За умови повторення елементів в межах однієї композиції ефект протиставлення підсилюється. Для триколірової контрастної композиції вибирають відтінки кольорів, що утворюють в кольоровому крузі вершини рівностороннього трикутника, наприклад відтінки червоного, жовтого і синього. Найкращий контраст досягається поєднанням сильно- і слабонасичених кольорів. Контрастні поєднання збуджують увагу, їх добре видно на віддалі. Їх застосовують під час оформлення партерів, входів у сад, вхідної зони і палісадників. Для парадних килимових квітників, партерів, клумб і рабатов використовують рослини, квіти чи суцвіття яких перекривають листки, тому під час розглядання з великої віддалі видно плями чистого спектрального кольору. Найбільш вирашним в цьому випадку контрастні за кольором поєднання. Кольори, що знаходяться поряд в кольоровому крузі, в килимових квітниках поєднувати небажано (синій із фіолетовим, червоний з оранжевим, жовтий з оранжевим).

Контролер – складова частина автоматичної системи зрошення, її мозок, що керує системою, послідовно відкриваючи електромагнітні клапани на час, необхідний для поливу газону, квітника або іншої рослинної композиції.

Контураж – освітлення об’єкта, за якого він знаходиться між джерелом світла і спостерігачем, що підсилює забарвлення листя і квітів, підкреслює силует дерева або групи рослин.

Коринфський (коринтський) архітектурний ордер відрізняється від іонічного своїми пропорціями та складнішою формою бази й особливо капітелі, що схожа на букет стилізованих листків аканта й має чотири невеличкі волоти, що підтримують тоненький абак. Найкращими прикладами його є ордери пам’ятника Лісікрата (335—334 до н. е.) та храму Зевса Олімпійського (2 століття до н. е., арх. Коссутій) в Афінах тощо.

Користувачі земельних ділянок – фізичні чи юридичні особи, які взяли земельну ділянку в довгострокову оренду або користування.

Коткування – агротехнічний прийом, який застосовують під час створення газонів, закладанні клумб із однорічників. Полягаю в рівномірному ущільненні ґрунту котком вагою 100-250 кг з метою отримання рівної поверхні і дружних сходів та для запобігання просідання ґрунту під час ходіння по поверхні газону. Коткування проводять двічі – до посіву насіння та після його загортання у взаємоперпендикулярних напрямках.

Кошторис – основний фінансовий документ, що визначає (відображає) планові або фактичні витрати на створення садово-паркового об’єкта чи його частини або його утримання. Кошториси витрат складають за формами розробленими Міністерством фінансів України для окремих типів озеленення. За призначенням кошториси поділяють на локальні, загальні, зведені та кошториси на централізовані заходи.

Краса – ступінь оцінки позитивних якостей твору мистецтва, що характеризується численними ознаками: спів розмірністю, пропорційністю, гармонією частин, колоритом, яскравістю, новизною, доцільністю, цілісністю, відповідністю між формою і змістом.

Крупноміри – садивний матеріал дерев висотою від 5 до 10 м, як правило, з грудкою землі, використовується для вуличного озеленення та створення ексклюзивних садово-паркових об’єктів.

Ксерофіти (від грец. *xēros* – «сухий» і *phytón* – «рослина») – рослини сухих середовищ, здатні переносити тривалу посуху. Ксерофіти складають типову флору пустель і напівпустель, звичайні на морському узбережжі і в піщаних дюнах. Такі рослини різним чином адаптовані до посушливих умов, в яких вони ростуть. Деякі переживають екстремальні періоди у вигляді насіння і спор, які після випадання дощу можуть проростати; нові рослини іноді за чотири тижні встигають вирости, зацвісти і дати насіння, що перебуває в стані спокою до наступного дощового періоду. Також існують рослини, що характеризуються ксероморфізмом – різноманітними фізіологічними і анатомічними пристосуваннями, які дозволяють їм рости під час сильної засухи (наприклад, пирій і пісколюб володіють розгалуженою

системою кореневищ і додаткового коріння, що дозволяє здобувати воду з водоносного шару нижче за пісок). Ксерофіти, що ростуть в пустелях, володіють пристосуваннями до зменшення втрати води і для її накопичення (наприклад, м'ясисте соковите листя каланхое та товсті стебла кактусів).

Ксисм – розбитий перед будинком невеликий плоский сад з чіткою осью побудовою, поділений на прямокутники, з переважанням газонів і бордюрів. Вперше з'явився в Древньому Римі.

Куліса – щільна група дерев або кущів, яка обмежує вид на відкритий простір.

Кулясті рослини – рослини, які утворюють густу сильно гіллясту, особливо по периферії, крону, що формується у вигляді кулі. Кулясту форму крони мають багато карликових рослин, що утворюють життєву форму рослин подушок (види астрагалів, колючий еспарцет, гіпсолубка арецієподібна) і кулясті рослини, отримані завдяки щепленню в штабл дерев кулястих форм (робінія псевдоакація 'Umbaculifera', клен гостролистий 'Globosa', катальпа бігонієподібна 'Nana').

Кульмінація – місце найвищого підйому в розвитку композиції. В садово-парковому місцевості означає зорове враження, що отримує людина під час просування вздовж головної композиційної осі в найбільш вражаючій видовій точці.

Культивація – рихлення верхнього шару ґрунту без обороту пласта спеціальними знаряддями – культиваторами. Застосовують для розпушування ґрунту, боротьби з бур'янами під час підготовки основи під газон чи для посадки рослин (посіву насіння) в розсадниках і квіткових господарствах. В результаті культивачії поліпшується водний і повітряний режим ґрунту, посилюється діяльність корисної мікрофлори та інших ґрунтових організмів.

Культурний ландшафт – свідомо змінений господарською діяльністю людини для задоволення власних потреб, який постійно підтримується в потрібному для неї стані, здатний одночасно продовжувати виконання функцій відновлення здорового середовища.

Культурфітоценози – штучні рослинні угруповання (одно видові чи багатовидові); польові та городні культури, лісопарки, сади, виноградники, ягідники, садово-паркові групи і масиви, газони, квітники тощо. Термін запропонував у 1936 році Ю.П. Бялкович. Характер біоценозу визначається життєвою формою культивованої рослини. Тривале існування культур фітоценозу без підтримки людини неможливе. Розрізняють такі типи культур фітоценозів: агроценози, акваценози, вітоценози, пратоценози, помологоценози, сільваценози, стритоценози, фрутоценози, флороценози.

Курватура (лат.) – ледь помітна криволінійність, яку надають прямолінійним формам для досягнення більшої виразності композиції і надання їй природного вигляду.

Курган – 1) штучна гора, насипана з метою створення видового майданчика або композиційної домінанти, на вершині зазвичай встановлювали альтанку; поширені в ренесансних, барокових та пейзажних садах XVII-XIX ст.; 2) насипні могили у древніх народів, споруджені у степу над похованнями.

Курдонер – (фр. *cour d'honneur* – почесний двір) – передня ділянка двору перед парадним фасадом історичної, суспільно значущої будівлі. Почесний двір в історичних спорудах зазвичай утворюють палац і його бічні флігелі. Курдонер може бути відкритим з одного боку або відокремленим від вулиці чи площі брамою, наскрізними ґратами, іноді колонадою.

Курорт – місцевість, що має природні лікувальні властивості, мінеральні джерела, поклади лікувальних грязей, сприятливі для лікування і профілактики хвороб природно-кліматичні умови.

Курортні парки – садово-паркові об'єкти, призначені для організації лікування і рекреаційної діяльності тимчасово і постійно проживаючого на курорті населення; У загальнокурортних парках розміщують лікувальні установи, курортні корпуси, спортивні споруди, пляжі тощо.

Куртина (фр. *courtine-zavica*) – в регулярному парку відкрита ділянка газону, облямована стриженими чагарниками і деревами. В пейзажному парку досить велика група з вільним розташуванням дерев або кущів; у масиві – однорідна група дерев чи кущів серед мішаного насадження. Куртини як правило однопородні групи, які часто є елементом переходу від масиву чи гаю до відкритого простору. Вони можуть бути того ж складу, що і масив чигай, а можуть утворювати контрастну групу з іншої породи. 2) окрема ділянка ботанічного саду, дендрарію, лісопарку, що складається із дерев чи кущів одного виду.

Л

Лабіринт – частина саду, яка в епоху Відродження і Бароко виконувала прогулянково-пізнавальну функцію, у ній розміщували скульптури з байок Езопа, численні фонтани, які були покликані, як і все в садах бароко, дивувати відвідувачів. Л. в парках створювали з високих живоplotів, використовуючи граб, липу, бук, лавр. отримали поширення в російських парках XVIII-XIX ст.

Лампи досвічування – дугові, ртутні, люмінесцентні лампи високого тиску типу ДРЛ із потужністю 250 Вт, а також ДРЛФ и ЛФ-2-40. Використовують в умовах закритого ґрунту (оранжереях) під час вигонки квітів у зимовий період як додаткове джерела світла. В останні роки все більше використовують енергоефективні діодні лампи.

Ландшафт – природний територіальний комплекс, ділянка земної поверхні, обмежена природними рубежами, у межах якої природні компоненти (рельєф, ґрунт, рослинність, водойми, клімат, тваринний світ), а також штучні або антропогенні (забудова, дороги, сільгоспугіддя тощо), перебувають у взаємодії і пристосовані один до одного. Європейська ландшафтна конвенція дає таке визначення: «ландшафт означає територію, як її сприймають люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та/або людських факторів».

Ландшафт деградований, акультурний – ландшафт зіпсований господарською діяльністю людини (відвали, кар'єри, звалища сміття, яри).

Ландшафт культурний – географічний ландшафт, змінений цілеспрямованою раціональною діяльністю людини. Виникає на місці первісного природного або зміненого ландшафту географічного, в якому під впливом виробничої діяльності сталися докорінні зміни морфологічної структури, зовнішнього вигляду, характеру зв'язків між компонентами, геохімічних та геофізичних процесів, стоку, ґрунтового зволоження, з'явилися нові високопродуктивні фітоценози тощо. Все разом узятє зумовило формування нової системи взаємозв'язків, відмінної від попередньої (вихідної). Важливою рисою Л. к. є те, що напрям господарської діяльності узгоджується з природними властивостями, ця діяльність спрямована на зменшення негативного впливу несприятливих для господарства і життєдіяльності людини фізико-географічних (природних) процесів (ерозії, селів, зсувів, заболочування, засолення, посух та ін.) і максимальне відтворення природних ресурсів. У Л. к. регулюється стік, водно-тепловий режим, геохімічний баланс (внесення добрив, відведення засолених вод), раціональне природокористування передбачає охорону ландшафту від руйнування і зберігає його в оптимізованому стані. Л. к. формуються в процесі тривалого впливу певного виду господарської діяльності: землеробства (богарного, зрошуваного, осушуваного, польдерного), пасовищного скотарства, лісового, водного та рекреаційного г-ва господар-

ства (див. *Рекреаційна територія*), будівництва (міського, шляхового, гідротехнічного), меліорації, рекультивації земель тощо. Тому до культурних відносять агроландшафти, оазисні, меліоровані, лісогосподарські, урбанізовані, архітектурні ландшафти, лісопарки, дендропарки та ін. Необхідною умовою нормального функціонування, збереження і збагачення Л. к. є постійний догляд за ним, раціональне впорядкування його з регульованим і нормованим природокористуванням.

Ландшафт міський – ландшафт, що поєднує природні фактори з міською забудовою.

Ландшафтна архітектура – вид мистецтва, який передбачає вирішення завдань теорії і практики формування ландшафту, теорії міста і приміської зони з метою створення сприятливого середовища для життєдіяльності і відпочинку населення.

Ландшафтна деградація насаджень – процес зміни одного типу садово-паркового ландшафту іншим в результаті природного розвитку рослинності в результаті припинення регулярного догляду за насадженнями. Наприклад заростання самосівом галявин, перекриття віст тощо. Сформовані у парку різні типи садово-паркового ландшафту (регулярний, парковий, садовий, лучний) поступово зникають перетворюючись у лісовий тип.

Ландшафтна композиція – прийом проектування об'єктів озеленення, який передбачає вільне мальовниче розміщення елементів у ландшафті.

Ландшафтна оцінка території – метод передпроектних досліджень, який проводять, враховуючи основні компоненти ландшафту: клімат, рельєф, ґрунти, рослинність, геологічні умови, освітленість, естетичні особливості ландшафту.

Ландшафтна реконструкція – архітектурно-планувальні та господарські заходи, спрямовані на розкриття і підвищення естетичної цінності ландшафту і пристосування місцевості для масового відпочинку населення. Засобами ландшафтної реконструкції зелених насаджень в лісопаркових ландшафтах є ландшафтні рубки ландшафтні посадки.

Ландшафтна таксація – передпроектний етап створення садово-паркового об'єкта, який передбачає оцінку рівня художніх якостей ландшафту та цінності деревних рослин на території, що підлягає озелененню. Основне завдання ландшафтної таксації полягає у виявленні в природі і нанесенні на план спеціальних ландшафтних виділів рослинності з однорідною архітектурно-художньою і біологічною характеристикою. Одиницею обліку може бути будь яка ділянка насаджень, яка має певну художню цінність та потенційні можливості для використання з метою відпочинку.

Ландшафтне зонування – оцінка території і окремих її елементів методом ландшафтного аналізу з метою виділення функціональних зон, враховуючи її екологічні та біологічні особливості.

Ландшафтне мистецтво – об’ємно-просторова організація території, об’єднання природних, будівельних і архітектурних компонентів у цілісну композицію, що несе певний художній образ. Подібно до образотворчого мистецтва ландшафтне мистецтво належить до просторових видів мистецтва. Формування комфортного і естетично повноцінного середовища здійснюється за допомогою природних матеріалів (рельєф, вода, рослинність тощо) і архітектурних споруд, при цьому передбачається збереження існуючих і створення штучних пейзажів, проектування систем озеленення і рекреаційних зон. На відміну від садово-паркового мистецтва сфера ландшафтного мистецтва значно ширша, вона полягає в організації багатьох компонентів просторового середовища життєдіяльності людини.

Ландшафтне проектування – метод ландшафтно-архітектури, який передбачає розробку проектів із перетворення і формування відкритого простору середовища та виготовлення проектної документації.

Ландшафтний аналіз території – один із передпроектних етапів обстеження об’єкта, який передбачає оцінку території за функціональними, естетичними та економічними ознаками: оцінюється рельєф, насадження, експозиція схилів, виявляються ерозійно небезпечні та безстічні місця, потенційні можливості збагачення пейзажу, побудови пейзажних картин, організації маршрутів руху відвідувачів, можливості підвищення ступеня комфортності середовища.

Ландшафтний виділ – ділянка території, виявлена в ході ландшафтно-таксації, яка характеризується певним візуальним виглядом, що зумовлений однорідним рельєфом, типом рослинності, видовим складом деревних і трав’янистих рослин, класом віку та бонітетом насаджень, їх зімкненістю, ярусністю.

Ландшафтний або пейзажний стиль – зародився в Англії в XVIII ст. На той час англійські дослідники природи і натуралісти привнесли нові віяння культури зі Сходу, що знайшло відображення в літературі і живописі Англії, відбувся культурний скачок, який призвів до формування нових поглядів на ландшафтне проектування. Англійський пейзажний стиль – це не плід запозичених зі Сходу ідей, а самобутнє явище англійської культури, яке втілило в собі уявлення про природну красоту світу. Цей стиль передбачає вільне, природне розташування елементів ландшафту, а прямолінійність, правильність форм і симетричність повністю виключаються. Основними ознаками англійського пейзажного стилю є відсутність штучних пейзажів та натяків про його рукотворне походження. Часто використовується «хаотичне» і водночас ретельно продумане розташування деталей і елементів. Обов’язковою рисою цього стилю є горбистий рельєф місцевості з ярами і природними підвищеннями, водоймами неправильної форми. Якщо композиції регулярного стилю сприймаються статично, з певних спеціально передбачених оглядових

точок, то за ландшафтного стилю композиції створюються таким чином, щоб під час руху по доріжках та стежках в поле зору постійно потрапляли приховані ще секунду назад композиції. За кожним вигином доріжки відвідувача садово-паркового об'єкта чекають нові враження та неочікувані знахідки в мистецтві створення ландшафту. Гармонійність під час поєднання елементів є головним мірилом закінченості пейзажу. Доріжки, які розташовані на ділянці, повинні мати звивисту структуру, але повороти мають бути природними, плавними, нерізкими, а поверхневе покриття доріжок обов'язково природного походження, або таким, що імітує його. Плавний та звивистий характер ліній присутній в усіх елементах ландшафту: плачуча форма дерев, природне обвітрена каміння тощо. Важливу роль в ландшафтних композиціях пейзажного стилю відіграють водні об'єкти: ставки, струмки, невеликі водоспади і каскади, головне щоб вони, як і інші елементи, виглядали максимально природно. Під час вибору рослин для садіння бажано використовувати види, які є природними для певної кліматичної зони. Проте це не заперечує використання інтродукованих видів та форм рослин, які надають ландшафту екзотичності та вишуканості. Найбільш відомими парками ландшафтного стилю в Україні є «Софіївка», «Олександрія», «Тростянець», «Веселі Боковеньки» та інші.

Ландшафтний архітектор – дипломований фахівець в галузі ландшафтної архітектури, який володіє знаннями та навиками проектування ландшафтного простору.

Ландшафтний дизайн — мистецтво і практичні дії з озеленення, благоустрою, організації садово-паркових насаджень, газонів, гірок, застосування малих архітектурних форм в зеленому будівництві. Головне завдання ландшафтного дизайну – створення гармонії, краси в поєднанні зі зручностями, використання інфраструктури будівель, стирання конфліктності між урбанізованими формами і природою. Ландшафтний дизайн може бути окремим випадком більш загального поняття – ландшафтного проектування.

Ландшафтний парк – територія, яка являє собою ландшафтний комплекс, з вільним розташуванням елементів планування, і є близькою до природної.

Ландшафті рубки, рубки формування ландшафтів – комплексна система рубок окремих дерев і кущів чи їх сукупності в рекреаційних лісах та в парках, що проводиться поетапно і послідовно з метою підтримання існуючих чи формування нових садово-паркових композицій. Розрізняють рубки, що регулюють склад, декоративність і просторове розміщення дерев.

Ландарій (лат.) – місце в саду чи парку, де зосереджені натуральні камені, часто з написами, фрагменти скульптур, елементи архітектури, що мають культурну чи історичну цінність.

Листова мозаїка – розташування листя на рослинах, яке зумовлює утворення світлотіньових ефектів, які надають живописності і своєрідності зовнішньому вигляду рослин.

Ліани – різноманітні виткі рослини, дерев'янисті та трав'янисті, багаторічні і однорічні, що чіпляються за опору. За здатністю чіплятися за опору поділяють на три групи: 1) ті, що прикріплюються до опор (шорстких стін, триляжі) за допомогою повітряних коренів чи присосків (плющ, камписис укорінливий, виноград тризагострений); 2) ті, що чіпляються за опору спеціальними вусиками, черешками листків (виноград); ті, що обвиваються навколо опори піднімаючись вгору (лимонник китайський).

Лікарські рослини – рослини, що використовуються в медицині і ветеринарії як лікувальні або профілактично-оздоровчі засоби. Їхні властивості зумовлені наявністю комплексу біологічно активних (алкалоїдів, сапонінів, глікозидів, фітонцидів, вітамінів тощо) і баластних (неактивних) речовин. Лікарські рослини використовують в натуральному та переробленому вигляді в народній медицині як ефективний природний, біологічно активний дієвий засіб для лікування різних захворювань, а також підвищення стійкості організму до них. Лікарською сировиною є різні органи та частини рослин: корені, кореневища, цибулини, бульби, бруньки, листя, трава (стебла з листям), квіти, суцвіття, плоди, насіння, кора тощо.

Лінійна перспектива – система зображень, пов'язана із зоровим зменшення величини і зміною форм предметів в міру збільшення відстані до спостерігача, прикладом є звуження залізничних колій ближче до лінії горизонту.

Ліси зеленої зони міста – заміські лісові території, що виконують захисні та санітарно-гігієнічні функції та використовуються для відпочинку населення.

Лісопарк (буферний парк) – лісовий масив з елементами паркового благоустрою для масового відпочинку населення. На території лісопарку можуть бути водойми. В зоні лісопарку передбачаються місця зі спортивними майданчиками, пляжами, водними станціями, туристичними базами тощо; для культурних заходів – з музеєм, кінотеатром тощо. Лісопарки значно поліпшують мікроклімат міста і захищають його від несприятливих вітрів. До найбільших лісопарків України належать Комсомольський лісопарк у Харкові (було 2385 га, з 2010 р. – менше 1900 га), Голосіївський у Києві (1463 га), Синявський у Київській області (понад 50 га), Гоцанський у Ровенській області (25 га), Згурівський у Київській області (215 га), П'ятничанський у Вінницькій області (понад 120 га).

Лісопаркове господарство – окрема галузь лісогосподарського виробництва, основним завданням якої є створення і збереження мальовничих, стійких та здорових насаджень, покращення стану водойм, підтримання в належ-

ному стані дорожньо-стежкової мережі, декоративних насаджень, споруд та об'єктів благоустрою. Для здійснення цих завдань проводяться лісогосподарські, меліоративні, садово-паркові, архітектурно-планувальні, дорожньо-будівельні та інші заходи.

Літній будиночок – споруда легкої відкритої конструкції з дерева, картону тощо, призначена для тимчасового відпочинку в літній час, яка виступає елементом садово-паркової композиції.

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. В садово-парковому будівництві ліцензуванню підлягає розробка проектів будівництва та реконструкції садово-паркових об'єктів.

Лугопарк – відкритий лучний простір з насадженнями дерев, кущів і водоймами, організована в систему садово-паркових композицій, що покращує рекреаційні якості лучного ландшафту. Оптимальне співвідношення площ луків, насаджень, водойм 5:2:1.

Лунка пристовбурна – верхній горизонт садивної ями, обнесений по периметру земляним валиком, створюється для кожного екземпляру, або загальною для групи.

Лучні газони – влаштовують на крупних за площею територіях парків, лісо- та лугопарків. Ці газони створюють, як правило, шляхом покращення існуючих травостанів природного походження, підсіваючи до злакових видів бобові рослини – конюшину, люцерну, еспарцет.

М

Мавзолей (лат. *mausoleum*, від грец. *mauswleion*) – монументальна погребальна споруда, яка включає камеру, де розміщувалися останки померлого, і (іноді) поминальний зал. Назва виникла від гробниці карійського царя Мавсола в Галікарнасі (нині в Туреччина, IV ст. до н.е.). Мавзолеї отримали розповсюдження в Древньому Римі і в середні віки на сході. В архітектурі тоталітарних держав XX ст. тип мавзолею отримує новий розвиток як гробниця для вождів (мавзолеї Леніна, Мао Цзе Дуна, Ки Мір Сена).

Мавританський стиль садово-паркового мистецтва – виник в Іспанії в X-XII ст. в епоху правління арабських халіфів. Основним мотивом мавританських садів була вода, яка підсилювала пустельність місцевого клімату і розкривала художнє багатство створених за її участю архітектурних та садово-паркових композицій. Рослинність відіграла в них підпорядковану роль, але в кожному випадку демонструвалося індивідуальне достоїнство кожної рослини. Стрижка як архітектурний елемент використовувалася рідко. Кипариси, апельсини і мандаринові дерева, жасмин, мигдаль, олеандр, троянди висаджувалися вільно. Зв'язок внутрішнього саду із зовнішніми краєвидами досягався шляхом влаштування видових точок, оформлених аркадами. Спекотний клімат не давав можливості використати газони, тому більшу частину території замощували з утворенням різнобарвних вишуканих візерунків. Основними рисами іспано-мавританського саду були: простота планування та індивідуальність вирішення; регулярне планування, зумовлене геометричним планом патію; використання басейну як центру композиції; розташування входу в сад не по центру, а збоку, що, порушуючи симетрію, збагачувало загальну картину саду. Зразком мавританського садово-паркового мистецтва є резиденції халіфів у Гренаді: Альгамбра (650×200 м) та Генераліф (200×1200 м).

Мавританські газони – див. *Квітучі газони*.

Майданчик дитячий – територія, на якій розташовані елементи дитячого вуличного ігрового обладнання з метою організації змістовного дозвілля.

Майданчик спортивний – площинна споруда, що має спеціальне покриття, стандартні розміри, розмітку, спеціальне обладнання і призначена для занять ігровими видами спорту: баскетболом, волейболом, гандболом, бадмінтоном, тенісом тощо.

Майларові фонтани – композиція із вертикально натягнутих пластикових (майларових) струн, по яких збігають краплі води.

Макет об'єкта озеленення – просторова модель об'єкта озеленення, виконана з різних матеріалів у зменшеному масштабі. Макет слугує для демонстраційних цілей перевірки та ілюстрації проектних рішень.

Макроклімат (грец.) – клімат області, країни або інших крупних структурних географічних одиниць, важливий фактор, що враховується під час дендрологічного районування.

Макрорельєф (англ. *macrorelief*; нім. *Makrorelief n, Makroflächenprofil n, Grossrelief n*) – великі форми рельєфу (низовини, височини, міжгірні западини, вулканічні конуси, хребти тощо), які утворилися головним чином внаслідок ендегенних (внутрішніх) процесів і визначають основні природні особливості територій площею тисячі, сотні, рідше десятки тис. км² з коливаннями висот до декількох сотень та тис. метрів. Характерна риса М. – ландшафтно-поясна диференціація, обумовлена зміною кліматичних елементів з висотою над рівнем моря. В Україні до макроформ Східно-Європейської рівнини належать Придніпровська, Поліська та Причорноморська низовини, Придністровська, Приазовська, Донецька, Волинська та Подільська височини. До макроформ Карпат – Бескиди, Горгани, Полонинський, Вододільний та ін. хребти. До макроформ Кримських гір – Головне, Зовнішнє і Внутрішнє пасма. Для рівнинних низовин і височин характерна зонально-секторна диференціація ландшафтів, для гірських хребтів – висотна пояси́сть.

Макроструктура КЗЗМ – це єдина система міських і замських зелених масивів, лук, полів і водойм, що обслуговує населення міста. За Вергуновим розрізняють 14 схем організації систем озеленення міста: клиноподібну, кільцеву, периферійну з клинами, ядерну, сітчасту, фонову, дисперсну, периферійно-лінійну, лінійну, з клинами, повздовжньо-смугову, поперечно-смугову, «зелених ядер», зелених клинів, водно-зеленого діаметру. Ю.Б. Хромов виділяє менших систем озеленення: центральну, радіальну, радіально-кільцеву, групову, периферійну, лінійно-смугову, комбіновану, об'єднану систему парків розуцільненого міста. Основними елементами системи міського озеленення, які створюють макроструктуру, є крупні паркові масиви. Разом із приміськими лісами, лісопарками і лугопарками, а також сільськогосподарськими землями й акваторіями вони і створюють «природний каркас», або природний стрижень міста.

Малі архітектурні форми (МАФ) – у зеленому господарстві штучні архітектурно-об'ємні елементи садово-паркової композиції: альтанки, бесідки, ротонди, перголи, трельяжі, арки, кіоски, павільйони, палатки, знаки, які об'єднані загальним художнім задумом, що виконують утилітарні та декоративні функції, садово-паркові меблі, обладнання ігрових та господарських майданчиків, декоративні вази, паркові скульптури, урни, питні фонтанчики тощо. МАФ поділяють на чотири групи: художньо-декоративні (скульптури, декоративні вази, елементи монументального живопису, стели, композиції з каменів); спеціального призначення (служать для організації аукціонів, виставок, читання лекцій, проведення виставок), побутові або утилітарні (перголи, альтанки, накриття, садові лави, фонтани для питтєвої води,

вказівники, світильники, інформаційні стенди тощо); допоміжні (мости, підпірні і та декоративні стінки, тераси, споруди для утримання тварин тощо).

Масив – 1) ділянка парку площею понад 0,5 га, яка складається з деревних та чагарникових насаджень у поєднанні з галявинами та луками, майданчиками та доріжково-стежковою мережею; розрізняють паркові масиви з однопородними насадженнями горизонтальної зімкнутості (сосновий бір, березовий гай) і змішане насадження вертикальної зімкнутості з наявністю підліску, масив у парку має площу від 0,5 до 4-5 га, в лісопарку – понад 10 га; 2) квітник значних розмірів регулярної чи пейзажної форми, у якому яскравий ефект забезпечується за рахунок одночасного цвітіння всіх рослин. У міському озелененні та виставкових парках для створення масиву використовують переважно однорічники, в ландшафтних парках – багаторічники та цибулинні рослини.

Масштаб – числовий показник відношення довжини лінії на плані або робочому кресленні до її дійсної довжини. Для ситуаційних планів масштаб становить, як правило, 1:2000-5000, а для дендроплану, плану вертикального планування, посадкового креслення найчастіше вибирають масштаб 1:500. Для малих об'єктів можливе використання масштабу 1:300, 1:200, 1:100.

Маточний відділ розсадника – частина продукуючої частини розсадника, що використовується як колекційна ділянка дерев і кущів для мобілізації репродуктивного садивного матеріалу. Проектується як плантаційне відділення, що використовується для заготівлі насіння і живців з метою наступного розмноження в розсаднику.

Махровість – значне збільшення кількості пелюсток квітки. Може відбуватися внаслідок перетворення тичинок на пелюстки (півонії, троянди), розщеплення тичинок і перетворення їх на пелюстки (гвоздики), розщеплення пелюстки на кілька (фуксії), утворення додаткових пелюсток у проміжках між нормальними пелюстками (тюльпани, дзвоники, лілії). Махровість значною мірою посилює декоративність квіток і суцвіть.

Меморіальний комплекс – територія з розміщеними на ній монументальними архітектурними спорудами: мавзолеями, пантеонами, скульптурними групами, обелісками слави й пам'ятниками, присвяченими видатним подіям з історії країни і народу, що її населяє. Як правило, меморіальний комплекс – це парк з елементами регулярного планування, включенням великих партерів, широких алей. Часто в меморіальних комплексах використовують дерева із плакучою або пірамідальною формою крони.

Меморіальний музей – це комплекс будинку, будівель, споруд, предметів побуту, та оточення, що збереглися недоторканими, відреставрованими і відтворюють реальне оточення, в якому жив і працював видатний діяч минулого. Наприклад дім-музей Івана Козловського.

Меморіальний парк – парк, створений з метою відзначення видатних осіб або подій. Його створюють на історично обумовленій території, яка

містить пам'ятні меморіальні об'єкти, або ж на довільно вибраній території. Основними вимогами до такого парку є створення архітектури (пам'ятника) адекватного ідейного змісту, яка має ансамблевий характер, збереження дійсності предметно-просторового середовища пам'ятної події (природних форм ландшафту, історичних будівель, споруд, техніки тощо та таке розміщення об'єкта в середовищі, щоб він органічно в нього вписався. Головна функціональна зона парку – експозиційна, її основні елементи розташовують ближче до вхідної зони і домінують в ландшафті. Елементи, які використовують для масових заходів – ритуальних мітингів, літературних читань, розташовують компактно стосовно один одного. За межами основної композиції, не порушуючи характеру основної зони, планування має вільний пейзажний вигляд. Планувальна структура меморіальних парків залежить від їх величини, розташування, ідейного змісту.

Менажерія (звіринець) – будиночок для утримання декоративних птахів на території садово-паркового об'єкта.

Міжквартальні сади – при житлових комплексах – це озеленені території, розташовані в радіусі більше 500 м від житлових будинків, площею від 2 га, призначені для проведення щоденного вільного часу за місцем проживання. Спостерігається тенденція організації садів зі спортивною спеціалізацією. На їх території створюють умови для занять фізкультурою і спортом, спортивних ігор, проведення тренувань.

Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин (англ. *International code of nomenclature for cultivated plants*) — зведені правила і рекомендації, що регламентують утворення і застосування наукових назв культурних, рослин один із Кодексів біологічної номенклатури. Наукові дисципліни, що зв'язані з сільським господарством, рослинництвом і садівництвом вимагають точної, стабільної і простої системи найменування рослин, яка може застосовуватися у міжнародному масштабі. Правила і рекомендації Кодексу поширюються на всі культурні рослини. згідно з восьмим виданням Кодексу визнаються три категорії культурних рослин: сорт, грекс (тільки для Орхідних) і форма. Нині актуальним є 8-е видання Кодексу, видане в жовтні 2009 року Міжнародним науковим садівничим товариством (англ. *International Society for Horticultural Science (ISHS)*). Поправки і доповнення до восьмого видання були прийняті на П'ятому міжнародному симпозіумі із таксономії культурних рослин (Вагенінген, Нідерланди, 15-19 жовтня 2007 року). Останнє видання Кодексу замінює всі попередні видання.

Мікродобрива – добрива, що містять мікроелементи, які необхідні рослинам в дуже малих кількостях (мідь, бор, марганець, цинк, молібден, кобальт, йод, літій та ін.) Вміст мікроелементів рослинах становить від 0,02 до 0,0001%, але їх роль у житті рослин досить велика. За нестачі мікроелементів у ґрунті порушується нормальний ріст і розвиток рослин, знижується їхня

врожайність. Мікроелементи є в органічних добривах. Джерелом мікроелементів є різні солі, деякі відходи промисловості. Мікродобрива вносять безпосередньо в ґрунт, застосовують для позакореневого підживлення рослин, їх також вводять до складу звичайних і складних мінеральних добрив.

Мікрорайон (від грец. *mikro* – маленький і франц. *rayon* – радіус, район) – первинна одиниця сучасної жиної забудови міста. Мікрорайон складається із комплексу житлових будинків і розташованих поблизу них установ культурно-побутового обслуговування населення (дитячі садочки, ясла, школи, підприємства торгівлі тощо). Як правило, в склад зелені зони мікрорайону входять сад мікрорайону та внутрішньо-дворові та міжквартальні озеленені території.

Міксбордер (англ. *Mix* – змішувати, *border* – облямування) – багаторядне (іноді гніздоподібне) садіння квітково-декоративних рослин різної висоти із різними строками цвітіння. Міксбордерами оформляють стіни будинків, огорожі, зони відпочинку, лінії доріжок. В міксбордері групи рослин заднього плану (біля стіни, огорожі тощо) – високорослі, на передньому плані (біля доріжки) – низькорослі, і основні рослини в центрі мають проміжну висоту. Вважається, що ширина міксбордера не повинна перевищувати висоту найвищої рослини більш ніж у півтора рази. Міксбордери вперше з'явилися в Англії в роки правління королеви Вікторії, коли небагаті англійці почали влаштовувати навколо своїх котеджів невеликі садочки у вільному стилі. Існують загальні рекомендації спеціалістів із садівництва і ландшафтного дизайну відносно влаштування міксбордера, основна з яких – використання невеликої кількості видів рослин і садіння їх груп у певному ритмі: міксбордер не повинен бути безладною безліччю квітів, а композицією рослин, які поєднані за законами і принципами садово-паркового мистецтва. Крім того, слід враховувати, що для життєдіяльності міксбордера важлива спільність агротехнічних вимог, а також сумісність їх кореневих систем. Щоб витримати всі необхідні пропорції, необхідно забезпечити плавний перехід від високих рослин до низьких. Основна вимога до переднього плану міксбордера – безперервність цвітіння, тобто варто підбирати рослини, які цвітуть, змінюючи одна одну.

Мінеральні добрива – мінеральні речовини, які містять необхідні для рослин елементи мінерального живлення. Поділяють на макродобрива, які містять макроелементи та мікродобрива – містять мікроелементи. За складом мінеральні добрива бувають прості – містять один елемент мінерального живлення, складні – два елементи входять до хімічної формули сполуки, комбіновані – кілька елементів мінерального живлення входять до складу добрива у складі різних хімічних сполук. Найбільш поширеними елементами мінерального живлення, що входять до складу макродобрив є азот, фосфор і калій.

Містобудування – 1) комплексна багатогранна діяльність суспільства спрямована на створення матеріально-просторового середовища життєдіяль-

ності людини в поселеннях та районах розселення. Містобудівна діяльність охоплює дослідження, проектування, та управління процесами реалізації заходів, що визначають формування і розвиток функціональної та архітектурно-планувальної структури регіонів, населених місць і районів відповідно до демографічних, соціальних, економічних вимог та природно-економічних умов і забезпечує розвиток інженерної та транспортної інфраструктури, збереження і збагачення оточуючого середовища. Засобами вирішення містобудівельних завдань є раціональна планувальна організація території та взаємоузгоджене розташування житлових районів, виробничих комплексів, рекреаційних зон, громадських центрів тощо. Як галузь архітектурної діяльності, містобудування спрямоване на створення міських ансамблів, що поєднують споруди з природним оточенням. Масштаб і характер об'єктів визначають архітектурної творчості у містобудуванні, яка заснована на принципах історичної спадковості та віддзеркалює об'єктивні умови безперервного процесу розвитку населених місць. 2) навчальна дисципліна обов'язкова для формування фахових компетентцій архітекторів, ландшафтних дизайнерів та фахівців садово-паркового будівництва, вивчає особливості і закономірності планування, проектування міських поселень, а також управління ними.

Місток парковий – інженерна споруда, що має як утилітарне, так і декоративне призначення, служить для з'єднання протилежних берегів водних влаштувань, елементів доріжково-стежкової мережі.

Міська межа – узаконена зовнішня межа міста, яка відділяє його від земель сільськогосподарського призначення, земель іншого населеного пункту та інших земель єдиного державного земельного фонду (землі промисловості, транспорту, держлісфонду тощо)

Міський парк – структурний елемент системи озеленення міста, що належить до насаджень загального користування площею понад 6 га з обмеженим набором споруд і обладнання призначене для прогулянкового відпочинку, рівень його благоустрою відповідає вимогам до парків культури і відпочинку.

Міський ліс – лісовий масив або ділянка лісу, розташовані в межах населеного пункту.

Міський сад – структурний елемент системи озеленення міста площею від 2 до 6 га, що належить до насаджень загального користування, призначений для короткотривалого відпочинку населення, розташований в системі житлових районів або в центрі міста. Функціональних зон небагато, влаштовують в місцях концентрації пішоходів.

Мобільний сад – ділянка, відведена для відпочинку на тротуарі, перед громадською будівлею, оформлена переносними контейнерами, вазами із кераміки і бетону різної величини з висадженими в них рослинами.

Модернізм (буквально – «осучаснений», від лат. *Modernus* – сучасний), не-класичне мистецтво – термін, яким в мистецтвознавстві позначають мистецькі

напрями та стилі, які з'явилися на противагу так званому «класичному мистецтву» XIX сторіччя реалістичному та академічному. Одним з перших про свій розрив з «класикою» оголосили англійські прерафаеліти, чия художня програма була швидше консервативною або ж навіть реакційною. Зовсім іншим став протест імпресіоністів, спрямований не стільки на відтворення забутих форм, скільки на створення нових. Згодом з'явилися інші «некласичні» напрямки, такі як символізм, неоромантизм, постімпресіонізм, модерн (ар-нуво), фовізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, абстрактне мистецтво (останні напрямки часто об'єднують під визначенням «мистецький авангард»).

Попри стильові відмінності між собою, модерністи зазвичай зображували дійсність як царство абсурду й хаосу; особистість подавали в контексті відчуження її від соціуму, закони якого сприймаються нею як такі, що є ірраціональними та алогічними, і не пізнаються. Філософія модернізму базується на ідеях неможливості пізнання і відтворення сучасного світу засобами класичної культури. В цьому модернізм протистоїть насамперед реалістичному мистецтву XIX сторіччя.

Водночас модернізм став своєрідною реакцією на появу авангардного мистецтва. Якщо авангардисти наголошували на спрямованості своєї творчості у майбутнє, заради якого вони створювали або ж конструювали нову реальність, пошук модерністів був спрямований «вглиб» людини, вони прагнули переосмислити чинну реальність, відділяючи особистісне від загального тла буденності. Сад у стилі модерн – це ділянка землі чітко розділена на функціональні зони, на якій зручність та функціональність завжди розглядаються в контексті витонченого планувального вирішення. В соду мініатюрних розмірів час тою є відмова від осьових перспектив у плануванні, зате доцільним є влаштування терас, будівництво підпрних стінок, влаштування щільних живоколотів, які дозволяють чітко розділяти зони, маскувати непривабливі краєвиди.

Модульний квітник – 1) квіткова композиція, влаштована у контейнерах різноманітної геометричної форми, що виконані з кераміки, бетону, металу чи дерева і встановлюються у місцях, де створення стаціонарного квітника не можливе; у таких квіткових композиціях висаджують переважно однорічні квіткові рослини; 2) композиція вирішена у вигляді різноманітних геометричних форм, що повторюються (круг, квадрат, прямокутник), які викладені у певних співвідношеннях; в складі модульного квітника можуть використовуватися квітучі і килимові рослини, газон, інертні матеріали, вода.

Модульний сад – спосіб оформлення квітника, невеликого простору саду, що побудований на геометричній системі модулів, які повторюються через певні проміжки.

Монастирський сад – елемент озеленення епохи Середньовіччя, у якому вирощували лікарські і декоративні рослини, зазвичай сад при монастирі,

що виконував сакральну функцію – символ раю на землі, а також утилітарну функцію. Планування облаштування та символіка залежали від релігії. Для християнських католицьких монастирських садів характерне регулярне планування, аскетичне оформлення. Головною рисою садів монастирського типу були їх усамітнення, споглядання, тиша, утилітарність. Планування двориків мало регулярний характер, в основу якого була покладена прямолінійність. Це було просте геометричне планування, як правило, дві доріжки у вигляді хреста, які ділили сад на чотири частини. В центрі цього пересічення встановлювали хрест, або басейн з фонтаном, іноді висаджували кущ троянд. Деякі монастирські сади оформлювалися трельяжними бесідками, невисокими стінами для відокремлення однієї ділянки від іншої, фонтанами. Часто в епоху Середньовіччя в М. с. розводили плодові дерева, виноград, овочі, квіти, лікарські рослини, деякі декоративні рослини і створювали розарії. Згодом в монастирських садах знайшли поширення аптекарські городи, плодові сади, а в діжках вирощували апельсини, лаври, фініки, які на зиму переносили в оранжереї. На Русі монастирські сади мали утилітарне призначення і були центрами інтродукції рослин: грецького горіха, винограду, вишні, шовковиці, яблуні.

Моніторинг зелених насаджень – постійне спостереження за їх станом за єдиною методикою, своєчасне вжиття заходів для попередження або усунення загрози будь яких збитків.

Моносад – сад, створений переважно з різних декоративних форм або сортів одного виду рослин. Найбільш відомими моносадами є: розарій – сад троянд, сіренгарій – сад бузку. Досить часто в садах і парках створюють моносади рододендронів, хост, таволг, півоній тощо.

Монументальна скульптура – особливий вид оформлення садів і парків, призначений для вшанування окремих історичних осіб чи історичних подій, має вигляд монументів, скульптурних груп, погрудь, барельєфів, меморіальних дощок встановлених у найбільш парадних місцях садово-паркового об'єкту.

Монументальний сквер – невелике за площею зелене насадження створене біля пам'ятника, пам'ятного місця.

Мульчування – агротехнічний прийом спрямований на утримання вологи в ґрунті, перешкоджанню ущільненню і руйнуванню структури ґрунту, протидії бур'янам, збагачення ґрунту елементами мінерального живлення. Його суть полягає в посипанні верхнього шару ґрунту органічними добривами, торфом, компостом, корою, соломною, тирсою, піском. Мульчування проводять в пристовбурних лунках деревних рослин та в квітниках. Останнім часом перед мульчуванням ґрунт накривають чорним агроволокном, яке пропускає вологу, але не пропускає світло і надійно захищає від бур'янів.

Н

Набережна – 1) споруда, що обрамлює берегову лінію моря, озера чи ріки, призначена для захисту берега від абразії, надання берегу правильної форми, забезпечення зручних умов для проходу і проїзду вздовж берега (міські набережні), причалювання кораблів і полегшення передачі вантажів, переходу пасажирів з берега на корабель і навпаки (портові набережні). 2) зелені насадження загального користування створені вздовж берега моря, ріки і обмежені з одного боку міською забудовою призначені для пішохідних прогулянок та нетривалого відпочинку, зазвичай об лаштовані садовими лавами, урнами для сміття, ліхтарями. На цій території влаштовують також дитячі майданчики, торгові точки, заклади харчування.

Навіси – легкі споруди для короткотривалого відпочинку відвідувачів садово-паркового об'єкту та захисту від дощу і сонця, розміщені в місцях скупчення відвідувачів, або біля прогулянкових доріжок, в місцях очікування громадського транспорту.

Насадження загального користування – зелені насадження загально-міських, районних, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку, міських садів, набережних, скверів, бульварів, лісопарків, лугопарків, гідропарків, які мають вільний доступ для відпочинку.

Насадження обмеженого користування – насадження житлових будинків, шкіл, дитячих дошкільних установ, спортивних споруд, культурно-освітніх та вищих навчальних закладів, ресторанів, готелів, лікарень, санаторіїв, промислових підприємств, складів тощо, якими користуються люди, які проживають, навчаються, лікуються або працюють на цій території.

Насадження спеціального призначення – насадження транспортних магістралей, вулиць, ділянок санітарно-захисних зон довкола промислових підприємств, під лініями електропередач високої напруги, лісомеліоративні, водоохоронні, вітрозахисні, протиерозійні, насадження розсадників, квітникових господарств, кладовищ, а також насадження дендропарків, ботанічних садів, зоопарків доступ до яких є обмеженим.

Насінники – плантації або окремі рослини, що вирощуються з метою заготовки насіння для розмноження.

Насіння – генеративний орган розмноження рослин, що містить зародок.

Національний природний парк – заповідна паркова території державного значення з суворим режимом відвідування, яка включає виняткові за своєю своєрідністю елементи – скелі, водоспади, каньйони, гори, ліси з унікальною флорою і фауною, озера, гейзери та інші об'єкти, що мають національну цінність, призначені для охорони природи рідного краю і вико-

ристовуються для туризму, а також як наукові центри. Перший національний парк (Єллоустонський національний парк) з'явився в США. В Україні загальна площа під захистом національних парків — близько 1,111,600 га (11116 км²), або 1,84 % площі держави.

Незручні землі – закинуті землі (заболочені, кам'яністі, засолені, землі, що залишилися після виробки кар'єрів, шахт тощо). Вимагають корінної меліорації, реконструкції.

Нейтральний пейзаж (лат.) – частина паркової території, яка не приваблює уваги своїм особливим оформленням.

Нейтральні рослини – рослини, байдужі до довжини дня або до рН (кислотності) ґрунту (Див. *Рослини довгого дня*, *Рослини короткого дня*).

Неоготика (псевдоготика) – напрямок в архітектурі, що сполучає елементи готики з яскравими композиціями, що йдуть від класицизму. Частка «нео» – вказує, що стиль виник на новому етапі розвитку архітектури кінця 18-середини 19 ст. і є складовою частиною так званих історичних стилів. Його виникнення пов'язують зі спробою відродження в Англії (кінець XVIII – початок XIX ст.) готичної архітектури на історичній, романтичній основі. Цей напрям пройшов шлях від романтичної любові до руїн і садових павільйонів у готичному стилі, до державного символізму будівлі парламенту в Лондоні (1834) та вікторіанських храмів.

Неозеленені території – частина приміської зони, на якій не здійснюються заходи з комплексного озеленення, наприклад, сільськогосподарські угіддя, призначені для вирощування польових і огородніх культур, сінокоши, вигони, а також кам'яністі місця, солончаки, діючі кар'єри корисних копалин тощо.

Низина – понижена форма рельєфу, наприклад, пологі береги, пойма або долина річки, а також впадина, ложбина, лощина.

Низовина – великий простір, характеризується незначними перепадами рельєфу, часто заболоченими, близьке до поняття рівнина.

Німфей (грец. *νιμφαῖον* – святилище німф) – в античній архітектурі святилище, присвячене німфам. Споруджувалось над джерелом і складалося з алтаря, відкритої водойми або споруди із фонтаном чи басейном. До поч. I ст. до н.е. поширилися німфеї у вигляді архітектурно обрамленої стіни з нішами і фонтаном.

Норма озеленення – площа озелених територій загального користування, яка припадає на одного жителя населеного пункту.

Норма рекреаційного навантаження – ступінь безпосереднього впливу відпочиваючих на природні комплекси. Критичним вважається таке навантаження, при підвищенні якого відбувається порушення структури ландшафту і його функцій. Рекреаційне навантаження залежить від кількості об'єктів рекреації, їх розмірів та розташування у планувальній структурі

міста. Допустиме рекреувійне навантаження 50-100 осіб /га для міських парків та садів, 5-10 для лісопарків, 1-5 для рекреаційних лісів. У разі перевищення норми рекреаційного навантаження здійснюють заходи планувального характеру.

Нюансні поєднання в садово-парковій композиції виникають тоді, коли елементи за якою-небудь ознакою відрізняються незначно, а схожість між ними виражена сильніше, ніж відмінності. Щоб створити нюансну композицію, використовують малопомітні переходи кольору, форми, фактури, освітленості. Типовими прикладами нюансних композицій за кольором є однотонний квітник, підбраний з рослин з квітками різних відтінків жовтого (білого, червоного, блакитного); за формою – група хвойних рослин різних порід з колоподібною або пірамідальною формою крони; за фактурою – поєднання різних за фактурою плит каміння в мозаїчній поверхні майданчика. Зони відпочинку, як правило, оформляють у стриманих, нюансних поєднаннях – вони заспокоюють, сприяють відпочинку і неспішному спогляданню.

О

Обеліск (*гр.*)– найчастіше прямокутний або багатогранний кам'яний стовп, що поступово звужується до вершини. Такі фігури були характерними ще у стародавньому Єгипті і нині використовуються як декоративні елементи паркових композицій або пам'ятні знаки на честь знаменних подій.

Об'єкт зеленого будівництва – територія, озеленена і організована за принципами ландшафтної архітектури: бульвар, сквер, сад, парк, набережна, лісопарк тощо.

Об'єкт благоустрою зеленого господарства – об'єкт благоустрою, на території якого розташовані зелені насадження.

Об'єкт озеленення – територія, призначена для озеленення, на якій передбачається реконструкція і проведення капітального або поточного ремонтів об'єктів зеленого фонду.

Об'ємна композиція – композиція, що характеризується трьома вимірами: довжиною, шириною і висотою, наприклад група дерев і кущів.

Обмеження під час використання об'єктів благоустрою –

На об'єктах благоустрою забороняється:

1) виконувати земляні, будівельні та інші роботи без дозволу, виданого в установленому законодавством порядку;

2) самовільно влаштовувати городи, створювати, пошкоджувати або знищувати газони, самовільно висаджувати та знищувати дерева, кущі тощо;

3) вивозити і звалювати в не відведених для цього місцях відходи, траву, гілки, деревину, листя, сніг;

4) складувати будівельні матеріали, конструкції, обладнання за межами будівельних майданчиків;

5) самовільно встановлювати об'єкти зовнішньої реклами, торговельні лотки, павільйони, кіоски тощо;

6) встановлювати технічні засоби регулювання дорожнього руху без погодження з відповідними органами Міністерства внутрішніх справ України;

7) влаштовувати стоянки суден, катерів, інших моторних плавучих засобів у межах територій пляжів;

8) випасати худобу, вигулювати та дресирувати тварин у не відведених для цього місцях;

9) здійснювати ремонт, обслуговування та миття транспортних засобів, машин, механізмів у не відведених для цього місцях (крім випадків проведення негайного ремонту при аварійній зупинці).

Обрізка рослин – система хірургічних заходів впливу на рослину, які проводять з метою формування крони і догляду за нею (видалення поламаних, сухих і хворих гілок), створення стрижених і декоративних форм.

Огороджа – садово-огороджувальна споруда, призначена для обмеження вільного доступу на територію садово-паркового об'єкта людей, тварин, транспортних засобів тощо. Матеріалом для будівництва огорожі можуть бути бетонні плити, метал, бутовий камінь тощо. В зеленому будівництві для огорож використовують живоплоти, бордюри, гірлянди, трельяжі і стінки із витких рослин.

Однорічники – група рослин в яких життєвий цикл (від проростання насіння до плодоношення і відмирання) триває один вегетаційний період. Завдяки різноманітності форм і забарвлень квіток і суцвіть займають одне з провідних місць в квітникарстві. До Них належать також багаторічники, що вимерзають взимку і щорічно висаджуються на клімби і квітники. За використанням однорічники поділяють на кілька груп: красивоквітучі – вирізняються красивою формою і забарвленням квіток і суцвіть та тривалим цвітінням і використовуються для створення квітників, рабатов, міксбордерів, груп і на зріз для букетів; виткі – використовують для вертикального озеленення альтанок, пергол, стін, огорож, балконів; сухоцвіти – вирізняються сухими плівчастими або шкірястими квітами і зберігають природний колір протягом кількох років у засушеному стані і використовуються на зріз у зимових букетах; килимові – належать до групи низькорослих рослин із красиво забарвленим листям, добре піддаються стрижці і використовуються для візерунчастих квітників, надписів, малюнків, портретів.

Озеленені території – ділянки землі, на яких розміщена рослинність природного чи штучного походження (садово-паркові комплекси та об'єкти зеленого будівництва).

Озеленення населених місць – 1) комплекс робіт зі створення і використання зелених насаджень у населених пунктах, або інакше, система зелених насаджень населених пунктів. У містобудуванні озеленення є складовою частиною комплексу заходів із планування, забудови та благоустрою населених пунктів, що базується на науково-обґрунтованих принципах і нормах, відповідно до яких передбачається рівномірне розташування серед забудови садів, парків, скверів та інших зелених масивів, що пов'язані бульварами, набережними, озеленими смугами із приміськими лісами і водоймами і утворюють єдину безперервну систему. 2) Навчальна дисципліна «Озеленення населених місць» – вивчає функції зелених насаджень та систему озеленення населених пунктів, яка включає насадження загального і обмеженого користування і спеціального призначення; предметом вивчення дисципліни є наукові засади створення на засадах ландшафтної архітектури садово-паркових об'єктів та окремих елементів озеленення та їх експлуатації.

Озеро (рос. *озеро*, англ. *lake*, нім. *See*) – природна водойма повільного водообміну, розташована в заглибинах суходолу і не пов'язана протоками з морями та океанами. Котловини О. за походженням поділяються на тектоніч-

ні, льодовикові, річкові (стариці), приморські (лагуни та лимани), провальні (карстові, термокарстові), вулканічні (в кратерах згаслих вулканів), заваль-нозагатні (запружені), штучні (водосховища, ставки). Залежно від умов утворення озерного ложа виділяють такі основні типи О.: дамбові (річкові, долинні та прибережні, а також штучні О. – водосховища), котловинні О. (моренні, карстові, термокарстові, дефляційні, вулканічні та тектонічні), О. змішаного походження. За водним балансом О. поділяються на стічні, безстічні та зі змінним стоком. За хімічним складом води – на прісні та мінеральні (солонуваті та солоні). Мінеральні озера складають особливу групу. Загальна площа О. земної кулі складає близько 2,1 млн. км² (близько 1,4% площі суші). Найбільше за площею О. світу – Каспійське море, найглибше – о. Байкал. В Україні нараховується понад 7 тис. О. площею кожне від 0,1 км² і більше. На території озер видобувають різноманітні корисні копалини – нафту, солі, руди тощо. О. досліджує озерознавство. В озерах Землі міститься вчетверо більше води, ніж у річках, проте їх життя менш тривале. Якщо озеро не поповнюється водами, воно висихає, міліє, або перетворюється на болото.

Окуліровка (лат. *oculus* – око) – основний спосіб щеплення рослин рослин, приживлення бруньки (вічка) однієї рослини (прищепи до іншої (підщепи); поширений в розсадництві та декоративному садівництві під час розмноження сортів троянд, бузку, плодкових дерев тощо.

Окультурені фітоценози – рослинні угруповання, утворені садінням місцевих рослин, до яких можна віднести газони, квітники, плантації лікарських рослин, шкільки розсадників, лісові культури.. Окультурені фітоценози потребують регулярного догляду, відсутність якого може привести до утворення нерегулярних заростей або забур'янення.

Олімпійський парк – озеленена територія для міжнародних спортивних змагань із регламентованою номенклатурою спеціалізованих спортивних споруд, комплексів і влаштувань, які відповідають відповідають високому класу міжнародних вимог; під час зонування олімпійського комплексу можна виділити такі зони: спортивна (основних спортивних змагань), тренувальна, спортивних влаштувань, олімпійське містечко, розваг, обслуговування; залежно від завдання та композиції окремі зони можуть бути об'єднані (наприклад, спортивна і тренувальна), відсутні (зона розваг) або до них можуть додані, наприклад, зона водного транспорту, велосипедні доріжки.

Опорний план – графічне креслення в масштабі 1:500, 1:1000, на якому показані об'єкти та рельєф території до початку озеленувальних робіт, О.п. є підосною для проектних робіт і входить до складу архітектурно-планувального завдання.

Омолоджувальна обрізка – вид обрізки деревних рослин, що використовують, коли дерево перестає давати річні прирости і починає проявляти сувоверхість та обростати так званими «вовчками». Під час цієї обрізки гілки

сильно вкорочують (на $1/2-3/4$ загальної довжини), залишаючи одну-дві гілки другого порядку.

Оптимізація ландшафту – комплекс заходів із збереження або модифікації існуючих та формування нових зв'язків між різними складовими ландшафту з метою раціонального його використання, збереження корисних властивостей (у тому числі природних ресурсів) та попередження можливої їх втрати, встановлення максимально повної відповідності природного ландшафту соціально-економічним функціям, поставлених людиною. Під час оптимізації техногенних ландшафтів головне місце займає відновлення або реконструкція природно-техногенних комплексів, яка забезпечує відновлення та підвищення їх продуктивності, природоохоронної, господарської, санітарно-оздоровчої та естетичної цінності; один із основних заходів оптимізації – рекультивация земель.

Оранжерейний партер – експозиція оранжерейних рослин (мандарини, апельсини, гранати, агави) у діжках та горшках, фоном для якої слугував гладко вирівняний пісок. Є характерним для садів бароко.

Оранжерея – спеціальна культивацийна паркова споруда з одним або кількома залами зі штучним кліматом, призначена для вирощування рослин з інших кліматичних умов. Назва походить від французького «*orangerie*» – апельсин, що пояснює первинне використання оранжерей – вирощування цитрусових. Оранжереї звичайно будують з прозорого скла або пластика і використовують для вирощування сільськогосподарських та декоративних рослин. Клімат в оранжерей забезпечується шляхом підтримки необхідних значень температури, освітлення та вологості відповідно до вимог певної культури та періоду її вегетації. Режим освітлення забезпечується додатковим освітленням з використанням ламп зі спектром, наближеним до сонячного (так звані «фітоламп»). Вологість в оранжерей підтримують внесенням води в ґрунт (полив), штучного дощу, а також за рахунок вентиляції. Температурний режим підтримують за рахунок повітряного або водяного обігріву. Системи повітряного обігріву використовуються у невеликих оранжереях і за невеликої різниці температур всередині та зовні оранжерей, системи водяного обігріву – в великих оранжереях та за значної різниці температур. Під час повітряного обігріву як теплоносії використовують попередньо розігріте повітря яке подається або безпосередньо в оранжерею, або в теплообмінники. Перевагою систем повітряного обігріву є їх відносно низька вартість; недоліком – складність забезпечення рівномірного розподілу тепла. За водяного обігріву як теплоносії використовується попередньо розігріта вода, яка подається в металеві або металопластикові (залежно від температури води) труби, розташовуються під дахом оранжерей та на її бокових стінках (температура води – до 80°C), а також в ґрунті на глибині біля 40-50 см. (температура води до 40 С). Енерговитрати на опалення оранжерей в зимовий період можуть

становити до 400 Вт/м². Додатковий обігрів також забезпечується штучним освітленням, нагрівом ґрунту і рослин від сонячних променів, окисленням органіки в ґрунті тощо. Оранжерея може використовуватися як зимовий сад.

Органічна архітектура – напрям в архітектурі ХХ ст. (особливо поширений в 30-50-ті рр., ХХ ст., головним чином в США і Західній Європі), що проголосив своїм завданням створення таких творів, форма яких витікала б з їх конкретного призначення і конкретних умов середовища, подібно до форми природних організмів. Вперше сформульовані в 1890-ті рр. американським архітектором Л. Саллівеном під впливом еволюційної теорії біології, ідеї О. а. були розвинені в теоретичних працях і творчості його учня Ф. Л. Райта. Основу концепції Райта складала ідея безперервності архітектурного простору, що протиставила підкресленому виділенню його окремих частин в класичній архітектурі; ця концепція вперше реалізована ним в так званих будинках прерій (будинок Уїллїтса в Хайленд-парку, штат Ілїнойс, 1902; будинок Робі в Чикаго, 1909). Розкриття специфічних властивостей природного матеріалу поєднувалося в Райта з романтичним ставленням до природного ландшафту, невід’ємною частиною якого мали бути споруди; водночас Райт відкидав значення зовнішніх аналогій з формами органічної природи. У полеміці з техніцистськими крайнощами функціоналізму в середині 30-х рр. О. а. стає одним з поширених напрямів сучасної архітектури, протиставляючи функціоналізму прагнення до обліку індивідуальних потреб і психології людей. Під впливом ідей О. а. склалися регіональні архітектурні школи в скандинавських країнах і у Фінляндії (наприклад, творчість А. Аалто та ін.). У США її принципи використовувала т.з. каліфорнійська школа архітекторів на чолі з Р. Нейтрой. У ряді країн під впливом О. а. відродився інтерес до місцевих архітектурних традицій і народної архітектури. Надалі популярність концепції О. а. зростала одночасно із повсюдним розчаруванням у функціоналізмі. У 2-й половині 40-х рр. теорія О. а. була підхоплена в Італії архітектором Б. Дзеві і у 1945 р. в Римі створена група АРАО (Associazione per l’architettura Organica Асоціація органічної архітектури), гуманістична спрямованість своїх устремлінь, що підкреслювалось у програмі. Проте напрям в цілому був ідейно розпливчастим, його об’єднуючим початком залишався особистий авторитет Райта. Абстрактно-гуманістичні ідеї відводили О. а. від вирішення насущних соціальних завдань, що стоять перед архітектурою. Програмним стремлінням О. а. до індивідуалізму відкидалося використання в будівництві методів стандартизації та індустріалізації. Елементи дезурбаністичної утопії входили в протиріччя з реальними архітектурно-будівельними завданнями, що виникли після II-ої світової війни 1939-1945, — з необхідністю масового індустріального будівництва. Все це обмежувало діапазон О. а., головним чином, будівництвом особняків, вілл, заміських готелів. Після смерті Райта (1959) О. а. остаточно розчинилася серед різних тенденцій архітектури 60-х

пр., направлених на розширення діапазону раціоналістичних методів архітектурної творчості. Деякі загальні принципи формоутворення, окремі прийоми, вироблені О. а., продовжують широко використовуватися в архітектурі і художньому конструюванні.

Органічні добрива – добрива, в яких усі необхідні для рослин елементи містяться переважно в органічній формі, а після потраплення в ґрунт і після мінералізації стають доступними для рослин. До органічних добрив належать: гній, гноївка, сеча тварин, пташиний послід, компост, зелені (сидеральні) добрива, ставковий, озерний мул (сапропель), відходи рослинного і тваринного походження. Внесення органічних добрив сприяє відновленню гумусу, покращує водно-фізичні властивості ґрунту, сприяє посиленню мікробіологічної активності ґрунту. Мінералізація органічних добрив відбувається поступово: в перший рік 50%, у другий рік – 20%, а в третій – 20%, що пояснює їх тривалу дію.

Органо-мінеральні добрива – добрива у складі яких органічна речовина та мінеральні сполуки пов'язані хімічно чи адсорбційно. Їх виготовляють із торфу, перегною, компосту, сапропелю, насичуючи аміачною водою, змішуючи з фосфорними і калійними добривами.

Орієнтація – розташування окремих елементів планування залежно від експозиції схилу або відносно сторін світу; має велике значення під час проектуванні дитячих майданчиків, спортивних споруд, розміщенні дерев вздовж тротуарів.

Осадкові породи – кристалічні породи зруйновані вивітрюванням. До них відносять: 1) рихлі уламкові породи: валуни, галька, природний щебінь, пісок; 2) зцементовані уламкові породи: вапняки, доломіти, піщаники, вапняковий туф, різні конгломерати.

Осушування території – штучне зниження рівня ґрунтових вод на заболочених ділянках завдяки будівництву осушувальної дренажної системи.

Охорона зелених насаджень – система адміністративно-правових, організаційно-господарських, економічних, архітектурно-планувальних і агротехнічних заходів, спрямованих на збереження, відновлення або покращання виконання зеленими насадженнями відповідних функцій.

Охорона природи – система заходів, спрямованих на збереження, примноження і раціональне використання природних багатств – рослинного і тваринного світу, річок, озер, цінних історичних і культурних ландшафтів.

Охоронна зона – охоронна зона – прилегла до парку чи іншого садово-паркового об'єкту територія, призначена для створення сприятливого оточення і захисту його від негативних впливів урбанізованого середовища.

Оцінка приглядності ділянки – визначається відстанню за якої можна розглядати за стовбуром породи дерева чи інші елементи ландшафту. Приглядність залежить від наявності, висоти, густоти підросту і характеру розміщення дерев у деревостані, зімкненості крон і пов'язану з цим освітленість ділянки.

Шифр	Показники приглядності	Відстань, м
1	добра	40 і більше
2	середня	21-40
3	погана	менше 20

Оцінка прохідності ділянки – залежить від тренованості ґрунтів, рельєфу місцевості, густини деревостану, наявності підросту і підліску та його захаращеності. Доброю прохідністю характеризуються ділянки на підвищеній місцевості із сухими добре дренованими ґрунтами, відсутністю густих заростей підліску і підросту або захаращеності та крутизною поверхні не більше 5°.

Характер прохідності	Оцінка	Бал
Пересування зручне в усіх напрямках	Добра	1
Пересування обмежене у деяких напрямках	Середня	2
Пересування утруднене в усіх напрямках	Погана	3

Оцінка стійкості насаджень – визначається їх здатністю протистояти несприятливим умовам росту і розвитку, які призводять до передчасного розладу деревостанів та зміни порід. Стійкість насаджень відображає їх загальний стан, якість росту і розвитку, рівень естетичного відновлення. Шкала оцінки стійкості насаджень включає чотири класи.

Клас	Характеристика ознак і причин стікості
1	Насадження абсолютно здорові, доброго росту. Підріст, підлісок і живий надґрунтовий покрив доброї якості і повністю накривають ґрунт. Здорових дерев у хвойних насадженнях не менше 90%, у листяних – 70%
2	Насадження із уповільненим ростом, зрідженою кроною у частини дерев, блідо-зеленим забарвленням хвої і листя. Підріст відсутній або ненадійний, підлісок і живий надґрунтовий покрив досить витоптані, ґрунт ущільнений. Здорових дерев у хвойних насадженнях 71-90, листяних – 51-70%.
3	Насадження різко ослаблені. Підріст відсутній, підлісок і надґрунтовий покрив витоптані, ґрунт сильно ущільнений, багато дерев пошкоджені чи мають сліди ушкодження шкідниками або ознаки хвороб. Здорові дерева складають у хвойних насадженнях 51-70, у листяних – 31-50%
4	Насадження припинили ріст, підріст і підлісок відсутні, живе трав'яне покриття змінилось за складом на лучне. Ґрунт сильно ущільнений внаслідок витоптування. Лісове середовище порушене, розлад лісового насадження вступає в заключну стадію. Здорових дерев у хвойних насадженнях менше 50, листяних – менше 30%.

П

Павільйон (фр. *pavillon*, от лат. *papilio* – шатро): 1) невелика легка конструкція або відкрита споруда тісно зв'язана з природою (багато храмів і палаців сходу, європейські паркові споруди); частина палацової будівлі, що має самостійний дах; споруда для виставкової композиції, кінозйомок, торгівлі.

Пагода (португ. *pagoda*, від санскр. *бхагават* – священний кит. *Бао-та*, букв. – вежа скарбів) – буддистська культова споруда і сховище реліквій. Пагоди виникли на початку нашої ери в Китаї, відомі в Кореї, Японії, країнах Південно-Східної Азії. Мають форму павільйону або вежі (часто багатоярусної) з квадратним або 6-8 і 12-кутовим планом. Будівельним матеріалом для пагод слугували дерево, камінь, цемент, метал.

Палата (від середньогрец. *palation*, лат. *palatium* – палац) – в російській архітектурі зал, зазвичай без опорних стовпів або з одним стовпом, який підтримує склепіння (Грановита палата в Московському Кремлі). Палата в російській середньовічній – багата камяна або дерев'яна споруда, зазвичай на два або більше поверхи із численними приміщеннями. Починаючи з XVII століття палати мають характер невеликих палацових корпусів або особняків (палати Волкових, Троекурових в Москві).

Палаццо (італ. *palazzo*, від лат. *palatium* – палац; назва походить від Палатинського пагорба в Римі, на якому будували свої палаци древньоримські імператори) – тип міського палацу-особняка, характерний для італійського Відродження. Склався в XV ст. переважно у Флоренції. Класичне палаццо являло собою триповерхову (рідше дво- або чотирьох поверхову) будівлю, фасади якої виходять на вулицю. Композиційним центром палаццо був внутрішній двір, обнесений арковими галереями. Ранні палаццо відрізнялися замкнутістю та монолітністю об'єму, суворістю зовнішнього вигляду і мали фасади, оброблені крупним рустом. З XVI ст. в оформленні фасадів зростає роль ордерних елементів та скульптурного декору; композиція набула більшого зв'язку з міським оточенням і природним середовищем. До заднього фасаду палаццо часто став примикати терасний сад. У різних областях Італії склалися місцеві різновиди палаццо.

Палісад (від лат. *palus* – паля, кіл, стовп) – 1) невисока загорожа по краю групи густо посаджених декоративних дерев чи кущів, що, як правило, створювалася в парковому ансамблі; 2) фортифікаційна споруда, стіна із колод висотою в декілька метрів, вритих або вбитих в землю, з'єднаних для міцності між собою горизонтальними брусами. Кінці колод переважно були загострені. Палісади часто встановлювалися в ровах, наповнених водою, і складали приховану перешкоду для нападаючих; 3) ряд забитих у землю палей для укріплення насипів чи укосів.

Палісадник (фр. *palissade* – загорожа, частокіл) – територія біля індивідуального приватного будинку, що розташована перед будинком, відгороджена

від дороги живоплотом або пророзорою огорожею (палісадом). Палісадник зазвичай пересікається доріжкою, що веде о входу в будинок, а в стильовому вирішенні зв'язаний з архітектурою будівлі. Згідно із китайським вченням фэн-шуй в саду не повинно бути прямих доріжок, а тому і палісадник ландшафтного стилю має бути асиметричним. Територію палісадника використовують для створення кам'янистих гірок, квітників, композицій з декоративних кущів або плодкових дерев. Часто композиція палісадника заснована на двох доміантних рослинах, які ростуть уздовж різних сторін доріжки, а більш дрібні рослини, їх доповнюють.

Пальмета (фр. *palmette*) – 1) мотив орнаментики, який бере свій початок в Стародавньому Єгипті, Персії, а пізніше дістав поширення і розвитку у древніх греків, від яких перейшов до римлян, а згодом проявився в мистецтві Відродження. Зазвичай, це рослинний орнамент у вигляді віялоподібного листа пальмового дерева, квітки аканта або жимолості. Був поширений в єгипетській та еліністичній архітектурі – як антефікс, в завершеннях пам'ятних стел і надгробків, в капітелях іонічних і коринфських колон, в прикрасах карнизів; 2) паркова пальмета – стилізований рослинний мотив відповідної форми у парковому партері або біля його межі; 3) спосіб формування плодкових дерев у вигляді плодоносної стіни завдяки прив'язуванню гілок до горизонтальних опор з дроту та спеціальних обрізок формування.

Пам'ятний камінь – на якому викарбовувалися імена або згадки про якісь паяні події, встановлювався в саду чи парку на спеціальному майданчику або на роздоріжжі. Часто на місці каменя згодом встановлювалися справжні пам'ятники видатним діячам чи в честь пам'ятних подій.

Пам'ятні дерева – дерева висаджені в честь пам'ятної історичної події та дерева пов'язані з діяльністю видатних людей, наприклад дуб Б.Хмельницького, липа П. Могили. Такі дерева мають охоронний статус пам'яток природи.

Пандус (від франц. *pente douce* – пологий схил) – прямокутний або криволінійний нахилений майданчик, який використовують для під'їзду до парадного входу, що розташований над цоколем будівлі, або для підйому автомобілів у багатоярусних гаражах; в окремих випадках замінює паркові східці. У ХХ ст. пандуси найчастіше всього влаштовують в громадських і промислових будівлях, транспортних спорудах, гаражах, садах і парках тощо.

Панорама (від грец. *πανοραμα*, утвореного від *παν* – все – і *οραμα* вид, видовище, похідне від *οραω* бачу, дивлюся, оглядаю) – 1) вид згори на далекий простір, пейзаж для огляду якого необхідно повернути голову; 2) видовище чого-небудь на великому, широкому просторі (будівлі, споруди тощо); 3) картина, на якій плоский живописний фон поєднується з об'ємним предметним переднім планом; 4) картина великих розмірів з рельєфним переднім планом, часто з предметами, муляжами тощо що розташовані на підлозі перед картиною, розміщена всередині круглого освітленого зверху приміщення, що

дає глядачеві ілюзію реального виду, приміщення для демонстрації такої картини; 5) картина, малюнок, розгляд яких через спеціальні скельця або скло створює враження об'ємності, рельєфності, перспективи; 6) фотографічний знімок або їх серія, телевізійний кадр із широким (більше за 100°) кутом зображення, зроблені з однієї точки.

Парадіз (від лат. *paradisus* сад; рай, із др.-грец. *παράδεισος* – те саме): – давньоперський сад, характерною особливістю якого була велика кількість троянд і водойм, які у вигляді каналів розмежовували сад на окремі частини, характеризувався різноманіттям рослин і наявністю великої кількості диких та приручених птахів і звірів.

Парапет (від франц. *parapet*, італ. *parapetto*, від *parare* – захищати і *petto* – груди) – невисока огорожа, перила або суцільна стінка, яка проходить по краю даху, тераси, балкону, вздовж мосту, набережної і слугує для їх огороження та захисту відвідувачів від небезпеки, а також огороження гребеня греблі, молу, дамби.

Парк – самостійний архітектурно організаційний комплекс площею понад 6 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції та призначений для короткотривалого відпочинку населення. Залежно від характеру і функціонального призначення їх поділяють на парки культури і відпочинку, районні, спортивні, дитячі, дендрологічні, історичні, національні, меморіальні, етнографічні парки-музеї, історичні, виставкові, зоологічні, курортні тощо.

Парк-виставка – озеленена територія на якій розміщено комплекс павільйонів та майданчиків для організації виставок міського, обласного чи державного значення за різноманітною тематикою, споруд просвітницького та видовищного характеру, об'єктів побутового призначення. Її благоустрій здійснюється за вимогами міського парку, 35-40 % території зайняті насадженнями.

Парк дитячий – озеленена територія, яка призначена для відпочинку дітей, з рядом ігрових та спортивних майданчиків для різних вікових груп дітей та інших фізкультурно-оздоровчих та розважальних споруд.

Парк курортний – озеленена територія у курортній зоні між санаторіями призначена для забезпечення відпочинку та оздоровлення відпочивальників. Доріжки і алеї парку використовують для пішохідного руху та занять спортом. На території таких парків часто влаштовують спеціальні прогулянкові маршрути для оздоровлення відпочивальників (див. Теренкур).

Парк культури та відпочинку – це садово-парковий об'єкт загального користування, який за розмірами, розташуванням на плані населеного пункту та природною характеристикою і наявністю спеціального обладнання забезпечує найкращі умови для відпочинку населення і організації масових заходів. На території парку за переважаючим характером використання виділяють наступні зони: масових заходів, де проводяться видовища і розміщені атракціони – займає 5-17% території; тихого відпочинку – 50-75 %, культур-

но-просвітницьких заходів (що потребують ізоляції від активних форм відпочинку) – 3-6%; дитячу (з дитячими майданчиками і атракціонами) – 5-10%, спортивно-оздоровчу – 10-20%,, господарчу – 1-5%.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це цінні зразки садово-паркового будівництва, що мають історично-меморіальне, природничо-наукове, культурне, естетичне, соціальне і захисне значення. В Україні налічується понад 500 парків-пам'яток ландшафтне,естетичне та соціальне значення яких величезне. З них 88 парки пам'ятки – садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Найбільш відомими є державні дендрологічні парки «Софіївка», «Олександрія» і «Тростянець», що знаходяться у підпорядкуванні НАН України.

Парк розваг – територія на якій розміщена велика кількість атракціонів та видовищних споруд і не менше 40% цієї території зайнято насадженнями, доріжками і майданчиками, що обладнані місцями для відпочинку відвідувачів.

Парк спортивний – озеленена територія, на якій спортивні споруди та майданчики є основними елементами планування.

Парковий ландшафт – культурний ландшафт сформований з відповідно до умов навколишнього середовища за законами і принципами ландшафтної архітектури, з урахуванням потреб людини в комфортних умовах для відпочинку. Кожний парковий ландшафт має відповідний набір компонентів, вирізняється способом їх розташування і відрізняється від інших за своїми функціями та художнім образом. На індивідуальність паркового ландшафту впливає рельєф місцевості, рослинність, водні об'єкти, споруди, малі архітектурні форми, особливості просторово-планувальної структури та впорядкованість.

Парковий тип садово-паркового ландшафту – перехідний від лісового до лучного, складається із відкритого лучного простору і мальовничо розташованими окремими деревами їх групами (іноді масивами) дерев та кущів. Зазвичай співвідношення площ проекції крони дерев та чагарників і площі галявин паркового ландшафту плизьке 1:1.

Парник – закрита споруда, грядка зі скляними або плівковими рамами, що знімаються, використовується для вирощування ранньої розсади, сіянців, укорінення живців або дорошування горшечних рослин. Залежно від призначення розрізняють П. холодні, напівхолодні і теплі. В останній час широко практикують влаштування парників з технічним обігрівом: пароповітряним, електричним, термальними водами, гарячою водою промислових підприємств, теплом, що виділяється під час розкладання біопалива, гною.

Партер (франц. *parterre*, від *par* – по і *terre* – земля) – у садово-парковому мистецтві відкрита частина саду або парку з декоративною композицією, яка розташована на горизонтальній площині і виконана з рослин (газонні трави, низько пострижені кущі, квітникові рослини) або штучних матеріалів (піску,

товченого вугілля, битого скла, черепиці, цегли та ін.). Партери належать до найпоширеніших елементів садів стилю бароко. Партер відрізнявся вишуканим орнаментом, різноманітністю композицій і займав центральне місце в саду. Використовували партери декількох видів: гаптовані (бродери), рабаткові (набірно-орнаментальні), газонні (англійські), розрізні або квіткові, оранжерейні, водні. За пейзажного стилю партер має вигляд галявини з газонним покриттям, квітниками, водоймами, бордюрами із кущів, які іноді прикрашають скульптурами, фонтанами, окремими деревами, куртинами. У ХХ ст. створюють переважно квіткові партери із заможними доріжками.

Партер англійський – парковий партер, декоративний малюнок якого створюється поєднанням рослинності (переважно газонних трав) та піску.

Партер водний – створювався досить рідко у вигляді плоских басейнів, або каналів влаштованих перед головною будівлею, в садах бароко і класицизму водні партери відігравали роль дзеркал. Найбільш відомі водні партери у Версалі та англійському парку Бленхейм.

Партер гаптований – влаштовувався в садах бароко перед головною будівлею. Залежно від величини території складався з однієї або кількох частин, його оздоблювальний малюнок нагадував східний килим, де домінуючим мотивом були стилізовані рослинні форми: гілки, пальмети, листя, квіти, букети, іноді форми пташиного пера, вовчого зуба, дельфіна. Як правило матеріалом для створення гаптованих партерів служив низько підстрижений самшит на фоні піску, битого цегли, вугілля. Узори орнаментів не повторювалися і зазвичай були асиметричними. Малюнок партеру призначався для розглядання зі спеціальних оглядових точок, які розташовувалися вище і на певній віддалі.

Партер розрізний (квітковий) – єдиний із партерів у якому використовувалися квіти. Малюнки цього партеру заповнювали квітами. Існувало два види розрізних партерів: 1) квіти в горщиках розставляли згідно з малюнком на піску (по цьому партеру дозволялося ходити); 2) квіти висаджували згідно з малюнком і ходити по цьому партеру не дозволялося.

Партерний газон – різновид декоративного газону, який влаштовують на передніх планах садово-паркових композицій, біля входів до громадських будівель, біля фонтанів, довкола пам'ятників, скульптур, декоративних водойм. Переважно їх влаштовують на ділянках прямокутної чи квадратної форми, іноді округлої чи овальної форми. Партерний газон повинен протягом усієї вегетації зберігати однотипне забарвлення і мати низький, рівномірно зімкнутий травостій. Для створення партерних газонів використовують багаторічні низькорослі злакові трави з тонкою будовою стебла та листя, низьким вузлом кущіння і високою інтенсивністю розвитку. Найчастіше використовують суміш злакових трав до складу якої входять тонконіг лучний, костриця червона, костриця овеча.

Партерний сад – сад, в якому домінують газони, квітники та водойми. Зазвичай сад регулярного стилю з домінуванням газонних площ, квітників і водойм. Якщо використовують дерева і кущі то їх зазвичай розташовують по

периферії куртин і клумб; рослини піддають регулярній стрижці, надаючи їм форму кулі, куба, квадрата тощо.

Пасинкування – агротехнічний прийом, що використовується під час вирощування квіткових рослин. Зазвичай видаляють бічні пазушні пагони з метою посилення росту одного або кількох стебел, що мають основні пуп'янки або суцвіття. Застосовують також під час вирощування штамбових форм. Пасинкування проводять вручну, ножем або секатором, дуже обережно, щоб не пошкодити стебло.

Паспортизація об'єктів природи, що охороняються – реєстрація та опис пам'яток природи та інших природних об'єктів за зарані визначеною схемою. Є основою для розробки кадастрів цінних природних об'єктів та планів їх охорони.

Патіо (внутрішній дворик) (ісп. *patio*) – відкритий внутрішній двір, часто оточений галереями. Широко поширений в середземноморських країнах і в Латинській Америці. Цей замощений майданчик, використовується як транзит між будинком і двором. У ландшафтному проекті патіо розташовують так, щоб на нього потрапляло багато сонця. Але й має бути присутня і тінь (навіс, альтанка). Розмір патіо зазвичай повинен бути не менше 4 кв.м. Під час спорудження слід передбачити можливість стоку води (у бік саду або квітника). Прийнятний ухил 25 мм на кожні 2 м поверхні. Для верхнього покриття використовують цеглу, тротуарну плитку, блоки, дерево тощо. Можливе розташування уздовж будинку або всередині саду. Наприклад, кругле патіо в затишному куточку – світле мощення, фонтанчик, садові меблі, кашпо або вазони з квітами. Зовнішній периметр П. іноді викладають каменем. Патіо має відповідати стилю будинку за декоративним облаштуванням, підбором рослинності.

Пейзаж (пейзажна картина) – частина паркового простору, візуально відокремлена від паркового простору, умовно поміщена в «рамку», що обмежує поле зору і має певну композиційну побудову. На відміну від картин у пейзажному живописі, паркова пейзажна картина характеризується тривимірним простором і може сприйматися з різних точок. Часто паркова картина включає у свою композицію елементи інших ландшафтних районів і тим самим є засобом організації єдності композицій парку. Пейзажі поділяються на прості, складні, панорамні.

Пейзажний стиль – прийом планування об'єктів започаткований задовго до Нової ери в Китаї та Японії, але справжнього розквіту набув в Англії у XVII_XVIII ст. Характеризується вільним розташуванням усіх компонентів ландшафтів з максимальним використанням рельєфу, існуючої рослинності, водойм, визначаючи природний характер штучно створеному середовищу, іноді включає елементи регулярного планування.

Пéргoла (італ. *pergola*) – садова споруда, наборна конструкція із повторюваних секцій арок, з'єднаних між собою поперечними брусками, для захисту проходу від палючого сонця. Вона може бути як окремо стоячою спорудою, так і частиною будівлі, що закриває відкриті тераси. Запозичене українською мовою італійське слово *pergola* походить від латинського *pergula* «навіс,

прибудова». Пергола може з'єднувати павільйони, може виходити від дверей будинку до відкритої садової споруди, такої, як окрема тераса або басейн, або може стояти окремо, кидаючи тінь на всьому шляху. Прикладами є перголи поряд з Китайським палацом у Верхньому парку Оранієнбаума (м. Ломоносов) і у Вроцлавському парку в Польщі, пергола в Межигір'ї. Перголи – більш постійна архітектурна споруда ніж берсо.

Перевалка – агротехнічний прийом догляду за кімнатними і контейнерними рослинами в ході якого збільшують об'єм ємності в якій зростає рослина та об'єм рослинного ґрунту, не порушуючи при цьому цілісність грудки землі в якій розміщена коренева система. Спосіб актуальний для молодих рослин корені яких активно ростуть. Перевага такого методу перед простою пересадкою полягає в тому, що рослини отримують додаткові поживні речовини, необхідні для інтенсивного росту, а рослина не ушкоджується.

Перегній – комплекс специфічних, досить стійких органічних сполук, що утворилися в результаті біологічних процесів та біохімічних перетворень решток відмерлих рослинних і тваринних організмів (їх розкладу і синтезу нових органічних сполук).

Передпроектні роботи – роботи, які виконуються до початку процесу проектування для визначення принципів об'ємно-просторових та містобудівельних рішень, а саме: розроблення попередніх концептуальних архітектурних пропозицій; розроблення пропозицій щодо розміщення об'єктів будівництва на земельних ділянках (обґрунтування місця розміщення, необхідної території та умов будівництва): опрацювання інженерної характеристики об'єкта і складання опитувальних листів; складання завдання на інженерні вишукування; складання завдань на проектування, обміри, обстеження будівель, споруд і малих архітектурних форм, які підлягають реконструкції, переоснащенню, розширенню, переплануванню або надбудові; історико-архітектурна, ландшафтна оцінка території садово-пакового об'єкта, а також інші види робіт необхідні для початку процесу проектування.

Переносні живоплоти – це конструкції за участі рослин, які можна встановлювати в будь яких місцях на певний термін. Для їх створення готують спеціальну траншею, як і у випадку зі звичайними живоплотами. Дно і одну з бокових стінок траншеї, в яку висаджують рослини для живоплоту, устеляють плівкою, щоб перешкодити поширенню коренів за її межі. Інша бокова бокова стінка перекладається дошкою. Глибина траншеї – 30 см, ширина по дну 15 см, а на рівні ґрунту – 30 см. Ґрунт щедро удобрюють. В таких умовах рослини утворюють сильно розвинену мережу коротких коренів, що добре скріплюють ґрунт, що розміщений в траншеї. Це дає змогу викопувати окремі ланки живоплоту (довжиною до 2 м) без особливих труднощів. Для цього під час викопування кожна рослина ланки прив'язується в нижній і середній частинах до жердини довжиною до 2,5 м. Жердини використовують під час викопування, перенесення і садіння живоплоту. Після висаджування ланки

переносної огорожі зрощують шляхом зближення гілок. Зазвичай для живоплоту використовують глід, граб, клен, в'яз, які легко зростаються.

Пересадка – один із методів догляду за кімнатними рослинами, суть якого полягає в заміні ґрунту і ємності в якій зростала рослина. Застосовується для покращення умов живлення рослин, покращення доступу повітря до коренів, а також видалення відмерлих та пошкоджених хворобами коренів та за необхідності поділу рослин. Проводиться один раз на два – три роки.

Перила – огорожа садово-паркових східців або балкону, що складається із поручнів та вертикальних баясин.

Периптер – тип давньогрецького храму. Це прямокутна в плані будівля, з чотирьох сторін обрамлена колонадою, відстань від якої до стін наоса дорівнює одному інтерколумнію (Інтерколумній (лат. *intercolumnium*) – відстань між сусідніми колонами у колонаді або портику в ордерній архітектурі). Всередині периптер зазвичай складався з пронаоса і наоса (або целли), позаду наоса часто влаштовувався опістодом. Периптер усталився до початку 7 ст. до н. е. і був найбільш поширеним типом храму в епоху архаїки. Найяскравішим прикладом архаїчного периптера є Парфенон. Зовнішні форми периптера часто використовувалися архітекторами класицизму.

Перистиль – прямокутний двір або сад, площа, зала, оточені з чотирьох сторін критою колонадою. Перистиль, як складова частина давньогрецьких житлових і громадських будівель відомий з 4 ст. до н. е. (дворики в житлових будинках міста Олінф). Широке розповсюдження перистилі отримали в епоху еллінізму (деякі споруди мали по два перестилі) і в Стародавньому Римі.

Перспектива (лат. *perspicio* – ясно бачу) – це система зображень об'ємних тіл на площині чи на будь якій іншій поверхні, що береде уваги їх просторову структуру і віддаленість окремих частин від спостерігача, тобто зорову зміну предметів у міру їх віддалення від спостерігача. Розрізняють лінійну і повітряну перспективу. Використовується під час проектування та створення садово-паркових композицій.

Перспективний план озеленення – план створення зелених насаджень, розрахований на 20-25 років, що передбачає комплексне озеленення міста, селища і приміської зони, затверджений органами виконавчої влади.

Підґрунтя – шар гірської породи, що лежить безпосередньо під ґрунтовою товщею. Між ґрунтом і підґрунттям відбувається обмін газами, розчинами і тепловою енергією.

Підпірна стінка – інженерна споруда, що використовується для закріплення крутих схилів і формування терас на ділянках із значними перепадами рельєфу. Підпірні стінки повинні чітко організовувати простір, визначати межі композиційних ділянок, завершувати цікаві перспективи, підсилювати масштабне сприйняття, створювати естетично завершені композиції. Стійкість стінок – здатність протидіяти зсувам забезпечується нахилом стінки, її товщиною, влаштуванням надійного фундаменту, висота якого складає

1/3 висоти стінки, а за необхідності влаштуванням підпірних стовпів або натяжних тросів. Стійкість та довговічність підпірної стінки в значній мірі залежить від грамотного відводу надлишків вологи, для цього влаштовують дренажі та перепускні відводи для надлишків води (рис).

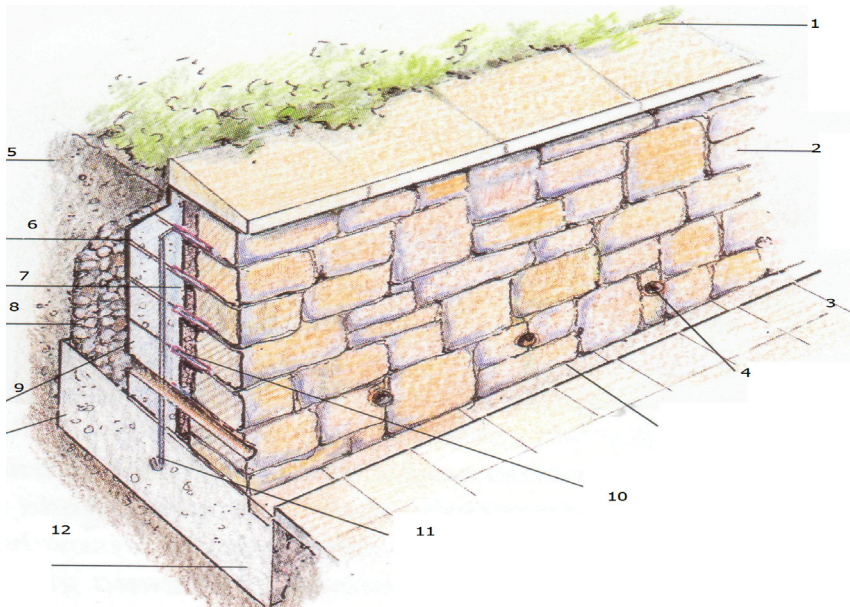

Рис. Конструкція підпірної стінки: 1 бетонна захисна плитка; 2 зовнішня цегляна частина тіла підпірної стінки; 3 декоративна плитка в основі стінки; 4 виводи дренажних труб; 5 ґрунт який утримує стінка від осипання та змивання; 6 арматура, яка забезпечує стійкість конструкції; 7 цементний розчин, який скріплює бетонну та цегляну частину підпірної стінки; 8 дренажний шар із гальки або щебеню крупної фракції, 9 бетон; 10 металева конструкція, яка з'єднує бетонну та цегляну частини стінки; арматура забетонувана в фундамент стінки; 12 бетонний фундамент стінки.

Підсходинка (підступок) – вертикальна частина східця паркових сходів.

Пілон – 1) масивна споруда у формі зрізаної піраміди, що зводилася перед давньоєгипетськими храмами по обидва боки portalу; 2) масивний стовп, який підтримує склепіння або пласкі перекриття; 3) елемент оформлення portalу будівлі, в'їзду в парк, місто тощо.

Піритові огарки – відходи хімічної промисловості, які отримують під час переробки сірчаного та залізного колчедану, мають темно-фіолетове забарвлення з рожевим відтінком, складаються на 95-97 % з оксидів заліза застосовуються як домішки (5–10 %) до спеціальних сумішей для верхніх покриттів,

а також як вологоємка основа в суміші з тирсою під час будівництва спортивних майданчиків.

Пісок – дрібні обкатані уламки гірських порід, розміром 0,1-5 мм, вільні від глинистих частин; за гранулометричним складом пісок розділяють надтонкий – 0,1-0,05 мм, дрібний – 0,25-0,1 мм, середній – 0,5-0,25 мм, крупний – 1-0,5 мм та дуже крупний – 2-1 мм. Чисті крупнозернисті піски широко використовують в дорожньому будівництві, а річковий пісок – відмитий від глинистих частинок, використовують під час будівництва доріг, доріжок майданчиків як дренажну подушку, а також як субстрат під час укорінення живців. Кар’єрний пісок з домішками глини є основою для підготовки цементних або вапняно-цементних розчинів, які використовуються для скріплення цегельної або камінної кладки або штукатурки стін.

Пішохідна доступність – показник, що виражає істинну віддаль за пішого ходу від житла до об’єкта озеленення. Вважається, що межа пішохідної доступності складає 1.5-2 км.

План вертикального планування – проект зміни рельєфу території об’єкта, що запланований для зеленого будівництва, виконується на основі проведеної геодезичної зйомки місцевості з прив’язкою до існуючих реперів методом теодолітного або нівелірного ходу. Основними методами проектування є методи поздовжніх профілів (використовується для проектування алей, доріг, доріжок) та метод червоних горизонталей. До проекту, в якому вказують існуючі та проектні ухили місцевості, додають картограму земляних робіт в якій розрахований об’єм знімання або насипання ґрунту на кожній з ділянок, де запроєктована зміна рельєфу.

Плитка камінна – плоскі прямокутні або квадратні, прямокутні або іншої геометричної форми бруски товщиною від 5 до 15 см, різної ширини і довжини. Плитку отримують із міцних кам’яних порід розпилюванням машиною і використовують для різних видів покриття.

Повітряна лінія – загальний верхній контур групи дерев чи кущів.

Попіл вугільний – відходи від згорання вугілля в котлах електростанцій – порошок темно-сірого кольору, що містить піщані і пилоподібні частинки, використовують як домішку у спеціальних сумішах, добре фільтрує воду.

Портик (від лат. *porticus* – крита галерея) — галерея з відкритою колонадою на поздовжньому боці будівлі, вхід, прикрашений відкритою колонадою, арками, завершується фронтоном або аттиком.

Поручень – елемент перил паркових сходиць, на які відвідувачі спираються або тримаються, піднімаючись по сходицях.

Посухостійкість рослин – здатність рослин переносити посуху в умовах аридного клімату. Див. *Ксерофіти*.

Пошкодження зелених насаджень – завдання шкоди кореневій системі, стовбуру, кроні, гілкам деревно-кущових порід, а також газонам, квітникам, яке не спричинило припинення їх росту.

Приміська зелена зона – територія за межами міської зони, зайнята лісами, лісопарками та іншими озелениними територіями, яка виконує захисні і санітарно-гігієнічні функції і є місцем відпочинку населення.

Природне поновлення – самосійне поновлення насінням, кореневою або пневною поростою під материнським пологом чи під пологом іншого виду. Один із показників акліматизації рослин в нових умовах. Викликає засмічення газону в парках; самосів і коренева поросль у садово-паркових композиціях підлягають видаленню або пересадці.

Природний комплекс — це система окремих природних об’єктів у їх екологічних взаємозв’язках. Природними комплексами є природа в цілому (нарколишне природне), урочища, ландшафти, екосистеми, біогеоценози тощо. Найбільшим природним комплексом є географічна оболонка. В її межах виділяють менші природні комплекси – материки та океани. Всередині материків і океанів виділяють менші природні комплекси – природні зони (наприклад, пустеля Сахара на материку Африка). Природними комплексами найменших розмірів є пагорб, заплава річки, яр тощо.

Природний ландшафт – значні за розмірами відкриті простори, що зберегли природний характер, наприклад, лісові масиви, долини рік, акваторії морів, гори. Вони досить чутливі до змін, що викликані процесами урбанізації, промислового та сільськогосподарського освоєння.

Природоохоронна територія – територія, яка охороняється через своє екологічне, культурне або подібне значення. Існує велика кількість таких територій, рівень захисту яких сильно відрізняється та залежить від статусу, встановленого національними законами та міжнародними договорами. Природоохоронна територія визначається Міжнародним союзом охорони природи (МСОП) – як територія або акваторія, призначена для захисту і підтримки біологічної різноманітності та природних і пов’язаних з ними культурних ресурсів, захист якої встановлюється законом або іншими засобами.

Присадибна ділянка – це ділянка землі, що передається у власність громадян для обслуговування житлового будинку.

Пристовбурна лунка – верхній горизонт садивної ями, обнесений по периметру земляним валиком заввишки 6-10 см, влаштований для кожної рослини або загальний для групи рослин.

Пристовбурний круг – вільна від рослинності пристовбурна ділянка землі, що періодично обробляється (зрихлюється) на глибину 1-4 см та мульчується, у вуличних насадженнях вздовж заасфальтованих доріг і тротуарів має розмір 1,5×1,5 м, а в смузі газону – 1,0×1,0 м.

Пристовбурна решітка – металева, бетонна, пластикова або дерев’яна решітка, яка встановлюється біля стовбура дерев вуличних насаджень з метою запобігання переущільненню ґрунту в пристовбурних кругах.

Проміжний майданчик – майданчик, що знаходиться між двома східцевими маршами.

Р

Рабатка – квітник у вигляді вузької смуги завширшки 0,6-3 м, який влаштовують уздовж доріжок і фасадів будинків, навколо пам'ятників, партерів тощо.

Рабатковий партер – був поширений в регулярних садах стилю бароко, мав симетричне планування і поділявся на невеликі узорчасті рабатки, розділені стежками, покриті піском та окантовані стриženим живоплотом із самшиту. Центр його часто акцентувався басейном, партер заповнювали квітами в горщиках, що давало можливість упродовж літа змінювати рослини і створювати нові композиції.

Радіація сонячна (лат.) – випромінювання теплового потоку сонячних променів на земну поверхню; вимірюється в калоріях на одиницю площі за одиницю часу (кал./см²/хв). Радіація буває: а) пряма, б) відбита, в) прони-каюча.

Район житловий – частина території міста, що складається з групи мікрорайонів, обслуговується комплексом культурно-побутових закладів і включає розвинену систему озеленення, яка складається з парків (садів), скверів, бульварів, вуличних зелених смуг, підходів до громадських будівель. До 60 % Р. ж. за сучасними нормами повинно відводитися під озеленені території.

Район курортний – територія, яка має особливо сприятливі природні умови і лікувальні фактори, що використовуються для відпочинку і лікування населення в розташованих тут санаторіях, будинках та базах відпочинку, стаціонарах, включає об'єкти озеленення – сади і парки при санаторіях і курортних селищах, сквери біля громадських споруд, зелені смуги і бульвари вздовж пішохідних доріг і автомагістралей.

Район промисловий – територія міста, на якій розміщуються підприємства з обслуговуючими спорудами, установами, дорогами тощо, включає систему озеленених територій – сади, сквери, бульвари, вуличні смуги, які відокремлюють його від інших районів озелененою, санітарно-захисною смугою, 20% території Р. п. має відводитися під озеленення.

Районування – виділення великих об'єктів озеленення (зони відпочинку в лісопарках).

Ранньоквітучі рослини – рослини, які зацвітають ранньою весною (в субтропіках взимку). Особливо ефектні, коли листопадні рослини знаходяться в безлистому стані (гамамеліс японський, багряник японський, калина вічнозелена, форзиція, акація деальбата, калина японська, хеномеліс японський).

Регенерація (лат.) – відновлення рослини з її частини (тканини), прикладом є укорінення живців – корневих, стеблових, зимових і літніх; приживлення бруньок під час окуліровки або пагонів в разі щеплень).

Регіональні ландшафтні (пейзажні) парки (РЛП) – окрема категорія територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Важлива регіональна

сходина в ієрархії охорони природи, що загалом складається з глобально-го (біосферного), національного, регіонального та локального (місцевого) рівнів. Є рекреаційною установою місцевого чи регіонального значення, що створюється з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Організуються з вилученням або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. Регіональний ландшафтний парк підкреслює природну своєрідність регіону, а також вказує на регіональний характер джерел фінансування діяльності РЛП. Головними завданнями регіональних ландшафтних парків є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів; сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Регулярне планування (лат.) – прийом садово-паркового мистецтва, що зародився в глибокій древності (у Вавилоні) і отримав широкий розвиток в садах Італії і Франції XVI-XVIII ст.; відзначається використанням правильних геометричних контурів: прямокутної алеї, доріг, симетричними композиціями, рядковими насадженнями рослин, наявністю скульптур, водних влаштувань.

Регулярний сад – сад, в основі планувальних рішень якого лежить прийом регулярного планування. В ньому рослини, доріжки, водойми, куртини та ін. елементи, розташовані симетрично відносно один одного.

Реконструкція об'єктів зеленого будівництва (лат.) – комплекс заходів, направлений на перебудову парку, саду, скверу, системи озеленення жилої забудови тощо відповідно до нових вимог; її зміст полягає в розробці проектних пропозицій із заміни насаджень, садіння деревних рослин та частковою зміною алейно-дорожньої сітки, переплануванні окремих композиційних груп, нарешті, відновленні вигляду історичного парку, саду, використовуючи існуючі елементи композиції або описи, гравюри тощо. Здійснюється на основі затвердженого в установленому порядку проекту.

Рекреаційна зона – спеціально виділена генеральним планом і організована територія в приміській місцевості чи в місті, призначена для відпочинку, з метою відновлення сил і здоров'я. Міськими Р. з. є: сади, парки, сквери; приміські: лісопарки, зони відпочинку.

Рекреаційно-оздоровчі насадження – зелені насадження рекреаційних зон.

Рекреація – це система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомлювальної і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які знаходяться поза їх постійним по-

мешканням. Рекреація охоплює всі види відпочинку. Відновлення здоров'я і працездатності завдяки відпочинку на лоні природи, або під час туристичної поїздки з відвіданням національних парків, архітектурних пам'яток, музеїв. У поняття «рекреація» включають: розширене відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини та її етикету; будь-яка гра, розвага, яка використовується для відновлення фізичних та розумових сил; найбільший сегмент індустрії дозвілля, що швидко розвивається, зв'язаний з участю населення в активному відпочинку на відкритому повітрі, проводиться переважно у вихідні та святкові дні, перебудова організму і людських популяцій, що забезпечує можливість активної діяльності за різних умов характеру і змін навколишнього середовища; цивілізований відпочинок, що забезпечується різними видами профілактики захворювань у стаціонарних умовах, екскурсійно-туристичними заходами, у процесі занять фізичними вправами. Розрізняють: *короткотермінову рекреацію* (із поверненням на ночівлю у постійне місце проживання) і *тривалу*, яка триває кілька діб.

Рекультивація (лат.) – комплекс гірничо-технічних, інженерно-будівельних, меліоративних, сільськогосподарських, лісокультурних та озеленувальних робіт, які скеровані на відновлення продуктивності та господарської цінності порушених гірничими роботами, видобуванням нафти і газу земель, приведених до непридатного стану внаслідок тривалого перебування під породними відвалами, мулонакопичувачами тощо. Відтворення, покращання умов навколишнього середовища з метою повторного використання порушених у процесі господарської діяльності територій. Можливі такі напрямки Р.: сільськогосподарський, лісгосподарський, водогосподарський, рекреаційний, будівельний, санітарно-гігієнічний.

Ритміка росту (характер росту) – послідовне чергування приросту пагонів за вегетаційний період (один або кілька приростів, повільний чи сильний приріст; нарешті, чергування росту пагонів і коренів). Р. р. як один із показників місця походження рослини.

Рівновага силуетів – поєднання різних за архітектонікою (Див.) дерев або кущів, що гармонують між собою.

Робітники зеленого будівництва – головна робоча сила в зеленому будівництві, що виконує всі види робіт, поділяються на робітників 2-3 розряду, які виконують допоміжні роботи (перекопування і планування землі, викопування і засипка ям тощо), і на робітників 4-5 розрядів, які виконують основні роботи (садіння рослин, посів або укладка рулонного газону, обрізка крон дерев, влаштування скелястих гірок тощо).

Робочий проект – стадія проектування об'єкта, яка включає детальну розробку генерального плану: 1) розбивкових і садивних креслень планування і озеленення території; 2) робочих креслень проектів вертикального планування, інженерного обладнання, малих архітектурних форм, споруд.

Роза вітрів – назва графіку, на якому показане розподілення повторюваності за місяць, сезон, рік панівних у певній місцевості вітрів відносно сторін світу; враховується під час проектування систем озеленення, вітрозахисних смуг, окремих об'єктів озеленення.

Розаріум (лат.) – 1) буквально зарості дикорослої шипшини; 2) колекційна або декоративна ділянка (частина парку, саду) троянд, призначена для вирощування і експонування різноманітних видів і сортів. Р. відомий з античних часів у Вавилоні, Персії, Греції, Римі, планування – регулярне. Дістав подальший розвиток в садах Відродження та Бароко, використовувався в садах ландшафтного стилю для оздоблення території біля палацу. Нині є однією з найбільш декоративних ділянок у багатьох ботанічних садах та дендропарках, де зібрані колекції сучасних сортів троянд. Найбільш відомі розаріуми в Україні створені в Нікитському ботанічному саду, в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка, НДІ Національний дендрологічний парк «Софіївка». В цих закладах розаріуми виконують не лише декоративну та пізнавальну функцію, а і є базою для проведення селекційної роботи.

Розбивкове креслення планування об'єкта озеленення – робоче креслення в М 1:500, деталі в М 1:10, 1:20, 1:50, з прив'язкою до базисних ліній і з розмірами усіх елементів планування, що використовується для переносу проекту в природу. На розбивковому кресленні вказують: баланс території, конструкції алей, майданчиків, поперечні і поздовжні профілі доріг. В природу виноситься за допомогою геодезичних приладів із прив'язкою до існуючих реперів.

Розмноження – в зеленому будівництві контрольоване відтворення рослин. Розрізняють два способи розмноження: генеративний (статевий) і безстатевий (вегетативний).

Розмноження рослин безстатеве (вегетативне) – спосіб, який застосовують для рослин, що не утворюють насіння, і для різних садових форм (плакучих, колоноподібних, кулеподібних, строкатолистя, різнолистя тощо). Один з головних прийомів розмноження в декоративній дендрології.

Розмноження рослин статеве (насінове) – метод розмноження в розсадниках більшості (до 70%) декоративних рослин способом посіву насіння.

Розсадник деревних порід – підприємство або його частина, що займається розмноженням дерев кущів та вирощуванням і формуванням саджанців. За призначенням розсадники поділяють на лісові, декоративні, плодові. Лісові та лісомеліоративні розсадники вирощують садивний матеріал для потреб лісовідновлення, створення захисних лісосмуг та лісопарків. Це переважно неформований маломірний садивний матеріал у вигляді сіянців рідше саджанців з відкритою кореневою системою, який вирощують від одного до трьох років. Декоративні розсадники вирощують садивний матеріал для потреб озеленення і садово-паркового будівництва. Як правило, це формовані саджанці

різного віку, які використовують для створення садово-паркових об'єктів та для вуличного озеленення в містах. Крупномірні та хвойні саджанці з цих розсадників реалізують із закритою кореневою системою. В останні роки декоративні розсадники практикують вирощування садивного матеріалу в контейнерах. Плодові розсадники вирощують сортові саджанці плодових дерев та кущів для створення або ремонту плодових садів.

Рокарій (англ.) – садово-паркова композиція, яка являє собою кам'янисту ділянку парку, де декоративні рослини поєднуються з каменями (Див. Кам'янисті гірки).

Романтизм (фр.) – різновид ландшафтного стилю в садово-парковому мистецтві, для якого характерні імітація ідилічних сільських пейзажів, створення романтичних куточків парків зі штучними руїнами, готичними спорудами. Виник у XVIII ст. у Франції, окремі елементи знайшли відображення в садах і парках XVIII ст. в Росії і Польщі. Найбільш відомі парки України в романтичному стилі «Софіївка» в Умані, «Олександрія» в Білій Церкві.

Рослина альпійська – рослина, пристосована до росту і розвитку в умовах високогірного (альпійського поясу). Характеризується приземистим ростом, яскравими квітами, можуть використовуватися під час будівництва кам'янистих гірок (рокаріїв). (Див.. Альпінарій).

Рослини карлики – рослини ненормального низького росту, що обумовлено генетично. Р.к. можна отримати і штучно завдячуючи відповідному формуванню як кореневої системи, так і надземної частини під час вирощування в обмеженій кількості ґрунту (Див. Бонсай).

Рослини подушки – життєва форма, що характеризується приземистим карликовим ростом, компактною щільною кроною, яка нагадує подушку-напівкулю. Рекомендується використовувати під час створення контрастних груп, кам'янистих гірок тощо (наприклад, гіпсолюбка арецієподібна, еспарцет рогатий, сантоліна полинолиста).

Рослини скель – рослини, які зазвичай поселяються в тріщинах скель (каменеломка, дзвіночок альпійський, товстянка кавказська, жостір приземистий, ялівець козацький тощо).

Рослинна спільнота – сукупність рослин, що займають однорідні ділянки земної поверхні і знаходяться в тісній взаємодії між собою та умовами навколишнього середовища (Див. Фітоценоз).

Ротонда (італ.) – відкрита кругла на плані споруда, перекрита куполом, що підтримується камінними або дерев'яними колонами. Елемент оформлення пейзажних садів і парків. Найбільш відомі ротонда біля Великого ставу в дендропарку «Софіївка» та ротонда в дендропарку «Олександрія».

Руїни. У Середньовіччі руїни підлягали остаточному руйнуванню або їх частини використовувалися під час зведення нової споруди на тому ж місці. Нерідко руїни служили каменоломнями або джерелом матеріалу для інших

будівель. Античними руїнами почали цікавитися і залучати до мистецтва і культури в Епоху Відродження. Під час Французької Революції античні руїни стали вважатися символами політичної рівності.

З приходом епох Просвітництва і Романтизму стали цінуватися також і середньовічні руїни. До них почали ставитися як до відчутних пам'ятників минулих часів історичного значення. Їх панорама ставала об'єктом емоцій про ідеалізоване минуле, особливо на тлі промислової революції, що нерідко сприймалася як загроза. Шанування естетики старіння почало проявлятися в англійському паркобудівництві в XVIII столітті, коли парки створювалися в ландшафтному стилі, завдяки інсценуванню ландшафту з додаванням штучних руїн. Численні руїни фортець, замків і монастирів набули в XIX столітті великого, майже символічного значення. В кінці VIII до другої половини XIX ст. в період активного паркобудівництва на теренах України в багатьох парках влаштовувалися античні або середньовічні руїни.

Рустований каскад – водна споруда з бетону, декорована камінням на перепаді рельєфу, по якій вниз падає вода (Див. Каскад).

С

Сад – об’єкт міського озеленення, що займає територію площею від 2 до 6 га, що зайнята деревними насадженнями, галявинами, квітниками, майданчиками і доріжками, включає естраду, спортмайданчики, алеї, дитячий сектор, водойми, споруди та обладнання, які об’єднані в певну планувальну композицію. Призначається для короткотривалого відпочинку, населення, що проживає в радіусі пішохідної доступності. Сади поділяються на районні, міські жилого району і спеціального призначення (біля клубів, лікарень, санаторіїв, шкіл, промислових підприємств).

Сад безперервного цвітіння – спеціально відведена ділянка в парку або ботанічному саду, на якій скомпоновані рослини – трав’янисті багаторічники, кущі, дерева, що підібрані за строками цвітіння протягом вегетаційного сезону.

Сад зимовий – простір в інтер’єрі громадських споруд або приватних будинків (хол, приміщення плавального басейну, прибудова, галерея з обігрівом), художньо оформлений за допомогою різних, переважно тропічних рослин в діжках, контейнерах або висаджених у ґрунт чи спеціальні піддони; включає також декоративні елементи: кераміку, каміння, мініатюрні басейни, скульптуру; призначений для прикрашання інтер’єру або для короткотривалого відпочинку.

Сад перистильно – 1) озеленення внутрішнього двору у міському атріумно-перистильному будинку Стародавнього Риму із влаштуванням насаджень у галереях; 2) плоский, регулярний сад, розділений на прямокутники, має чітку осьову побудову. В епоху Відродження влаштовувався перед заміськими спорудами, з оформленням із газону, обрамленого стриженим бордюром з квітами, скульптурою або фонтаном. Підпорядкований плануванню і архітектурі споруди.

Сад троянд – сад, домінантою в якому є троянди; планування такого саду здійснюється в регулярному стилі. С. т. відомі із сивої давнини (перські парадизи, висячі сади Семираміди).

Саджанець – молода рослина, вирощена після садіння сіянців або укоріненних живців у шкільку в розсаднику, або пересаджена з розсадника на об’єкт озеленення, наприклад, сажанці деревних і чагарникових порід.

Сади на даху – об’єкти озеленення, що являють собою обмежені ділянки на дахах будинків, з насипним шаром ґрунту для зростання дерев, кущів, трав’янистих рослин; нині широко застосовуються в готелях, промислових підприємствах, гаражах, вокзалах, а останнім часом на дахах житлових будинків і призначені для короткотривалого відпочинку. Вимагають ретельної композиційної і конструктивної проробки деталей, влаштування надійної гідроізоляції та підбору асортименту рослин.

Сади переносні, мобільні – об’єкти озеленення, що являють собою великі ділянки, відведені для відпочинку на тротуарах, перед громадськими спорудами, в торгових центрах, оформлені переносними контейнерами, вазами із кераміки і бетону різної величини з висадженими в них рослинами, переважно однорічниками, ліанами, кущами.

Сади Семираміди – праобраз сучасних висячих садів на балконах, лоджіях, терасах, що поширені зазвичай в малоповерховій «ступінчастій» забудові. Одне із семи чудес світу – «Висячі сади Семираміди» були розташовані на терасах. Відрізнялися великою кількістю квітів (троянд) і води, яка подавалася на верхню терасу за допомогою спеціального обладнання. В архітектурному плані висячі сади являли собою піраміду, що складалася з чотирьох ярусів-платформ, їх підтримували колони висотою до 25 м. Нижній ярус мав форму неправильного чотирикутника, більша сторона якого становила 42 м, менша – 34 м. Щоб запобігти просочуванню поливної води, поверхню кожної платформи спочатку покривали шаром тростини, змішаної з асфальтом, потім двома шарами цегли, скріпленої гіпсовим розчином, поверх усього укладалися свинцеві плити. На них товстим шаром лежала родюча земля, куди було висаджене насіння різних трав, квітів, чагарників, дерев. Піраміда нагадувала вічно квітучий зелений пагорб. У порожнині однієї з колон вміщувалися труби, по них день і ніч насосами подавалася вода з Євфрату на верхній ярус садів, звідки, стікаючи струмочками і невеликими водоспадами, зрошувала рослини нижніх ярусів. Чудом здавалося дзюрчання води, тінь і прохолода серед дерев, вивезених з далекої Мідії. У 331р. до н. е. війська Олександра Македонського захопили Вавилон. Прославлений полководець зробив місто столицею своєї величезної імперії. Саме тут, в тіні висячих садів він помер у 323 р. до н. е. Після смерті Олександра Вавилон поступово прийшов у занепад, а сади загинули.

Садівник – фахівець як з квітництва, декоративного садівництва, плодівництва й городництва.

Садивний матеріал – цілі рослини, їх частини або насіння, що використовуються для розмноження, вирощування, дорошування і формування або використання в озелененні. Розрізняють наступні види садивного матеріалу: насіння, живці, сіянці, саджанці, дички, рослини регенеранти.

Садова рослина – рослина, що зростає в саду, культивована декоративна рослина, наприклад, калина бульденеж, на відміну від дикорослої калини звичайної.

Садовий будиночок – відкрите або частково закрите приміщення. Місце в саду, яке використовується для відпочинку чи як прилисток від непогоди.

Садовий кодекс – Див. Міжнародні правила номенклатури для культивованих рослин.

Садово-паркове будівництво – навчальна дисципліна в системі підготовки фахівців садово-паркового господарства та галузь людської діяльності, пов’язана з будівництвом садово-паркових об’єктів: від вертикального пла-

нування та інженерної підготовки території, до будівництва доріг, доріжок, майданчиків, підпірних стінок і паркових східців, дренажних систем і водних споруд, створенням кам'янистих гірок та різноманітних видів декоративних насаджень згідно із проектом на об'єкт озеленення.

Садово-паркове мистецтво – мистецтво проектування і створення об'єктів озеленення – парків, лісопарків, садів, скверів, бульварів, малих садів тощо. Засноване на умінні використовувати прийоми композиції, перспективи, теорії світла і кольору, на основі знання природних (рослини, ґрунти, вода, каміння) та інших матеріалів; як сфера мистецтва має виражати певний ідейний зміст в художніх образах.

Садово-парковий ландшафт – частина культурного або природного ландшафту, перетвореного в результаті направленої діяльності людини, обмежена певними межах, які просторово організують природні елементи (рельєф, вода, рослинність, ґрунти) у поєднанні з штучними (малими архітектурними формами і спорудами), що раціонально розміщені і утворюють взаємопов'язану та взаємообумовлену єдність, яка визначає художній вигляд простору або території певних розмірів і є середовищем для відпочинку людини.

Садово-паркові будівельні роботи – комплекс заходів з інженерної підготовки території, влаштування доріжок, майданчиків, водойм; будівництва різноманітних садово-паркових споруд, монтажу і встановлення обладнання, садіння декоративних рослин відповідно до проекту на об'єкт озеленення.

Сад-чинампас (мек.) – плавучі сади в Мексиці, невеликі острівки з гілок дерев і очерету, на поверхню яких насипають землю, і розводять різноманітні рослини переважно квіти та овочі.

Самосів – природне поновлення рослин насінням. Є показником адаптації рослин-інтродуцентів до певних кліматичних умов.

Санітарно-захисна зона – озеленена територія спеціального призначення, яка розділяє (відокремлює) сельбищну частину міста від промислових підприємств.

Світло і тінь – співвідношення форм за освітленістю. Для отримання світлотіньових ефектів у рослин велике значення має листова мозаїка у дерев; влаштування «вікон» в масиві насаджень.

Світлолюбні рослини – рослини, які за своїми біологічними властивостями вимагають відкритих до сонця умов існування (напівпустелі і пустелі, степи тощо).

Секатор – садові ножиці для обрізки пагонів, гілок, нарізання живців.

Селекційний сорт рослин – покращений в результаті селекції (відбору) (Див. Культивар).

Селекція (лат.) – теорія і практика виведення і створення нових і покращення, шляхом відбору, існуючих сортів декоративних рослин. Включає підбір вихідного матеріалу на основі вивчення процесів мінливості і спадковості, виведення нових форм і сортів декоративних рослин.

Селитебна (сельбищна) територія – частина планувальної структури міста, що включає жилі райони і мікрорайони, громадсько-торгові центри, вулиці, проїзди, магістралі, об'єкти озеленення – сади, парки, сквери, бульвари, озеленені території мікрорайонів та жилих груп.

Серпантин (фр.) – звивисте трасування доріг на крутих схилах, в лісо-парках, парках, на перевальних ділянках горбів і гір.

Сецесія – стиль у мистецтві. Виник в Австрії, коли група художників у знак протесту проти офіційного академічного мистецтва вийшла з складу мюнхенської виставкової організації «Glaspalast». Вважається початком модерну. Це авангардистський мистецький рух існував у Мюнхені, Відні та Берліні в 1890-1905 рр., відомий також як Арт Нуво, Югендстиль, модернізм. Спрямований проти академізму і історизму; знайшов своє вираження в архітектурі інтер'єрів, декоративно-прикладному та орнаментальному мистецтві. В садово-парковому мистецтві сецесія відзначається вільною композицією, стилізацією та декоративністю, а також захопленням асиметрією та гнучкими плавними лініями.

Силует (фр.) – в садово-парковій композиції контурний однотонний обрис окремих екземплярів рослин, груп, куртин на фоні неба, водної поверхні або міської забудови, що сприймається просторово.

Симетрія (грец.) – в зеленому будівництві прийом правильного розташування в просторі окремих частин цілого відносно осі або площини партеру тощо. Прийом С. широко використовувався під час створення регулярних садів і парків.

Система дощування (стаціонарна, пересувна) – комплекс трубопроводів з розбризкувачами, що крутяться, і насадками з калібрувальними отворами шланги та інше обладнання, яке слугує для рівномірного розпилення води в процесі поливу рослини. Елементами автоматичної системи дощування є також електромагнітні клапани, насос, фільтр, контролер, пульт дистанційного керування.

Система озеленення – організоване, взаємозв'язане розміщення об'єктів озеленення на плані населеного пункту (міста, селища) або приміської зони, узгоджене із загальною планувальною структурою і системою культурно-побутового обслуговування населення; основними принципами побудови і формування С. о. є: рівномірність розміщення і рівнодоступність об'єктів озеленення, а також неперервність і взаємозв'язок насаджень.

Сівозміна – система вирощування рослин завдяки послідовній, науково-обгрунтованій, періодично повторюваній зміні культур у просторі і часі, застосовується в розсадниках з метою підвищення родючості ґрунту, зменшення забур'яненості, алелопатії, накопичення шкідників і хвороб.

Сіянець – рослина, вирощена з насіння: в посівному відділенні розсадника (вік до 1-3 років); в розводочному відділенні квіткової оранжереї (до 1-3 місяців).

Скарифікація (лат.) – передпосівна обробка насіння деяких видів рослин (софора японська, робінія псевдоакація, гледичія триколючкова), які тривалий час не проростають через тверду водонепроникну насінневу оболонку. Використовують різними способами пошкодження насінневої оболонки: механічний (піском, наждачним папером), термічний (кип'ятком), хімічний (кислотою, лугом) з метою прискорення процесу проростання насіння.

Сквер – упорядкована й озеленена ділянка площею від 0,02 га до 2,0 га, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць, призначена для транзитного проходу і короткочасного відпочинку населення.

Скелетні гілки – найбільш товсті гілки зазвичай першого, другого і третього порядків, які складають основу (скелет) крони; товщина скелетних гілок – не менше 3-4 см.

Скельні рослини – рослини, які ростуть у тріщинах скель, на стінах споруд тощо. Широко використовуються для створення кам'янистих груп, гірок (рокаріїв). Прикладом скельної рослини можуть слугувати роговик Біберштейна, флокс дернистий, каменеломки, види молодила тощо.

Сланник – низькорослий, сланкий кущ наприклад (ялівець козацький, види дроку, сосна гірська). Поширені в горах у верхній межі дерев, де набувають сланкої форми.

Садово-паркова композиція – спеціально влаштована за художніми законами пейзажна композиція в садах, парках та інших садово-паркових об'єктах, яка складається із рослин і може включати малі архітектурні форми та інші споруди; зовнішній вигляд залежить від стилю садово-паркового будівництва. В садах регулярного стилю має, як правило, симетричну будову й найкраще сприймається із спеціально влаштованих оглядових точок і є статичною. В садах ландшафтного стилю садово-паркові композиції імітують природний ландшафт і дуже часто влаштовані асиметрично, вони найкраще сприймаються під час руху, є мінливими і динамічними.

Солестійкість – здатність рослин переносити певне засолення ґрунту (рН вище 7). Є однією з ознак пустельних рослин, що ростуть в аридних умовах.

Солітер (фр.) – прийом розміщення одиночних насаджень на відкритому просторі (дерев, кущів або великих трав'янистих рослин), які виділяються своєю архітектонікою або привертають особливу увагу.

Солончі – засолені землі, поверхня яких опріснена дощовими водами, а глибше в шарі вимивання містяться солі натрію. Під час посухи стають тріщинуватими.

Солончаки – засолені землі, які через наявність солоних вод відзначаються постійним засоленням верхніх шарів ґрунту.

Солончакуваті солончі – засолені землі із характеристиками проміжними між солончаками і солонцями, містять шкідливі солі як у верхніх, так і у нижніх шарах.

Солярій (лат.) – майданчик для прийому сонячних ванн, часто влаштовується в парках, лісопарках, на відкритих добре освітлених місцях.

Сорт або **культивар** (англ. *cultivar*) – група культурних рослин, які в результаті селекції отримали певний набір характеристик (корисних або декоративних), які відрізняють цю групу рослин від інших рослин того ж виду. Кожен сорт рослин має унікальне найменування та зберігає свої властивості за багаторазового вирощування. Сорт – це окрема група рослин в рамках відомих ботанічних груп, яка незалежно від того, задовольняє вона повністю або частково умови надання правової охорони, є новою.

Сосняк – сосновий масив (чисте насадження сосни).

Спортивне ядро – спеціальна територія на пришкільній ділянці, в парку для занять спортом; включає футбольне поле з біговою доріжкою, майданчики для волейболу, баскетболу, занять гімнастикою, для гри в хокей, городки тощо.

Спортивні газони – газони на різних ігрових майданчиках та галявинах, стійкі до вищипування і добре відновлюються. До складу травосуміші входить до 40% тонконогу лучного, 30% райграсу пасовищного і 30% костриці червоної або складається із 100 % свинорію (для футбольного поля). (Див. Газон спортивний).

Ставок – штучна водойма для збереження води з метою водозабезпечення, зрошення, розведення риби та водоплаваючої птиці, а також для санітарних і спортивних потреб. Водойми до 1 млн. м³ називають ставками, а більше – водосховищами. Будують ставки, перегороджуючи дамбою русла великих річок, струмків, балок. За відсутності зручних природних понижень для влаштування ставка виривають спеціальні котловини глибиною 3-5 м. Якщо живлення ставка відбувається в основному за рахунок стоку річкових або ґрунтових вод, то на дамбі передбачають заставки для пропуску весняних або зливових потоків.

Стадії проектування – етапи проектування об'єктів озеленення: 1 – робочий проект; 2 – техніко-робочий проект; 3 – технічний проект.

Стадіон (гр.) – різновидність спортивного парку, територія з розвинутим комплексом спортивних майданчиків, тренувальних полів, спортивних арен тощо. Насадження в загальному балансі території стадіону повинні складати не менше 50%.

Стартова (фризова) сходи́нка паркових східців – найперша сходи́нка паркових східців.

Стежкова мережа – сітка стежок і доріжок шириною 1,5-2,5 м. Характерна для лісопарків і парків, прокладається відповідно до умов рельєфу, зв'язує окремі частини об'єкту між собою.

Стенд – спеціально облаштоване місце зі стійкою і щитом, де розташовані експонати виставки або тексти з інформацією. Часто в парках стенди розміщують на алеях і партерних частинах, іноді вони виконуються із живих килимових рослин у вигляді календарів.

Стерильна квітка – безплідна квітка з недорозвинутими маточками, тичинками, які видозмінилися в пелюстки, не здатна утворювати насіння, наприклад: калина бульденеж, троянда чайногібридна, гортензія садова.

Стерильний пагін (жировий, вовчок, іванові пагони) – зазвичай сильнорослий, з великими листками, утворюється в нижній частині стовбура, як правило, безплідний. Іноді утворення стерильних пагонів з великим листям стимулюють, садячи дерево на пені.

Стиль (*грец.*) – в садово-парковому мистецтві переважаюча в певний історичний період стійка сукупність композиційно-планувальних, будівельно-агротехнічних принципів і прийомів створення об'єктів озеленення. Він тісно зв'язаний і відображає соціальний уклад суспільства, рівень і характер розвитку зеленого будівництва, естетичні ідеали і художні смаки. Розрізняють два великі стилі в садово-парковому мистецтві: регулярний та ландшафтний, або пейзажний. Залежно від історичних та національних особливостей садово-паркового будівництва в регулярному стилі розрізняють: єгипетський, асирійський, грецький, перський, римський, мавританський, італійський ренесанс, французький та ін., а в ландшафтному – англійський, романтичний, сентиментальний, китайський та японський стилі. В останні 100-150 років у садово-парковому будівництві використовуються і навіть змішуються різні стилі. В останні десятиліття ХХ ст. виник екологічний стиль, який набуває все більшої популярності.

Стійкість зелених насаджень – здатність насаджень зберігати характер функціонування в умовах дії як антропогенних факторів, так і природних негативних чинників.

Стовбур – центральна частина дерева від кореневої шийки до верхівкового пагона, на якій розміщені гілки першого порядку.

Столон – боковий орган вегетативного розмноження підземний (у картоплі), або сланкий (у суниці).

Стратифікація – спосіб підготовки насіння, що тривалий час не проростає після посіву (ліпа, шипшина, глід) завдяки утриманню його в умовах доброї аерації і високої вологості, але невисокої температури +0-7°C. Під час стратифікації насіння витримують в сирому піску, тирсі у співвідношенні 1:3.

Струмок – невеликий штучний або природний водотік зі звивистим руслом і кам'янистим дном, що створюють на рельєфі з невеликим ухилом (перепадами), дзюркотливий потік води. Бажаний елемент паркової композиції.

Ступінь озеленення – відношення площі озелених територій до загальної площі міста, одиниці його адміністративного ділення або окремої функціональної території, розрахована у відсотках.

Суглинок – ґрунт з переважанням вмісту глини і незначної кількості піску
Див. Ґрунт.

Суккуленти (від лат. *succulentus* – соковитий) – рослини, що мають спеціальні тканини для запасання води. Група сукулентів в цілому охоплює понад 10 000 видів (майже 4% судинних рослин). До цієї великої групи належать

рослини різного географічного походження. Особливо характерні сукулентні рослини для флори засушливих регіонів Південної та Північної Америки (кактуси, ехеверії, агави), Південної Африки (аргіродерми, швантезії, літопси, конофітуми, плейоспілоси, хавортії, гастерії), Східної Африки та Мадагаскару (алоє, пахіподіуми), Західної Африки та Канарських островів (еоніуми), де вони ростуть поодинокі або великими групами, часто в умовах різкої нестачі вологи. Часто мають фантастичну форму (кактуси, товстянки, молочай, агава, алоє тощо).

Супісок – ґрунт з високим вмістом піску (легкі, рихлі ґрунти). Див. Ґрунт.

Суховершинність – результат недостатнього (порушеного) живлення рослин, спричинений порушенням коренелистового обміну, зміною екологічних умов, що викликає засихання верхівки дерева. Наприклад, періодична суховершинність дуба у вікових дібрових.

Сухостій – засохле на корені дерево або кущ. Разом із засохлими і залишеними на деревах гілками надає насадженню неприглядного вигляду. Видається під час весняного і літнього доглядів за об'єктами озеленення.

Сучкоріз – садовий інвентар, що слугує для обрізки пагонів і гілок дерев, розташованих високо над землею.

Сучок – великий боковий відросток від стовбура дерева (як правило, зламаний або зрізаний), на якому кріпилися пагони, листки, квітки, плоди.

Схема (*грец.*) – термін, який вільно вживають як синонім зображення або опису в загальних рисах. Наприклад, схема маршрутів руху відвідувачів; С. озеленення міста (селища, району); С. вертикального планування; С. видових точок; С. зонування території.

Схема вертикального планування – креслення, на якому показана висотна організація рельєфу території об'єкту за проектними відмітками, вирішує завдання поверхневого стоку дощових і талих вод. Розробляється в стадії технічного проекту. Див. вертикальне планування.

Схема зонування території – креслення плану території, на якому показані межі різних функціональних зон (вхідна, тихого відпочинку, активного відпочинку, експозиційна тощо)

Схема озеленення міста (району) – креслення, що відображає загальний характер і принципи розміщення озелених територій на плані в залежності від функціонального призначення.

Східцевий марш – частина паркових сходів, яка складається із ряду східців і з'єднує нижній і верхній майданчики.

Східець – основний елемент паркових сходів, що має висоту від 10 до 18 см і ширину від 38 до 40 см.

Сходинка – горизонтальна частина сходу.

Схрещування – метод отримання гібридів і сортів, що несуть ознаки обох батьківських форм насінневого потомства (сортів і видів).

Т

Таксон (*грец.*) – систематична одиниця в класифікації рослин і тварин – різновидність, підвид, вид, рід, родина, порядок, клас – таксони різних рангів.

Театри зелені – були схожі на палацові театри. Сцена в них була дещо піднята і мала вигляд півкола, відділеного від глядачів рампою. За сценою, відгородженою стриженими кулісами, були влаштовані зелені кабінети акторів. Стіни театру прикрашали фігурно стриженими шпалерами та вставленими у створені у шпалерах ніші скульптурами. Влітку в театрах розміщувалось від 50 до 600 глядачів і влаштовувались вистави. Нині зберігся лише один такий театр у Хьорренхаузені.

Теплиця – спеціально засклена або накрита плівкою ділянка ґрунту на поверхні землі, призначена для цілорічного або сезонного вирощування або вигонки рослин з використанням обігріву, в т. ч. парникового ефекту. Зазвичай в Т. вирощуються теплолюбні субтропічні рослини або квіти для вигонки на зріз зимою (троянди, кали, гвоздики, хризантеми). За конструкцією Т. діляться на звичайні засклені (плівкові) – каркасні; куполоподібні (до 40 м); з горизонтальним водоналивним покриттям (вода циркулює через порожнисті дахи і бокові стінки теплиці); пневматичної конструкції (із повітряноопорними оболонками, пневмокаркасні, камерні, комбіновані).

Тераріум (*лат.*) – невелика засклена, переносна тепличка з автономними умовами зволоження для спеціальної культури (вирощування і показу) ряду рослин і тварин в умовах інтер'єру, відрізняється особливими вимогами до високої вологості і температури.

Тераса (*лат.*) – в зеленому будівництві горизонтальний або злегка нахилений майданчик, природного походження чи штучно влаштований, завдяки утворенню уступів на схилі місцевості; характерний для садів древності, парків епохи ренесансу і бароко, зазвичай розташований на схилах вздовж ярів, або балок в гірських умовах (на горбистому рельєфі).

Терикон (*лат.*) – конусоподібний відвал неродючих ґрунтів (пустої породи), що накопичуються на поверхні землі біля рудника або шахти; є об'єктом заліснення чи озеленення в процесі рекультиваци земель.

Територія населеного пункту – сукупність земельних ділянок, які використовуються для розміщення об'єктів загального користування: парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів, об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту;

Територія об'єкта озеленення – територія, що включає всі планувальні елементи цього об'єкта в межах червоних ліній, наприклад, лісопарк, обмежений сільськогосподарськими угіддями, сквер, обмежений вулицями тощо.

Теренкур (від фр. *terrain* – місцевість нім. *Kur* – лікування) – метод санаторно-курортного лікування, який передбачає дозування фізичних навантажень у вигляді пішохідних прогулянок, сходження в гористій місцевості за певними, розміченими маршрутами. Теренкур розвиває витривалість, покращує роботу серцево-судинної системи і органів дихання, стимулює обмін речовин, нервову активність. Зазвичай проводиться під наглядом лікаря. Нині термін «теренкур» частіше всього застосовують для позначення спеціально прокладених маршрутів, що призначені для лікувального ходіння. Із середини XIX ст. лікарі розпочали освоювати методи лікування, засновані на комбінації впливу кліматичних факторів і руху. Ще в 1845 році лікар Хартвіг (Hartwig) рекомендував для лікування щоденне ходіння як на узбережжі моря, так і в гірській місцевості. З 1862 р. професор Вербер (Werber) називає активний рух найважливішим доповненням до впливу гірського клімату, і рекомендував пацієнтам лікувальну ходьбу по стежках гірських курортів Німеччини і Швейцарії. В 1885 році німецький лікар Ертель (Max Oertel), завдяки якому і з'явився термін «*теренкур*», запропонував метод лікування ожиріння і серцево-судинних захворювань, заснований на дозуванні пішохідного руху за віддаллю, темпом і кутом нахилу маршруту піших прогулянок. Метод Ертеля швидко поширився в Європі. На території сучасної України перші теренкури були прокладені на території курорту Трускавець.

Техніко-економічний показник – абсолютний або відносний числовий показник вираження головних показників об'єкта, що характеризує його стан, планувальні переваги, ефективність і якість.

Техніко-робочий проект – стадія розробки проекту об'єкта озеленення, що включає рішення: а) генерального плану території; б) проектів вертикального планування, інженерного обладнання і малих архітектурних форм; в) робочих креслень проекту. Техніко-робочий проект розробляють на невеликі за площею об'єкти озеленення.

Технічний проект – стадія розробки проекту об'єкта озеленення, яка включає генеральний план, окремі проекти: дендрологічні, вертикального планування, інженерних споруд, обладнання тощо і складання об'єктного кошторису будівництва (див. Робочий проект). Т.п. розробляють на великі за площею сади і парки, лісопарки, а також важливі за призначенням об'єкти (див. Стадії проектування).

Тиха зона парку, або зона прогулянок і тихого відпочинку – частина парку, призначена для організації тихого відпочинку відвідувачів (див. Зонування території).

Тіневитривалі рослини – рослини, які миряться з недоліком світла, ростуть під пологом дерев або біля стін в умовах затінення (водозбір, плющ, хоста, барвінок, самшит, тис тощо).

Топіарне мистецтво (лат.) – мистецтво фігурної стрижки дерев і кущів, надання їм форми звірів, геометричних (куля, куб, конус, піраміда) і фантас-

тичних форм. Найчастіше для цього використовують рослини лавра благородного, туї західної, бирючини та інших рослин з дрібною тонкою фактурою крони, що добре переносять стрижку. В розсадниках для вирощування і формування рослин методами топіарного мистецтва створюють шкільку архітектурних форм.

Точка сприйняття – певні визначені місця на маршруті або в парковій композиції, звідки краще за все сприймається пейзаж.

Трав'янисті рослини – трави – життєва форма вищих рослин. Трави мають листя і пагони, що відмирають в кінці вегетаційного періоду на поверхні ґрунту. Вони не мають постійного деревного стовбура над землею. Трав'янисті рослини бувають однорічними, дворічними або багаторічними. Деякі порівняно швидко росли трав'янисті рослини (особливо однорічні) часто є рослинами-піонерами, які першими заселяють нові місця існування і визначають анагенез рослинних видів. Т. – це велика група рослин, які використовуються в зеленому будівництві для створення основних паркових композицій: газонів, квіткових груп, квіткового оформлення (партери, клумби, рабатки тощо).

Транспірація (лат.) – фізіологічний процес випаровування води рослинами; обумовлює в рослинах безперервність водяного току з розчиненими поживними солями від коріння до листя, а також захищає рослини від перегріву. Важливий фактор, який особливо слід враховувати під час літніх пересаджуваль рослин в облиствленому стані.

Трансплантація (лат.) – в рослинництві – щеплення, перенесення та приживлення пагона або бруньки з однієї маточної рослини на іншу (підщепу) з метою збереження та розмноження її геному (отримання щепи). Застосовується під час вегетативного розмноження сортів плодових дерев та декоративних форм, іноді для заміни тканин культурних рослин під час їх пошкодження.

Трельяж (фр.) – елемент вертикального озеленення, вертикальна площинна опора (каркас) для витких рослин (троянд, клематисів тощо). Виготовляється у вигляді ажурної обрешітки із дерева, металу з різними розмірами гнізд, довжина і висота залежать від виду рослини, яка обплітає опору і характеру використання; встановлюють в садах, на вулицях, уздовж містків, паркових східців, одночасно слугує огорожею.

Турбулентність (лат.) – рух повітря вихрового характеру, який призводить до перемішування повітряних шарів атмосфери; спеціально розроблені проекти озеленення і схеми насаджень, деревних і чагарникових рослин в санітарно-захисних зонах сприяють виникненню турбулентності і виносу у верхні шари атмосфери шкідливих домішок.

Туристичні бази – спеціально відведені території в зонах і районах відпочинку із комплексом будівель і споруд, пристосовані для тимчасового відпочинку. Поєднуються із територіями санітарно-оздоровчих комплексів з врахуванням специфічного режиму відпочинку.

У

Урочище – природно-територіальний комплекс, який складається із закономірного просторового поєднання (системи фацій). Урочища найчастіше формуються на основі певних форм рельєфу – випуклої чи ввігнутої, але єдиної за генезисом і віком. Вони розташовані на одному рівному субстраті. Прикладом урочища може слугувати моренний горб або верховий болотний масив. Це може бути будь-яка частина місцевості, не подібна до іншої, наприклад, ліс серед поля.

Утримання зелених насаджень – дотримання режиму їх використання із проведенням агротехнічних заходів, що сприяють нормальному росту та розвитку.

Утримання території в належному стані – використання її за призначенням відповідно до генерального плану населеного пункту, іншої містобудівної документації, місцевих правил забудови, правил благоустрою території населеного пункту, а також санітарне очищення території, її озеленення, збереження та відновлення об'єктів благоустрою.

Ухил – основний показник рельєфу території, який характеризує нахил окремих ділянок поверхні відносно горизонту; виражається як відношення висоти перепаду висот на певній ділянці (Н) до довжини ділянки (L) в процентах и абсолютних величинах ($i = H:L$).

Ф

Фактура крони (лат.) – особливість, структура побудови поверхні дерева, куща. Ф.к. залежить від величини листя і їх розміщення на гілках. Наприклад, дрібною фактурою крони характеризуються самшит, снігова ягода; крупною: катальпа, горіх сірий, сумах оленерогий.

ФЕМ – формовані елементи мощення, спеціально виготовлені плитки з бетону різних розмірів, конфігурації і кольору. Один із найбільш поширених видів верхнього дорожнього покриття, використовується для влаштування доріг, доріжок майданчиків у садах і парках, для мощення тротуарів у містах. Виготовляються індустріальним способом, є відносно дешевими. Під час виготовлення застосовують методи: пресування, вібропрасування, вібропрокочування.

Фітоклімат (грец.) – клімат (режим вологості, аерація, тепловий баланс), що створюється в середовищі існування рослин (у кронах, під пологом дерев, у парках, в теплиці).

Фітоцидність (грец.) – здатність рослин утворювати в невеликих кількостях отруйні леткі речовини, які подавляють або згубно діють на ріст бактерій, грибків і найпростіших, а також дрібних комах (олеандр, магнолія крупноквіткова, черемха звичайна, жимолость блискуча, горіх грецький, клен ясенелистий).

Фітофарми (грец.-лат.) – здатність рослин виділяти в повітря корисні для організму людини легкі леткі йони (евкаліпти, аронія чорноплідна, яблуня Недзвезького та ін.).

Фітоценоз (від грец. *Phyton* – рослина і *koinos* – загальний, спільний) – рослинне угруповання – закономірне поєднання рослин на тій чи іншій території з певними взаємостунками між ними і з властивими їм умовами місцезростання. Штучні насадження утворюють штучний фітоценоз.

Флора (лат.) – сукупність видів, які ростуть у якій-небудь певній області, зоні. Ф. поділяється на дикорослу, культурну, у тому числі інтродуковану.

Фонтан (поетичний синонім — водограй; від лат. *fons* — джерело, гейзер, причина) – 1) Струмінь води, який б'є вгору або витікає під тиском, а також спеціальний прилад, що забезпечує викидання води, і споруда, що його обрамляє; 2) споруда із пристроєм для подавання води під тиском; складається із водозбірника і однієї або багатьох трубок із яких під тиском викидається вода. Один з елементів садово-паркового оформлення, іноді прикрашається кольоровою ілюмінацією.

Формовані дерева – дерева, що штучно піддають стрижці, сформовані відповідно до проекту озеленення.

Формувальна обрізка – вид обрізки, стрижки з метою надання рослині певного габітусу, не властивого рослині (стрижка у формі кулі, куба, одно-трирядної живої ступінчастої огорожі). Див. Обрізка.

Фотоперіодизм – вплив тривалості денного освітлення впродовж доби (тобто періодичної зміни світла і темноти) на розвиток рослин. Розрізняють рослини довгого дня (рослини високих широт), помірного і короткого дня (рослини тропіків і субтропіків). Широко використовується під час зимової вигонки квітів (калл, хризантем, тюльпанів) завдяки штучному досвічуванню.

Фототропізм – зміна напряму росту органів рослин в бік світла під дією джерела світла (позитивний фототропізм) або в протилежний бік (від’ємний Ф.).

Французький стиль – різновид регулярного стилю бароко в садово-парковому мистецтві. Виник у Франції в XVII ст. в епоху правління Людовика XIV, завдяки творчості ландшафтного архітектора Андре Ленотра, який, розвинувши ідеї італійського ренесансу та бароко створив власний стиль садово-паркового будівництва та вплив його в таких садах, як Во-ле Віконт (1661–1665), Кланьї (1674), Со Медон (1680), Шантільї і Шаузі (1693), Нінон, Версаль (1662–1700), Марлі (1699). Версаль на багато років став ідеалом та еталоном творення. Основними рисами класицизму (за І. Родікінім, 1990) були: а) наявність великих просторів і розкриття далеких перспектив; б) перевага розташування на плоскому рельєфі; в) симетричність композиції стосовно центральної осі (у деталях симетричність порушується з метою уникнення монотонності); г) деревна рослинність носить характер масиву, де губиться індивідуальність дерев; д) широке використання фігурної стрижки, зелених стін, коридорів, альтанок, залів, кабінетів, куль, кубів, пірамід; ж) використання трильйажного мистецтва – арок, альтанок, огорож; з) канали та плоскі водойми мали характер дзеркал, вода на рівні з поверхнею землі і відділена лише невеликим бордюром, іноді дзеркало води на газоні; е) центральну частину саду займав партер, облямований стриженими стінами боскетів; є) використання гаптованих партерів (партерів вишивок або килимів): пісок, товчена цегла, мармурова крихітка, біте скло, або „вирізних газонів” з рідким використанням натуральних квітників; і) більш продумане використання скульптури, ніж у садах Ренесансу; к) головною прикрасою служила центральна паркова алея з двох або чотирьох рядів дерев, яка відкривала далекі перспективи на довкілля; и) у звіринцях або окремо в садах з’являються *монажерії* – будиночки з місцевими та екзотичними тваринами – праобраз зоологічних парків.

Фунгіциди (*лат.*) – отрутохімікати, що використовуються для боротьби з грибними захворюваннями рослин. Наприклад, з борошнистою росою троянд.

Функціональна організація територій (*лат.*) – розділення крупного об’єкта озеленення на частини, призначені для різних видів використання – виділення місць для заняття спортом, прогулянок і тихого відпочинку, дитячих майданчиків, місць масових гулянь тощо; при цьому враховуються функціональні зв’язки усіх частин об’єкта між собою (див. Зонування).

Ц

Цегла клінкерна – будівельний матеріал для влаштування верхнього покриття доріжок і майданчиків. Клінкерну цеглу отримують, випалюючи глиняну цеглу-сирець за високих температур.

Цемент – будівельний матеріал, що використовується для зв'язування (скріплення) бутового каменю, цегли, ФЕМу або виробництва бетону.

Ч

Чайний сад – сад, який примикає до чайного будиночку, зазвичай елегантно спроектований, простий; пристосований для відпочинку і церемонії чаювання (Японія, Китай). Ч.с. були започатковані у XV–XVI ст., коли чайна церемонія стала світською і була доведена до досконалості. Щоб природа була поряд, чайний будиночок оточували садом. Зовнішня його частина називалась „сотородзі”, а внутрішня „укіродзі”. У першій влаштовувався махі-ай, щось на зразок віталні під відкритим небом, де гості очікували господаря. Тут стояла посудина для омивання рук, освітлення забезпечувалося кам'яними лампами. До внутрішньої частини саду вела доріжка, вимощена кам'яними плитами. У чайний будиночок часто заходили через хвіртку. За нею, віддавши поклін, скинувши взуття та залишивши зброю, гості проходили у внутрішнє приміщення, де їм в обстановці спокою подавали чай. З будиночку, де проходила чайна церемонія, відкривався вид на внутрішній сад, створений за канонами японського садово-паркового мистецтва.

Чайхана– чайна; будівля, зазвичай розташована поблизу водойми (річки, каналу, озера), в тіні дерев (платан, в'яз густий, горіх грецький та ін.). Особливо поширені в умовах Середньої Азії, Закавказзя. Призначена для пиття чаю.

Ш

Шаблон (нім.) – пристосування, за допомогою якого переносять з проекту в натуру рисунки квітників, перевіряють поперечні ухили поверхні доріжок, майданчиків.

Шайка камінна – грубо колотий камінь, що має форму вкороченого конуса або піраміди, або камінь з двома паралельними площинами; застосовується для мощення доріжок, зміцнення відкосів, стінок кюветів, лотків.

Ширина кроку сходинки – горизонтальна віддаль між двома лицевими гранями двох суміжних сходинок.

Шлаки котельні – відходи від згорання кам'яного вугілля в топках котельні. Пористий і твердий матеріал, застосовується під час влаштування основи під дороги, спортивні майданчики, футбольні поля.

Шпалери – вид лінійних насаджень характерний для садів і парків регулярного стилю у вигляді ряду густо посаджених, стрижених у вигляді стіни дерев. Використовували і тип шпалер, що створювався з витких рослин, опорою для яких слугувала дерев'яна решітка. Їх ще називали трільяжами. В наші дні для влаштування шпалер часто використовують бетонні стовпи з натягнутим між ними дротом. Шпалери часто формували у вигляді архітектурних форм будівель, їм надавали певних форм і пропорцій, вони виконували функції стін залів і театрів у боскетах. Залежно від функцій та місця у саду шпалери були високі, низькі, напів-повні, ажурні, повні та шпалери-фігури.

Штамб – безлиста і обчищена від гілок частина стовбура, від кореневої шийки до першої скелетної гілки крони.

Штамбова форма дерева – деревна рослина щеплена на спеціально вирощений рівний пагін висотою 2,-2,5 м для дерев та 1,2-1,5 м для кущів. Зазвичай штамбова форма властива для дерев кулястої (клен гостролистий ф. куляста, робінія псевдо акація 'Umbaculifera', ясен звичайний ф. куляста) або плакучої форми (шовковиця біла ф. плакуча, горобина звичайна ф. плакуча, модрина європейська ф. плакуча тощо). На низькому штампі зазвичай вирощують кущі (верба козяча ф. плакуча, карагана деревоподібна ф. плакуча, штампові троянди тощо).

Щ

Щебінь – кутасті, гостро кутасті шматки гірських порід різних класів міцності. Щебінь отримують в результаті руйнування цих порід в спеціальних каменедробильнях; за гранулометричним складом щебінь поділяють на: відсів – 0.3-0,5 см, камінний дріб'язок – 5-10 мм, клинець – 10-15 мм, дрібна фракція – 15-25 мм, середня фракція – 25-40 мм, крупна фракція – 40-70 мм. Щебінь міцних порід (марка М-1200-800) застосовують для будівництва магістральних доріг; щебінь менш міцний (марки М-400-100) – для будівництва доріжок і спортивних майданчиків.

Я

Японський сад – традиційний витвір японського садово-паркового мистецтва, характеризується точним відтворенням природи на невеликому просторі, тонкою проробкою деталей, що створює у відвідувача певний стан споглядання.

Японський стиль садово-паркового мистецтва – склався за більш ніж тисячолітньої співпраці служителів культу і любителів-садівників, які опікувались створенням в умовах обмежених територій мініатюрної моделі ландшафту з його горами, водними каскадами, потоками, острівцями, місточками, оригінальним розміщенням дерев, каменю і ліхтарів. Для нього характерне контрастне поєднання елементів (чоловіче та жіноче начало) та добре продумана організація прогулянкових стежок, яка поступово розкриває всі елементи садово-паркових композицій. При цьому прямі лінії недоцільні, а перевага надається кривим лініям з м'якими непомітними згинами. Велика увага приділяється місткам, які мають не лише декоративне, а й практичне значення. Під час перетину стежин через струмки та потоки використовують дерев'яні кладки і особливо кам'яні ланцюжки каменів для переходу через воду. Садові доріжки вимощують каменем та черепицею. Улюбленим елементом саду є острів чи група острівців у водоймі. Для влаштування острівця часто використовують крупний камінь, на який насипають шар ґрунту. Досить часто острівець з'єднується із сушею містком. З-поміж дерев у японських садах перевага надається хвойним та широколистяним породам: червоній і чорній сосні, кипарисам, модринам та ін. Надзвичайно декоративним є клен японський або пальчастий з його живописними формами, який часто використовується. Особливу увагу приділяють підбору каменів. Найбільшою популярністю користуються граніт, андезит, різні сланці і шпати. Поодинокі камені зустрічаються рідко. В композиціях використовують два і більше камені, уміло поєднуючи форму, розмір та колір. Декоративне садівництво Японії подарувало світу мистецтво бонсаю. У сучасній Японії крім чайних, розрізняють ще два типи садів – горбистий і рівнинний. *Горбистий сад*, японською мовою – „цукіяма сансюн”, означає горбок і вода. Цей сад являє собою насипний горбок (іноді досить високий), з якого збігає водяний потік, пробиваючи собі дорогу через каміння у ставок. Улаштування такого саду потребує об'ємної підсіпки землі. Повний горбистий сад повинен мати не менше 5 горбів, один з яких має нагадувати за формою гору Фудзіяму. *Рівнинний сад* – „хораніва”, влаштовують на плоскій місцевості, уникаючи найменших ритвин. Просторову неповторну красу створюють завдяки гармонійному поєднанню каменю, дерев, кущів, трав'яних рослин, водойм, потоків, кам'яних ламп.

Список літератури

1. Агролісомеліорація; практикум – навчальний посібник / С.В. Роговський, І.Д. Василенко, В.М. Черняк, В.М. Хрик, В.Ю. Юхновський; за ред. В.Ю. Юхновського//– К.: Фітосоціоцентр, 2011. – 292 с.
2. Аксенов Е.С. Аксенова Н.А. Декоративное садоводство
3. Боговая И.О. Ландшафтное искусство. Учебник для вузов/ И.О. Боговая Л.М. Фурсова. – М.: Агропромиздат, 1988. – 223 с.
4. Боговая И.О. Озеленение населённых мест [для вузов] / И.О. Боговая, Л.М. Фурсова. – М.: Агропромиздат, 1990. – 239 с.
5. Биологический энциклопедический словарь/ Глав. ред. М.С. Гиляров. - 2 издан., испр. – М.: Сов. энциклопед., 1989. – 864 с.
6. Білоус В.І. Садово-паркове мистецтво: коротка історія розвитку та методи створення художніх садів / В.І. Білоус. – К.: Наук. світ, 2001. – 298.
7. Бондорина И. Плакучие формы – новый фасон /И. Бондорина // сад своїми руками. 2001. №12. С. 26-29.
8. Бунін В.О. Квітникарство: довідник/ В.О. Бунін. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.
9. Вікіпедія [Електронний ресурс] – режим доступу <http://ru.wikipedia.org>[^]
10. Гарнизоненко Т.С. Справочник современного ландшафтного дизайнера/Т.С. Гарнизоненко. – Ростов п/Д: Феникс 2005. – 313 с./
11. ДБН А 22-3-2004. Склад, порядок розроблення, погодження та затвердження проектної документації для будівництва.
12. Довідник з гербології за ред. І.Д. Примака – К.: Кондор, 2006. – 360 с.
13. Закон України «Про благоустрій населених пунктів».
14. . Ландшафтна архітектура: довідник термінів/ В.П. Кучерявий, Р.Б. Дудін, Т.М. Левусь. – Львів: Компанія «Манускрипт», 210. 156 с.
15. Лесное хозяйство: терминологический словарь/ под общ. Ред. А.Н. Филлипчука. М.: ВНИИАМ, 202. – 480 с.
16. Мусієнко М.М. Екологія. Охорона природи: Словник –довідник/ М.М. Мусієнко, В.В. серебряков, О.В. Брайон. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 550 с.
17. Павлов С.Я. Словарь терминов ландшафтной архитектуры. – Санкт-Петербург, 2002. – 126 с.
18. Регель А. Изящное садоводство и художественные сады (извлечение)/ Арнольд Регель. – М.: Советская Россия, 1990. – 150 с.
19. Роговський С.В. До питання про методіку інтегрального визначення цінності насаджень у паркових ландшафтах/ С.В. Роговський// Наукові записки Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка. – Сер.: Біол. №2 (32), 2007. – С. 12-17.
20. Роговський С.В. До питання про класифікацію заходів, що використовуються при ландшафтному облаштуванні сільських населених пунктів / С.В. Роговський// Науковий вісник НЛТУ України, 2008. – Вип. 18.8. – С..

21. Роговський С.В. Вивчення та класифікація методів ландшафтного облаштування сільських населених пунктів на прикладі с. Ковалівка/С.В. Роговський//Науковий вісник НУБіП. , 2010. – №147. – С. 63-72

22. Роговський С.В. Основні завдання та методи дослідження етапів інтродукції рослин//С.В. Роговський //Науковий вісник НЛТУ, 2011. – Вип.21.12 – С. 72-87.

23. Роговський С.В. Методика визначення відновної вартості дерев у зелених насадженнях населених місць / С.В. Роговський// Науковий вісник НЛТУ України. – Вип. 26.4. – С.45-50.

24. Українська сільськогосподарська енциклопедія в 3 т. / [відп. Ред.. В.Ф. Пересипкін]. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії. 1070. – 1564 с.

25. Якубенко Б.Є. Геоботаніка: тлумачний словник. Навчальний посібник/Б.Є Якубенко, С.Ю. Попович, І.П. Григорюк, М.Д. Мельничук. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 420 с.

Навчальне видання

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ
СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ФАХІВЦЯ З САДОВО-ПАРКОВОГО
БУДІВНИЦТВА І ЛАНДШАФТНОЇ
АРХІТЕКТУРИ**

Здано до складання

Підписано до друку 16.04.2017.

Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman

Друк офсетний.

Тираж 300 прим.

Зам. №

ТОВ «КНТ»

Тел. (099)-232-40-59, (096)555-19-80

E-mail: knt2012@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 581 від 03.08.2001.